

512217

ВАСИЛЬ ЛУКИЧЪ.

РѢДНЬИЙ ЗЪЛЪНИКЪ

loc
ИЛЮСТРОВАНЬИЙ

ЛІТЕРАТУРНЬИЙ ЗЪОРНИКЪ

Цѣна 30 кр.

У ЛЬВОВЪ, 1891.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
пѣдъ зарядомъ К. Беднарского.

ВЫДАНИЯ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

1. Календарь товариства „Просвѣта“ на рѣкъ звычайный | Уложивъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ, 1880 р. Зъ друкарнѣ товариства им. Шевченка. Друковано въ 1500 прим.

2. Календарь товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1882. Уложивъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ, 1881 р. Зъ друкарнѣ тов. им. Шевченка. Друковано въ 1500 прим.

3. Илюстрованый календарь тов. „Просвѣта“ на рѣкъ 1883. Уложивъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ 1882 р. Зъ друкарнѣ тов. им. Шевченка. Друковано въ 2000 прии. Цѣна 50 кр.

4. Илюстрованый календарь тов. „Просвѣта“ на рѣкъ 1884. Уложивъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ, 1883 р. Зъ друкарнѣ тов. им. Шевченка. Друковано въ 3000 прим. Цѣна 50 кр.

5. Илюстрованый календарь тов. „Просвѣта“ на рѣкъ 1885. Уложивъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ, 1884 р. Зъ друкарнѣ тов. им. Шевченка. Друковано въ 3000 прим. Цѣна 50 кр.

6. Илюстрованый календарь тов. „Просвѣта“ на рѣкъ 1886. Уложивъ *Василь Лукичъ*. — Львѣвъ 1885 р. Зъ друкарнѣ тов. им. Шевченка. Друковано въ 3500 прим. Цѣна 50 кр.

Докладный змѣстъ литературно-науковой части всѣхъ календарѣвъ поданы на окладинцѣ збѣрника „Квѣтка“. Всѣ календарѣвъ розпроданѣ.

7. РУСКИЙ

ПРАВОТАРЬ

ДОМОВЫЙ

Приступне пояснене, въ який способъ кождый грамотахъ правныхъ всякого рода самъ заступа и потрібнѣ письма якъ поданя, просьбы и т. и. помочи адвоката зъ повною силою правною споря може. Уложили *Василь Лукичъ* и *Юлиянъ Сгинѣвскій*. — Томъ I. Законъ цивильный вразъ зъ точными доповненями и больше якъ 200 рѣзвородными збѣрками прикладами. — Львѣвъ 1885 р. Стор. 432 + XVI въ 8°. Друковано въ 800 прим. Цѣна 3 злр. 30 кр. — Для передплатниковъ „Домовый“ — „Батькѣвщины“ и „Буковины“ — только 2 злр. 50 кр.

8. ВАТРА

литературный збѣрникъ. Выдавъ *Василь Лукичъ* Стрый 1887 р. Стор. 215 въ вел. 8-цѣ. Друковано въ 800 прим. Цѣна 1 злр. 50 кр. — Знаменитый только 1 злр.

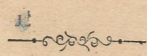
Змѣстъ „Ватры“ такой:

I. ПОЕЗІЯ. *Шевченко Тарасъ*: До сестры. *Передендя О.*: Пѣснѣ. *Руданскій Степанъ*: Мазепа, гетьманъ украинскій. *данскій Степанъ*: Павло Полуботокъ. *Сивенькій В.*: Ельдорадо. *Туга московского жандарма*. *Кульшъ Панталеймонъ*: Коло коло Чумаки-ночлѣжане. *Степъ*. *Гаданье-вѣщуванье*. *М-ей*: Думка. *манецъ*: Тяжко дивитись. *Край могилы*. *Корженко*: Сонъ. *Кравецъ*. *Ул.*: Сонеты. *Млака Данило*: Буковиньска ідилья. *Федьковичъ* (Осинъ): Нова Сѣчь. *Сторожа на Руси*. *Убогий легинь*.

II. БЕЛСТРИСТИКА. *Мордовецъ Данило*: А все Пречиста! *вѣданье*. *Чайченко В.*: У церквѣ (Етюдъ). *Конисскій Олександръ*.

no

РѢДНЬЙ ЗЪЛЪНИКЪ

ІЛЮСТРОВАНЬЙ ЛІТЕРАТУРНЬЙ ЗБѢРНИКЪ

ВЫДАВЪ

Василь Лукичъ.

~~31.098~~

Львѣ. Бібліотека
АН. УРСР

~~5125~~

Коштомъ товариства „Просвѣта“.

У ЛЬВОВѢ, 1891.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
підъ зарядомъ К. Беднарского.

8(c)У":1917-82

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ И 62083

З М Ъ С Т Ь.

I. Поєзія.

	стор'
Евгеній Олесницькій. Товариству „Просвѣта“	1
Корнило Н. Устияновичъ. Пѣдъ нынѣшну хвилю	14
Степанъ Руданський. Велямінъ	16
Володимиръ І. Маслякъ. Веѣ вразъ!	18
Аркадій Ів. Й—нъ. Покликъ	19
О. Філяретѡвъ. Забута могила	19
Леонідъ Глѣбѡвъ. Осель и Соловей	44
„ „ Снѣгуръ та Синичка	45
Василь Чайченко. Кузьміна	46
„ „ Хора	50
В. Лиманській [Василь Мова] Заколисена пѣсня	51
„ „ На степы	53
М. Рихвицкій. Весняна думка	58
Матеріаль етнографічний	58 и 63
Володимиръ Александрѡвъ. Псаломъ XVIII	68
Данило Старый. Вельможа [пѡсля Ад. Міцкевича]	83
Леся Украинка. Переклады зъ Гейне 1—6	86
М. Головатый. Переклады зъ Гейне 7—11	87
М. Коцюбинській. Переклады зъ Гейне 12—13	88
А. Кримській. Переклады зъ Гейне 14—19	88

II. Проза.

Василь Чайченко. Оповѣданія про Павла Хлѣбороба	3
Иванъ Спѡлка. Козацка выправа на Кафу. Историчне оповѣданє	21
Иванъ Спѡлка. Коліє и теперь	103
М. и В. Чайченко. Поєзіѡвъ въ прозѡ И. С. Тургенева	66
Василь Лукичь. Настя — Оповѣданє (перекладъ)	71
„ „ Митрополитъ Дрѣ Сильв. Сембратовичъ	115
„ „ Леонідъ Глѣбѡвъ	129
„ „ Василь Чайченко	131

Евгенія Ярощиньска. Весільні обычаї буковинсько-рус-	стор.
кого народу в надністрянських околицях	89
Домонтарь. Юліанъ Лаврѣвскій	116
„ „ Олександръ Барвѣвскій	119
Артистъ. Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый	131
Батьк. Грицько Запаренюкъ	133
— — Данило Мордовецъ	132
— — Смѣшне	136

III. Матеріалъ етнографічний.

зібраний	Василемъ Кроподрею	58
„	Тимотеємъ Бордулякомъ	63
„	Ольгою Гузарівною	64
„	Василемъ Лукичемъ	64

Ілюстраціѣ.

Портреты.

Юліанъ Лаврѣвскій	2
Василь Чайченко	8
Леонідъ Глѣбѣвъ	45
Олександръ Барвѣвскій	47
Грицько Запаренюкъ	61
Петро Могила	65
Данило Мордовецъ	75
Иванъ Тобилевичъ-Карпенко-Карый	80
Митрополитъ Дръ Сильвестеръ Сембратовичъ	115

Памятники.

Гербъ Галицкои Руси	14
Могила Несторова	20
Церква св. Юра у Львовѣ	28
Хата Федьковича	85

Товариству „Просвѣта“!

Руску землю пѣтъма вкрыла,
Людь въ неволи пропадає,
Скрѣзь панує темна сила,
Свѣтло правды закрыває.
У темрявѣ, у неволѣ
Карають ся рускї дѣти
И пытають ся у долѣ:
Коли сонця лучь засвѣтитъ?

Засвѣтило ясне сонце,
Всю вселенну озарило,
У низенькое вѣконце
Благодатный лучь впустило,
Засвѣтило — зазорѣло
У старинной Льва столици,
Розбудило — розогрѣло
Русь на Галича землици.

И не сильнїй, не богатїй
Тее свѣтло засвѣтили —
Стало видно въ рѣднѣй хатѣ,
Очи люду ся розкрыли,
Бо новымъ житемъ заграли
Молодечїй рускї груди,
Вѣрлы рускї розпочали
Благодатнїй, щирїй труды!

И хочъ били вѣкругъ громы,
Хуртовина лютовала,
Нѣ зневѣры, нѣ утомы
Дружина борцѣвъ не знала —
— Для народу душу-тѣло! —
Тѣй мета буда одина
Єи окликъ лунавъ смѣло:
Ще не вмерла Украина!

И не вмерла! Не пропали
Кобзаревї заповѣты,
До житя народъ пѣдняли
Борцѣ волѣ и просвѣты —
И народъ той нынѣ зъ нами.
Міліонѣвъ мы родина,
Міліонѣвъ льєсь устами:
Ще не вмерла Украина!

И не вмере и не загине!
Ворогѣвъ даремнїй труды —
Не пѣгнутї ся пѣдвалїны,
Тї мужичї нашї груди.
Ихъ ордены не красили,
Тожъ твердї ще наче криця,
Ихъ не зломить злобы сила
Нѣ каторга — нѣ вязниця!

И де-жь власти тї могучїй,
И де-жь силы, щобъ спинили,
Щобъ Днѣстеръ и Днѣпръ блы-
До одного моря плыли? [сѣкучий
Наша правда не загине,
Наша зѣрка не згасає,
Хочъ велика темна хмара,
Небосклѣнъ нашъ покрыває!

Доки въ братнѣй груди буде
Въ насъ любви жаръ горѣти,
И братъ старшїй не забуде
Нести въ нарѣдъ лучъ просвѣты,
Доки вѣсѣхъ насъ разомъ лучить
Одна гадка — цѣльь одина —
Не вмере окликъ нашъ могучїй:
Ще не вмерла Украина!

Євгенїй Олесницкїй.

Юліанъ Лаврѣвскій.

Оповідання про Павла Хлѣбороба.

Написавъ Василь Чайченко.

I.

Дуже давно въ убогій слободѣ живѣ хлѣборобъ Павло. Змалку ще увѣйшла йому въ душу Христова наука. Другі парубки по вулицяхъ зъ дѣвчатами ганяють, а Павло святу книгу въ руки бере та читає, читаючи — душу свою насыщає небеснымъ словомъ. Не прихилилось въ його серце до свѣтового, людського, а прихилилось до небесного, Божого. Шукавъ-же вінъ найбільше правды Господньої, клопотавсь про те, якъ на свѣтѣ жити, щобъ догодити Богови. И вінъ думавъ такъ: Написано въ книгахъ святихъ, якъ треба жити: що треба робити, а чого не треба робити. Написано wyraдно — заразъ усе розберешъ. А чого-жъ люде не живуть такъ, якъ тамъ написано? Ну, нехай неписьменні люде може й не знають, а письменні? Адже вони читають про законъ Божій, а не слухають ся того закону. Чого-жъ се такъ? Мабуть се тымъ такъ, що написано въ святихъ книгахъ, якъ треба поводити ся зъ Богомъ та зъ людьми и якъ не треба, та не показано, якъ-же саме це зробити, якъ того досягти, якимъ шляхомъ до його йти. Написано: люби ближнього свого, якъ самого себе. А усяка людина така вдала ся, що себе бѣльше любить, нѣжъ ближнього свого. Якъ-же його такъ зробити, щобъ самого себе переробити? Отсего й не показано! Тымъ люде хочъ и знають Божій законъ, а додержувати його сили не мають.

Такъ думавъ Павло Хлѣборобъ и довго зъ тою думкою клопотавъ ся та мучивъ ся. Нѣякъ вінъ не мѣгъ розбрати, якъ се воно такъ, що слово Боже дурно гине и нѣщо не показує, якъ те слово сповнати — нѣде нѣ въ якихъ книжкахъ про це не написано. А далѣ впала йому въ голову така думка:

— А може сього й не покажешъ у книзѣ, а можна тѣльки на людинѣ показати? А може є такий люде, що вмѣють жити и живуть по правдѣ Божій и вѣдъ нихъ треба й усѣмъ учити ся?

И дуже хотѣло ся Павлови такихъ людей знайти, зъ ними побалакати и вѣдъ нихъ навчити ся.

II.

Та тѣльки инше дѣло пѣдходило Павлови. Вінъ бувъ парубокъ и було йому 20 рокѣвъ. Батька въ нього не було — вмеръ, а була въ нього тѣльки мати старенька. Було въ нього ще двѣ сестры, вѣдъ нього старшихъ, та замѣжъ обидвѣ повыходили. Мати казала синови:

— Стара вже я стала, сынку, — не здужаю робити. Одружи ся, сынку, вѣзьми собѣ дружину люблю, а минѣ дочку милу. Буде вона

тобѣ хазяйствечко¹⁾ дбати, а минѣ своимъ щебетаннямъ душу звеселяти. Часъ уже тобѣ одружити ся.

И самъ те знавъ Павло, що часъ, та тѣльки не знайшовъ собѣ вѣнъ доси дружины гарной. Скѣльки дѣвчатъ у нихъ у слободѣ було, а нѣ одна йому до вподоби не припадала. Та погодивъ йому скоро Богъ: вѣдвѣ одного разу вѣнъ до млына въ чужу слободу та й стрѣвъ²⁾ тамъ свое подружжя. По веснѣ стрѣвъ, а въ осени звѣнчавъ. Радѣла тому стара мати та й не дурно. Гарна господиня вдала ся зъ невѣстки, а ще краща дочка старѣй матери, а ще лучча дружина своему чоловікови. Прожила молода сѣмья³⁾ тихо та ясно рѣкъ, и знайшовъ ся у Христвѣ хлопчикъ Семенко, а ще черезъ рѣкъ дѣвчинка Наталка. Прибуває сѣмья, та не на лихо, а на радѣсть та на втѣху батькови та матери та старѣй бабуси. Прибуває й хазяйствечко, бо де праця, тамъ и прибутокъ. Въ хатѣ, якъ у вѣнчочку, и гарно въ сѣмѣ вѣдетъ ся.

Гарно, та не вкрай.⁴⁾ А тымъ не вкрай гарно, що не покидають Павла його думки. Думає вѣнъ такъ:

— Гарно минѣ жити, а чи по правдѣ я живу? Чи заслужу я ласки въ Господа милосердного? Правда, я не обдурюю нѣкого, инодѣ кому-не-кому пособлю⁵⁾, — та хиба отсега вже й досить? Казано по святыхъ книгахъ, щобъ не прильпйлялась людина до свѣтового добра, до богатства, щобъ не жила на своє тѣло, а жила на свою душу. А хиба я такъ роблю? День и нѣчь клопочусь про свое тѣло, бо клопочусь про господарство, а воно-жъ усе тѣльки тѣлови, а не душѣ. А про душу хиба клопѣтъ разъ на тыждень буває — якъ у недѣлю до церкви пѣдешь! Хиба-жъ воно такъ можна?

Бачивъ Павло, що такъ не можна, а не знавъ, якъ саме треба. Довго мучивъ ся вѣнъ, про це думаючи, та й забалакавъ про нього зъ Христею, хотѣвъ poradитись. Христя здивувала ся, а poradити нѣчого не могла. Вона сказала:

— Не знаю, що я тобѣ казатиму, чоловіче. Адже коли Богъ на свѣтъ людину пустивъ, то мабутъ їй и їети, и пити можна, а на те й про господарство дбати.

Не вдовольнивъ ся тымъ Павло, пѣшовъ ще до батюшки.⁶⁾

— Батюшко! Навчѣть мене! Сказано: не живѣть для тѣла, а живѣть для душѣ. Хотѣвъ-бы я не жити для тѣла, а жити тѣльки для душѣ, — кинувъ-бы я й господарювати, и все — такъ хиба-жъ се можна?

Каже батюшка: — Не можна!

Пытаєть ся Павло: — Такъ що-жъ минѣ робити?

Одмовляє йому батюшка: — Адже ты нѣкого не обдурюєшь, убогимъ пособляєшь, церкви не забуваєшь — чого-жъ тобѣ ще? Живи, якъ живешь! Не мудруй!

Пѣшовъ Павло дому, та не вдовольнивъ ся й зъ того.

¹⁾ господарство. — ²⁾ подыбавъ. — ³⁾ родина. — ⁴⁾ надто. — ⁵⁾ поможу. — ⁶⁾ панотця.

III.

Верстовъ за 50 вѣдъ тѣи¹⁾ слободы, де Павло живѣ, бувъ ма-настирь. Часто люде зъ тѣи слободы вѣ той манастирь ходили. Ще змалечку хотѣвъ Павло вѣ ньому побувати, та не довелось за господарськимъ клопотомъ. А сього року выпало такъ, що весна була ранна, Великдень пѣзний: обробивсь Павло зъ весняною роботою и пѣшовъ у манастирь вѣдговѣтись.²⁾

Пришовъ вѣнъ у манастирь, почавъ ходити до церкви. Сподобалось йому дуже. Гарно вѣ церквѣ, поуряджовано, спѣвають такъ, що не знаєшь, чи на небѣ, чи на землѣ ты. Розголѣбилась душа вѣ Павла. Дивить ся вѣнъ на черцѣвъ: тихі вони та побожні. И думає вѣнъ:

— Отсе мабутъ вмѣють жити по правдѣ Божѣй: отъ, якъ-бы вѣдъ нихъ навчити ся!...

И де далѣ вѣнъ про це думавъ, то все бѣльше хотѣло ся йому побалакати про це зъ черцями. Трапивъ ся йому на сповѣди чернець ласкавий, прихильный, и выявивъ йому Павло, що вѣ його на серци було. Нѣколи було про се черцеви на сповѣди балакати, то звелѣвъ вѣнъ Павлови до себе вѣ келію прийти.

Пришовъ Павло, и багато балакали вони. Хваливъ ласкавий чернець старенький життя чернече и рѣвнявъ його до життя янгольського, и казавъ, що нѣде вѣ свѣтѣ не можна дѣйти правды Божой тѣльки вѣ чернечому життю. Падали тѣ слова Павлови на серце такъ, якъ искры на суху солому, и запалювали вони його до чогось нового. Потягло Павла до сього життя тихого, янгольського, до такого життя, що вѣ ньому правды Божой дѣйти можна.

Пѣшовъ Павло зъ манастиря нѣхотя.³⁾ Була тѣльки одна вѣд-рада, що нѣсе вѣнъ изъ собою книгу велику. Купивъ вѣнъ еѣ за три рублѣ у сього старенького черця, и були вѣ нѣй посписувані життя угодникѣвъ та преподобникѣвъ, подвижникѣвъ та пустынно-жительцѣвъ...

Пришовъ Павло до дому та й не той зробивъ ся. Байдуже йому про господарство, мало й зъ жѣнкою та зъ дѣтьми балакає, а все думає про свое та книгу свою читає. Вычитує вѣнъ у тѣй книзѣ, якъ подвижники спасали ся, якъ свое тѣло нѣхтували,⁴⁾ мертвили, та за те душею Богови догожали. Порывалась и його душа до сього, и вѣнъ думавъ:

— Господи! Якъ-бы гарно було жити оце заразъ у пустынѣ, Богови молити ся та нѣ про який свѣтовый клопѣтъ не думати! А що, якъ-бы пѣти?

И заворушилась у нього вѣ головѣ думка:

— Не спасешъ тутъ своеи душѣ за клопотомъ щоденнымъ. Пѣду я вѣ манастирь або куды вѣ пустыню — буду спасати ся.

¹⁾ тоя. — ²⁾ исповѣдатись и спокуювати свой грѣхи. — ³⁾ мимоволѣ. — ⁴⁾ мучили.

И рѣкъ вѣнъ державъ сю думку у своѣй головѣ и не знавъ, що йому робити. Бо якъ подумає про те, що вѣнъ тѣльки для тѣла свого живе, то такъ його нудьга й обѣйме; а якъ подумає, що доведеть ся йому и жѣнку, й дѣтей покинути, то зъ живого жалю серце розриваєть ся.

Прийшла знову весна, прийшовъ и пѣсть. Пѣшовъ Павло знову у манастиръ. Иде вѣнъ и думає собѣ:

— Не вернусь!

Жѣнцѣ й матери каже: — О, тодѣ мене дожидайте! — а самъ крадькома свою книгу зъ собою взявъ, дѣтей нишкомъ¹⁾ поблагословивъ та й пѣшовъ.

IV.

Прийшовъ вѣнъ зновъ у той таки манастиръ, та не зѣоставъ ся надовго, бо знавъ, що тамъ його знайдуть. Вѣдговѣвъ ся вѣнъ тутъ, якъ и торѣкъ, та й пѣшовъ далѣ. Прийшовъ у другий манастиръ:

— Приймѣть спасати ся!

Отець игуменъ подививсь на пашпортъ Павловъ, роспытавъ ся у нього про все та й зѣоставивъ у манастирѣ за послушника.

Живе Павло у манастирѣ...

Живе такъ, що и встаючи, й лягаючи, и роблячи — Бога зъ думки не спускає. А встає вѣнъ ранѣйше за всѣхъ и лягає пѣзнѣйше за всѣхъ; яку роботу треба зробити, то де вѣжча вона, — тамъ и Павло; а вѣ noci не все спить, а бѣльше Богу молитъ ся, а коли й спить, то спить просто на долѣвцѣ, нѣчого не стѣлючи, а вѣ головы колодку кладе. Проминувъ мѣсяць такъ и другій, збѣдѣ Павло, знесиливъ. Та про те йому байдуже. Не боѣть ся вѣнъ нѣ працѣ важкою, нѣ несилы тои. Знає вѣнъ, що все те задля Бога вѣнъ робить, всѣмъ тымъ Богови вѣнъ догожає. И любо Павлови на серци, любо та гарно.

Гарно, та не вкрай... Не вкрай тымъ, що вже почавъ Павло дещо помѣчати. И те, що вѣнъ помѣчає, не дає йому спокою.

Якъ ишовъ у манастиръ вѣнъ, то думавъ собѣ, що вѣ манастирѣ у черцѣвъ життя янгольске. А якъ поживъ трохи у манастирѣ саме, то побачивъ, що не такъ воно. Побачивъ-бо вѣнъ, що черцѣ живуть такъ саме, якъ и всѣ инші люде: Такъ саме вони сварять ся, а часомъ и зовсѣмъ лають ся, якъ инші люде; часомъ брешуть. И горѣлочку часто й густо звивають. Ще недавнечко отець игуменъ знайшовъ одного черця пьяного вѣ кели и горѣлка коло нього недопита стоить. А що до жѣноты... Сперцу Павло довго нѣчого не знавъ, а потѣмъ и про це дѣзнавъ и бачивъ, що й тутъ грѣха сього багато.. Тѣльки зъ усѣмъ тымъ, зъ усѣма своими грѣхами, черцѣ бѣльше ховали ся, нѣжъ звичайнї люде. Тымъ усього того не можна було швидко помѣтити. Та за те, ховаючись зъ грѣхами, вивчили ся черцѣ лукавувати, лицемѣ-

¹⁾ тихо.

рители та відбрѣхуватись вельми. Було ще одно лихо. Були въ монастирѣ люде богатї, що прийшли зъ грѣшми. Вони покупили собѣ келїѣ, и жили въ нихъ и нѣчого не робили, а убога братїя и за нихъ, и за себе робила. И думавъ Павло:

— Господи! И тутъ є пань и мужики, и тутъ убогий робить на богатого. А Богъ-же казавъ, що всѣ рѣвнї, що всѣ браты?

И якъ порѣвняє Павло чернече життя до звичайного свѣтового, то нѣякои рѣзниці не бачить — однаково живуть, що черць, що такъ люде, тѣльки, що черць молять ся бѣльше. Це добре, та и те... Не багато є такихъ, що молять ся щиро, а здебѣльшого выляють¹⁾ и вѣдъ молитвы.

Бачить це все Павло и не може тымъ вдовольнити ся. И намысливъ собѣ такъ:

— Пѣду я зъ монастыря и житиму я въ пустини самъ. Такъ буде краще. Не спокушатиму ся я тамъ нѣ зъ чого, не судитиму тамъ свого ближнього. А то тутъ тѣльки согрѣшаєшь...

Якъ намысливъ, такъ и зробивъ и одной ночи втѣкъ зъ монастыря.

V.

Було се давно и було тодѣ багато мѣсяця вѣльного. Були степы широкї, а по нихъ мало хто и живѣ, або и зовсѣмъ не живѣ. Пѣшовъ Павло такимъ степомъ, шукаючи собѣ мѣсяця захистного та такого, щобъ люде про нього не знали. Не довго и шукавъ — другого дня вже знайшовъ. Бувъ то яръ глыбокїй, а въ ньому байракъ. Зѣйшовъ Павло у яръ и бачить, що посередѣ яру струмочокъ невеличкїй протѣкає, а навкруги дерева усякї, а помѣжь ними и зъ овощомъ є: кислицина, грушина то що... И думаетъ собѣ Павло:

— Оце и моє мѣсце!

Почавъ тодѣ вѣнъ по тому яру ходити и знайшовъ таке мѣсце, що круча²⁾ врывала ся стрѣмко и стояла рѣвно, якъ стѣна. Павло каже самъ до себе:

— Выкопаю отутъ у кручѣ собѣ печеру та и житиму.

И справдѣ такъ и зробивъ. — Зъ монастыря вѣнъ узавъ тѣльки хлѣба трохи и вже його поѣвъ. Ъсти йому хотѣло ся дуже. Пѣшовъ вѣнъ до кислицѣ, струснувъ єѣ, пѣшовъ до грушѣ — и ту потрусивъ; натрусивъ трохи грушѣ та кислицѣ, попоѣвъ, — и буде зъ нього Тодѣ заходивъ робити. Копати въ нього не було чимъ. Выломивъ собѣ вѣнъ гѣляку добру та и заходивъ тою гѣлякою копати. Важка то була работа, бо хочъ и не камяна була круча, а все-жь тверда, а ломака була тупа. Увесь день копавъ Павло и выкопавъ мало. У вечерѣ³⁾ зновъ грушѣ та кислицѣ попоѣвъ и, втомлений, лѣгъ спати просто неба на землѣ.

¹⁾ по найбѣльшой части ухиллюють ся (выкручуютъ ся). ²⁾ звисаюча скала. — ³⁾ вечеромъ.

Тыждень копавъ такъ Павло, поки выкопавъ собѣ печеру. Якъ выкопавъ, почавъ у той печерѣ жити.

VI.

Жити вѣнъ почавъ зовсѣмъ по новому. Вѣнъ такъ сказавъ собѣ :
— Житиму тѣльки для душѣ.

Якъ сказавъ, такъ и зробивъ. Живъ и дбавъ тѣльки про душу. Нѣ про одѣжу, нѣ про ѣжу вѣнъ не думавъ. Бѣвъ самый ѳвощъ зъ дерева та корѣнцѣ якѣсь выкопувавъ зъ землѣ. Одѣжѣ нѣколи не скидавъ.

Зранку й до вечора вѣнъ моливсь або читавъ свою книгу. Въ книзѣ вѣнъ читавъ про пустынножительцѣвъ та про подвижни-

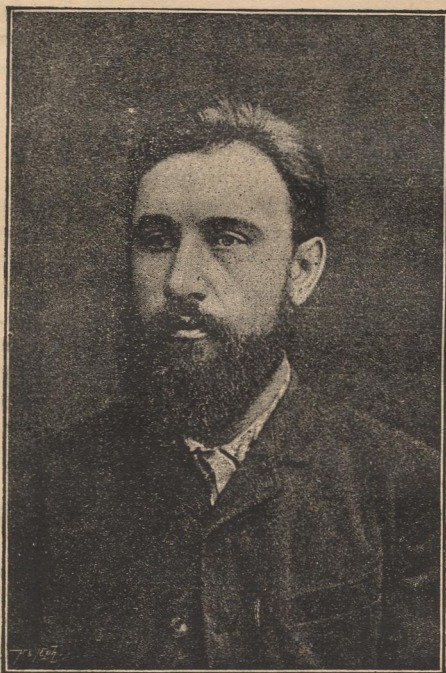
никѣвъ, — якъ вони спасали ся. И якъ вони робили, такъ и вѣнъ силкувавсь робити. Тѣльки хочъ якъ вѣнъ и нехтувавъ свое тѣло, та все не мѣгъ його зовсѣмъ по дужати. Мусѣвъ и про нього дбати: мусѣвъ рвати ѳвощъ, мусѣвъ копати корѣнцѣ, мусѣвъ спати. И думавъ собѣ Павло :

— Господи!

Якъ то багато часу на все те йде .

И все по дурмертвити. Не лягає спати просто до долу, а насыпле гостренькихъ камѣнцѣвъ и на нихъ уже спати лягає — це щобъ не довго спати. Або у вечерѣ, якъ багато збереть ся комарѣвъ у байрацѣ, — скине сорочку та й стоить по поясъ голый. Комарѣ такъ и обсядуть його, та вже кусають, кусають — такъ усе тѣло й вѣзметь ся крѣвавымъ пѣхуремъ. Боляче Павлови, але вѣнъ на те не зважає, а думає собѣ :

— Це все на славу та хвалу Богу!

Василь Чайченко.

ному: замѣсь того, щобъ молити ся, а я зъ своимъ тѣломъ панькаю ся. Що-бъ його зроби ти, щобъ сього нанкання менше було?

Почавъ шукати про це въ своѣй книзѣ и знайшовъ тамъ, що тѣи пустынножительцѣ мертвили свое тѣло. И думає вѣнъ собѣ :

— Такъ и я зроблю!

И почавъ свое тѣло

И радый вѣнь, що тымъ заслугуе собѣ у Бога спасенне. — И багато вѣнь еще усякихъ мукъ собѣ выгадувавъ, щобъ тѣло свое мертвити, и дуже радый бувъ, що воно мертвоило ся, и все йому ще мало було. Такъ проминало вже лѣто. И спало одного разу Павлови на думку: „А що я въ зимѣ ѣтиму, якъ нѣ корѣнцѣвъ, нѣ овошу не буде?“

Злякавъ ся вѣнь спершу, а потѣмъ думае собѣ:

Це-жь грѣхъ, що я про свое тѣло дбаю. Най буде якъ Богъ дасть.

И не ставъ про це думати. — Ажь такъ, згодомъ трохи, днѣвъ черезъ кѣлька, прокидаеть ся вранцѣ, — ажь у нього передъ печерою хлѣбъ на травѣ лежитъ. Спершу Павло зажуривъ ся: „Це-жь, — каже — люде недалечко е“.

А даль подумавъ собѣ: „То що? Це минѣ Богъ вѣдъ цихъ людей помѣчь на зиму посила е“.

Заспокоѣвъ ся Павло и почавъ той хлѣбъ ѣсти. И зъ того часу затого що-дня то хлѣба, то того, то сього щось и принесе йому. Трохи згодомъ дѣзнавъ ся Павло, що недалечко слобѣдка маленька була. То зъ той слобѣдки якѣсь побѣжнѣ люде помѣтили, що чоловікъ спасаеть ся, тай почали потай¹⁾ до його хлѣбъ та иншу ѣжу носити.

VII.

Перебувъ Павло рѣкъ у тѣй печерѣ. Про ѣжу вѣнь не дбае, бо то въ лѣсѣ що знайде, то люде добрѣ принесуть; про одежу такъ саме не дуже дбае: принѣсь йому хтось коужухъ старенькѣй на зиму, — вѣнь у тому коужуѣ й перебувавъсь. Увесь часъ у Павла вѣльный бувъ, не мавъ вѣнь чого робити, тѣльки молити ся. И моливъ ся вѣнь широ, моливъ ся днѣ и ночѣ, моливъ ся до крѣвавого поту, думаючи:

— Господи! усього себе вѣддаю на молитву Тобѣ, на хвалу Тобѣ! Не вже-жь не догоджу тобѣ своєю жертвою.

И зновъ ще ширѣйше моливъ ся та все свое тѣло мертвивъ. И проминувъ такъ ще рѣкъ другѣй, а тодѣ третѣй... Схудъ, высохъ Павло, волоссямъ зарѣсь, очи такъ и блящать, — тѣло немѣчне, та душа силу мае. И ото надумавъсь вѣнь одного разу:

— Три роки вже сиджу я тутъ у печерѣ, день и нѣчь Бога славлу, спасення собѣ зарѣбляючи, а не знаю ще, чи догодивъ я тымъ Богови. Якъ-бы минѣ про це дѣзнати ся?

Читавъ вѣнь по книгахъ, що подававъ Господь Богъ улюбленцямъ своимъ ознаки про ласку та прихильнѣсть свою. И згадавъ вѣнь, якъ читавъ у своѣй книзѣ про одну святу, що такъ Богови догодила, що змогла по водѣ йти, якъ по сухому. И думае тодѣ Павло собѣ: „Господи! якъ-бы минѣ така ознака!“

¹⁾ потайки, потайкомъ.

И що бѣльше думае про це, то все бѣльше бажае душа його зазнати той ознаки вѣдь Бога. И день, и два такъ думавъ, довго мучивсь думками, спокою не маючи, а далѣ таки зваживсь: „Що Богъ дасть!“

Протѣкала недалеко рѣчка невеличка. И намысливъ Павло пѣти до той рѣчки...

Три днѣ й три ночѣ моливъ ся вѣнъ, не засыпляючи нѣ крыхты, а четвертого дня вранцѣ пѣшовъ до рѣчки. Прийшовъ до берега, ставъ на йому на-вколѣшки, знявъ руки до неба та:

— Господи! — каже, — якъ що моя молитва була тобѣ угодна, якъ що я Тобѣ догодивъ, то подай минѣ свою ознаку, зроби, щобъ я по водѣ пѣшовъ такъ, якъ по сухому!

Припавъ Павло до землѣ, тодѣ вставъ. Рѣчка передъ нимъ блищить, сѣбломъ сяе. Радѣсно въ Павла на серцѣ, думае:

— Оце заразъ Господь чудо свое поаявить!

Зѣйшовъ зъ берега, ступнувъ у воду разъ, у-друге — не держить вода. Господи! що-жь це таке? Вѣнъ далѣ, иде, ажъ по груди увѣйшовъ — не держить вода.

Якъ неначе його громомъ ударено!... Похнюплений, понурений, безсилый вернувъ ся вѣнъ у свою печеру, впавъ до долу та й заснувъ вѣдразу, якъ мертвый.

VIII.

Прокинувъ Павло другого дня пѣзно и ставъ думати:

— Не догодивъ я Богови! Мало було въ мене вѣдь душѣ бажаннѣвъ, а багато було бажаннѣвъ вѣдь тѣла. Мало було въ мене ширости, дуже я себе жалѣвъ.

И почавъ Павло зъ того часу ще дужче свое тѣло мѣрвити. То себе мучивъ, а теперъ уже просто катуе. За тымъ катуваннямъ, за тыми муками та молитвами затого й вѣдпочинку не мавъ. А ѣсти стае у-двое менше. Проминуло такъ ще три роки, и хочеть ся Павлови зновъ у Бога ознаки попрохати¹⁾ и боѣть ся вѣнъ.

— А що, якъ и теперъ знову такъ? — думае. Та вже-жь, якъ Господь милосердный схоче, а пѣду, дѣзнаю ся.

Пѣшовъ зновъ до той рѣчки. Моливъ ся передъ тымъ уже не три днѣ, а шѣсть день и всѣ шѣсть день нѣчого не ѣвъ. Тодѣ пѣшовъ и.. зновъ поняла його вода!

Нѣколи ще такъ тяжко не було Павлови, якъ тодѣ, якъ вѣнъ у-друге вертавъ ся безъ ознаки Божой у свою печеру. Вѣнъ моливъ ся, благавъ Бога, щобъ Богъ пѣславъ йому смерти, але смерть не йшла. Мусѣвъ жити. А жити-жь то було тяжко.

Але по троху надѣя зновъ прокинулася у нього въ серци.

— Дуже я согрѣшаю, — такъ вѣнъ собѣ думавъ. — Святѣи отцѣ по 20, по 30 рокѣвъ Богови служили и тодѣ тѣльки ласки та ознаки Божой зазнавали, а я такъ скоро хочу. Служитиму Бо-

¹⁾ попросити.

гови ще три роки — може тодѣ Богъ милосердный та праведный подасть минѣ свою святу ознаку, що роблю я такъ, якъ треба.

И зновъ Павло живѣ у печерѣ, зновъ спасавсь, и такъ проминуло ажъ три роки. И якъ проминуло ще три роки, то девять день ꙗбснѣкувавъ¹⁾ та моливсь Павло и десятого дня вранцѣ ꙗбшовъ до рѣчки. Ступивъ вѣнь у воду, и не здержала його вода и поѣсла його зновъ. И зъ великого жалю та ѡдчаю скрикнуть Павло:

— Прийми, Боже, мою душу!

Тои-жь митѣ²⁾ вѣнь ставъ потопати бувъ, и захлеснуло його хвилею. Але не давъ Богъ милосердный загинути його душѣ: самъ не знаючи вже, що робить, почавъ Павло плыти и выплывъ на берѣгъ. И якъ выплывъ, упавъ на берѣгъ и такъ зомлѣлый лежавъ.

И такъ вѣнь лежавъ довго, ажъ поки сонце выще ꙗбдѣлось, вгрѣло та обсушило його. Прокинувся тодѣ Павло и озирнувся и нѣчого спершу не зрозумѣвъ, де вѣнь и що вѣнь. Ажъ далѣ чуѣ, — щось стогне. Пѡдвѣвъ Павло, уставъ и бачить: недалечко лежить чоловѣкъ и стогне. Пѡдѡйшовъ до нього Павло, подививсь: чоловѣкъ ще молодой, але пораненый та знесиленый. Обнявъ жаль душу Павлови. Ухопивъ тодѣ вѣнь пораненого та ꙗ поѣсь до себе у печеру, дивомъ дивуючи, вѡдкилъ³⁾ у нього така сила взялась, що такъ легко вѣнь його несе.

IX.

Пораненый бувъ непритомный. Почавъ Павло йому раны обглядати и бачить, — раны не страшны, а тѡльки крови дуже багато зѡйшло. Пообмывавъ Павло раны, цозавязувъ та ꙗ сѣвъ бѣля пораненого, дожидаѣть ся, поки вѣнь до притомности дѡйде. Дивить ся Павло на блѣде пораненого обличча, прислухаѣть ся до того, якъ вѣнь важко дыхаѣ и думаѣ собѣ: — „Отъ, — не дай. Боже, — чоловѣкъ умре!“

И такой жаль стиснувъ сердце Павлови, що, здаѣть ся, зарать-бы вѡддавъ свое життя, абы тѡльки ся невѣдома людина не вмирала. Коли гляне, ажъ пораненый очи розплющивъ и дивить ся на Павла и щось губами ворущить, — сказати хоче. та не вымовить. Нахиливъ ся Павло йому до устѣ вухомъ и чуѣ, що пытаѣть ся пораненый:

— Де я?

Каже Павло: — У доброго чоловѣка. Дастъ Богъ — тобѣ пособимо.

Не сказавъ нѣчого пораненый, тѡльки глянувъ такъ вдячно на Павла и зновъ затихъ та ꙗ заснувъ. Довго вѣнь спавъ и прокинувся ажъ у вечерѣ. Тодѣ розповѣдавъ Павлови, що вѣнь ꙗхавъ степомъ и напали на нього комышники⁴⁾ степови, пограбували

¹⁾ постивъ. — ²⁾ Тои минути. — ³⁾ звѡдки. — ⁴⁾ розбѡйники.

жоня вѣдняли, а його пораненого середь степу кинули. Почувъ те все Павло и почувъ, що ще бѣльшій жалъ до сеи людини увѣйшовъ йому въ сердце. Почавъ Павло, якъ умѣвъ, його доглядати, гофти. И такъ уже Богъ милосердный йому пособлявъ, що за тыждень чи за пѣвтора раны въ хорого позатыгало, и вѣнъ мѣгъ навѣтъ сидѣти, але ходити ще не мѣгъ. Одно тѣльки горе було Павлови: вѣжи въ нього не ставало. На деревьяхъ овощу не було, а той вѣжи, що добрый люде приносили, не выстарчало на двоохъ. То вѣддававъ усею вѣжу Павло своєму хворому, а самъ увесь часъ тымъ тѣльки жививъ ся, що якійсь корѣнцѣ зъ землѣ копавъ та вѣвъ. Та й хорому треба було бѣльше вѣжи и вѣнъ голодувавъ. И намысливъ Павло вѣднести хорого въ слободу, щобъ було йому що вѣети. Сказавъ про це хворому, хворый зрадѣвъ. Узавъ Павло хорого, посадивъ собѣ на плечѣ и понѣсъ. Слобѣдка была за рѣчечкою. Павло знавъ брѣдокъ и на той брѣдокъ пѣшовъ. Безпечно рѣчку перейшовъ и донѣсъ хорого до слободы. Увѣйшовъ у слободу, пѣдѣйшовъ до одной путящои господарьскои хаты и заразѣже въ дворѣ стрѣвъ господаря. Спустивъ Павло хорого зъ плѣчь¹⁾, положивъ до долу та й каже:

— Такъ и такъ! Приими, господарю та потурбууйся! А щобъ тобѣ не втрачати ся, то якъ-що коштуватимуть тобѣ лѣвки та харчы та клопѣтъ, — за те все тобѣ вѣдроблю.

Не хотѣвъ чоловікъ того, та намѣгъ ся Павло и служивъ хозяинову за наймыта, ажъ поки выдужавъ хорый и мѣгъ далѣ вѣхати. Дуже дякувавъ хорый Павлови и казавъ:

— Не знаю я нѣчого, чимъ за твою, чоловіче божий, послугу мѣгъ-бы тобѣ я заплатити.

Але Павло йому сказавъ:

— Зъ того часу, якъ привѣвъ мене Богъ у це мѣсце, ще нѣколи не було въ мене такъ ясно на душѣ. Ото-жь минѣ заплата!

Попрощались вони, и поѣхавъ той до дому, а Павло пѣшовъ у свою печеру.

X.

Дѣйшовъ Павло до рѣчки и ставъ черезъ брѣдокъ переходити и ось бачить — не йде вѣнъ по дну у водѣ, а держитъ його ноги вода на собѣ, и йде вѣнъ зверху по водѣ. Перейшовъ вѣнъ рѣчку не замочившись и дивувавъ дивомъ великимъ и такъ прийшовъ у печеру. Не розумѣвъ вѣнъ, чога це такъ стало ся, що перейшовъ теперь вѣнъ по водѣ, а тѣльки чуе, що въ душѣ въ нього тихо та ясно. Сѣвъ вѣнъ на камѣнюцѣ коло печеры и тѣльки сѣвъ, занувъ заразѣ. И снитъ ся йому, наче²⁾ приходитъ до нього Хтось ясный та й каже:

— Чадо³⁾ Пѣвле! Чи зрозумѣвъ сеи ознаку Мою?

¹⁾ зъ плечей. — ²⁾ нѣбы. — ³⁾ Дитино.

И каже Павло :

— Нь, Господи! Але якъ Ты скажешь минѣ, то зрозумѣю.

И сказавъ йому Той, Хто прийшовъ :

— Чадо Павле! На що забувъ єси, що вѣра безъ дѣль мертва єсть? Девять рокѣвъ ты себе мертвивъ та моливъ ся, щобъ показати Минѣ, що маєшь вѣру. И ты прохавъ ознаки и ознаки тобѣ не було, бо не робивъ ты нѣякого доброго дѣла. Гарна твоя молитва була, а дѣла твой злї були. Покинувъ ты матѣрь стару и не доглядѣвъ єѣ при старощахъ єи, засмутивъ єи вѣкъ похилый. И покинувъ ты жѣнку зъ малыми дѣтьми на гѣрке бѣдування. И тутъ девять рокѣвъ живъ и девять рокѣвъ треба було другимъ людямъ на тебе робити, щобъ тебе прогудувати. И се дѣла злї! А треба минѣ дѣль добрыхъ. Ты мертвивъ свое тѣло, а забувавъ, що безъ тѣла нѣякого дѣла зробити ты не можешь и догодити минѣ не можешь. Якъ-бы тѣло непотрѣбне було людинѣ, то Я не давъ-бы його. А коли Я його давъ, то повиннї люде Мѣй даръ шанувати!

Упавъ тремтючи Павло до нѣгъ Тому, Хто прийшовъ, и сказавъ Той :

— Чадо Павле! Чи зрозумѣвъ єси теперь мою ознаку и чи зрозумѣвъ ты, що таке є : вѣра безъ дѣль мертва є?

И скрикнувъ Павло :

— Зрозумѣвъ, Господи!

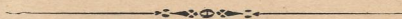
И сказавъ голосъ Ясного :

— Иди и роби такъ!

И ту-жъ мить прокинувъ ся Павло и бачить : нѣкого нема, тѣльки лежить вѣнъ самъ такъ, якъ у ночи впавъ — ниць на земли.

Уставъ Павло и щиро подякувавъ Богови и того-жъ дня пѣшовъ зъ печеры тієи. Вернувъ ся вѣнъ до дому и побачивъ, що мати його вмерла, а жѣнка його бѣдувала вельми и дѣти вже позростали. И радѣвъ вѣнъ радощами великими, и радѣла жѣнка його и дѣти, що звѣвъ Господь ихъ до купы.

Зѣоставъ ся Павло жити дома и робивъ вѣнъ усе, що треба було робити господарєви-хлѣборобови и нѣколи не забувавъ, що вѣра безъ дѣль мертва єсть. Давъ йому Господь життя довге та гарне и смерть тиху та спокѣйну. Проживъ вѣнъ лѣтъ сѣмдесять и чотыри и вмеръ середъ своєи сѣмѣ и середъ своихъ сусѣдѣвъ. И вся сѣмья и чужї люде гѣрко його оплакали, бо люблено його за добрї дѣла його.

Пѳдъ нынѣшну хвилю.

Надъ Славутицевъ, біа руины,
Лѣрвакъ одинокій сидѣвъ;
Дививсь на села пышной долины,
На мѣсто въ долинѣ глядѣвъ.

Гербъ Руси.

Ударивъ въ струну — зойкнула, плаче...
Лѣрвакъ горѣ очи пѳднѣсь,
А надъ нимъ чорный гайворонъ краче,
Неначе регоче ся зъ слѣзъ.

„О руска зѣмле! де твоя слава?

Де багряница твоя?

Усе забрала доля крѡвава —

Не дочекалась Маѣ!

Козацка воле, де ты подѣлась?

Тебе любивъ-плекавъ нашъ людъ —

А ты якъ думы прогомѣлась

И не повернешь ся тутъ.

О, Галичь, Галичь! де твой дѣти?

Въ могилахъ геройскі сыны!

Въ могилѣ, Днѣстре, всѣ твой цвѣты

И славы безплодной дни.

И мы ихъ зъ гроба бѡльше не чаемъ,

Князѣвъ мы не кличемъ зъ могилъ —

Мы лишъ народной долѣ шукаемъ

И правды народной свѣтиль.

Мы днесъ не просимъ въ Бога державы,

Не рвемъ мы дїадемъ царямъ;

Мы тѡлько кличемъ злѡбу на право,

Щѡ глумить ся нашимъ правамъ.

Ножѣвъ не тѡчимъ, не звемо крови,

Для пѡмсты нашъ вѣкъ не живемъ;

Мы лишъ у брата просимъ любви,

Бѡго справедливости ждемъ.

Хиба-жъ и того може ще много?

Хиба-жъ и даремный нашъ трудъ?

И дармо просить долѣ у Бога

Сынъ рускїй за Галичь, за людъ?!

Озвї ся зѣмле, мати рѡдная!

Твої сынъ тя днесъ кличе: промовъ!

Чи лучша доля ѣ воля святая

Намъ буде на вѣкъ лишъ марѡвъ?!" —

И пукла струна — бѡльше не дзвонить,

Нѣмая природа мовчить;

Дитина руска слѣзоньки рѡнить

А вѡронъ надъ нею крачить

Въ тѡмъ залунало, заблезкотѣло,

Вздрожала землї у нутрѣ;

Грѡбъ пятьсотлѣтний въ неѣ розкрыло,

Могилу при тихѡмъ Днѣстрѣ;

А изъ могїльной черной утробы

Извѣвъ ся мертвецъ давныхъ лѣтъ;

Трясе оковы, бѣе въ дверѣ гроба,

Бѣе громомъ воскреснымъ на свѣтъ.

И „Галичь, Галичь!“ въ миръ залунало,

Дуга засїяла въ хмарахъ;

Спѣвайте дѣви рускїи: „Слава!

Вже Русь не закъпле бѡльше врагъ!

ВЕЛЯМИНЪ.

Исторична поема дра Степана Руданьского.

То не туманъ, то не сѣрый
 Вѣтъ ся по долинѣ,
 То Веляминъ безъ Гетьмана
 Радить на Вкраинѣ.
 Радить-вадить, учить мучить
 Що дня и що ночи,
 А старшина украинська
 Тѣлько жмурить очи.
 Жмурить очи зъ переляку
 Левенець поганый,
 Жмурить очи й Мануйловичъ,
 Жмурить й Гречаный.
 Страшно дуже чогось стало
 По всѣй Украинѣ,
 Якъ нещасный Полуботокъ
 Погибъ на чужинѣ.¹⁾
 И камѣнемъ скаменѣла
 Цѣла Украина, —
 Але чого-жъ ище хоче
 Вража Московщина?
 Єи сумно, що за правду
 Чоловѣка вбила,
 Єи страшно, щобъ за него
 Сила не помстила.
 Єи страшно, що Вкраина
 Сорокъ тысячъ мае,
 И задумалась погана
 Тай думу гадає.
 Ажъ Веляминъ зъ Украины
 Почавъ говорити:
 „Мати моя, Московщино,
 Нѣчого тужити!
 Коли хочешъ, то я силу
 Живо обезсилу,
 Ще й головы чубатѣи
 По московськи змылю “
 И въ годинѣ по Вкраинѣ
 Листы посылає,
 И до себе всѣхъ козакѣвъ
 Разомъ закликає.
 И дванадцять тысячъ вѣйска
 Шле до Кодоману,

Десять тысячъ зъ Марковичомъ
 Шле ажъ до Сулану,
 А остальныхъ двадцать тысячъ
 Зъ службы розпускає,
 И Москалѣвъ тридцать тысячъ
 Зъ Москвы выкликає.
 И другѣи пѣшли листы:
 Батька не пытаются,
 И въ козацкѣи полковники
 Москву обирають.
 У Полтаву Чичерина,
 Въ Кіѣвъ Пархвенова,
 Въ Переяславъ Якового,
 Въ Стародубъ Пашкова,
 У Чернигѣвъ Богданова,
 Въ Нѣжинъ Толбухина —
 Тѣлько штири затримала
 Своихъ Украина.
 Тѣлько штири затримала
 Собѣ на порадѣ:
 У Гадыя полковника
 Серба Милорада,
 Въ Миргородѣ полковника
 Апостола пана,
 Въ Лубнахъ пана Маркевича,
 Въ Прилукахъ Галгана.
 Тай то Серба й Апостола
 У Петропѣль взяли,
 И на волю зъ Петрополю
 Назадъ не вертали.
 И третѣи пѣшли листы,
 Стали выкликати,
 Стали въ трое зъ поселянѣвъ
 Податки збирати.
 И пятьдесятъ тысячъ корцѣвъ
 Муки назбирали,
 И сто сорокъ тысячъ срѣбныхъ
 Рублѣвъ наздирали.
 И говорить царь московскѣи:
 „Слава тобѣ, брате,
 Що умѣвъ ты козацкую
 Волю вѣдѣбрати.

¹⁾ Наказный гетьманъ Павло Полуботокъ умеръ въ петербургскѣи тюрьмѣ.

Що умѣвъ ты козацькую
 Волю вѣдѣрати.
 Що умѣвъ ты стѣльки хлѣба
 Та грошей зѣрати.“
 — „Слава тобѣ, царю Петре —
 Велямінъ говорить, —
 Що ты права козацькій
 Затопивъ у море.
 Що дурного Скоропаду
 Вмѣвъ ты одурити,
 Що живого Полуботка
 Вмѣвъ ты заморити.
 Теперъ уже на Украинѣ
 Не тї стали люде,
 И податку, коли хочешъ,
 Вдвоє стѣльки буде.“
 Але Петро не дѣждавъ ся
 Того щастя й долѣ:
 Незабаромъ поховали
 Й его въ Петрополь.
 А цариця Веляміна
 Хочь надгорожала,
 А все таки великои
 Волѣ не давала.
 „Не дери ты — каже — бѣльше
 Зъ сельськои голоты,
 Тай Козакѣвъ не выганяй
 На тяжкї работы.
 А позволъ имъ вѣдъ работы
 Усѣмъ вѣдкупитись, —
 Я думаю, по три рублѣ
 Не будуть скупитись“.
 И спасибѣ нехай буде
 Тѣмъ Катеринѣ:
 Полекшало на два роки
 По всѣй Украинѣ.
 Тѣлько въ добрахъ Батуринськихъ
 Та въ полку Гадацькѣмъ,
 Тамъ Мѣняйло нищивъ села
 И двори козацькї.
 А тымъ часомъ Катерина
 Лучше розважае
 И въ темницю Петра й Павла
 Указъ посилае,
 Щобы Чарнышь, Семенъ Савичъ,
 Василь Журановскїй

Писано 9. червня 1860. року.

И Лизогубъ и Карника
 И панъ Володьковскїй
 Позабули свой жалѣ,
 Выйшли изъ темницѣ,
 Та обрали собѣ мѣсце
 И жили въ столицѣ.
 И Лизогубъ, Савичъ вийшовъ,
 Чарнышь, Журановскїй,
 Померъ тѣльки панъ Карника
 И панъ Володьковскїй.
 Тай Апостоль зъ Милорадомъ,
 Спасибѣ царицѣ,
 Вырвали ся на Украину
 Зъ мокрои столицѣ.
 Але сонце показалось
 Тай и не видати, —
 Полекшало на Украинѣ,
 Та не довго, брате!
 Помирае и цариця,
 Не жалуе дѣтокъ, —
 Стае царомъ царувати
 Петро недолѣтокъ.
 Стае царомъ царувати,
 Але не царуе,
 Самъ Мѣняйло и карае
 И житемъ даруе.
 Тогды знову наступила
 Тяжкая година,
 Застогнала, зарыдала
 Цѣла Украина.
 Заридали, застогнали
 Бѣднїи селяне,
 Що Велямінъ выдирае,
 Де що не загляне.
 Заридали, застогнали
 Бѣднїи Козаки,
 Що Мѣняйло выдирае
 Рублѣ та шѣстаки.
 Ажъ тутъ раптомъ пропадають
 И жалѣ и муки:
 На Мѣняйлу пѣдѣйнялись
 Князѣ Довгоруки.
 И Велямінъ и Мѣняйло
 Раптомъ пропадають,
 И гетьмана Украинцѣ
 Знову обирають.

31.098
 Львѣв. Біблїотека
 АН. УРСР

h. 62. 083

В С Ъ В Р А З Ъ !

Нащадки козачі! двигнѣмъ ся всѣ вразъ,
 И духомъ и сердцемъ крѣпѣмъ ся!
 Двигнѣмъ ся, якъ рѣдніи землицѣ сыны,
 Братъ зъ братомъ за руки возъмѣмъ ся!
 И сердце до сердца и руки до рукъ
 Силетѣмъ ся вѣночкомъ посполу,
 Бо Мамѣ Вдовици днесъ треба всѣхъ насъ,
 Прогнавши всѣляку нечестну крамолу.
 Та встанѣмо, двигнѣмъ ся всѣ вразъ!

Въ высокихъ могилахъ спочали батьки,
 Въ могилахъ глубокихъ ихъ кости;
 Стогнали; бо довгій предовгій вѣки,
 Тьма ложи презирства и злости
 Чорнила той рускій козачій нашъ свѣтъ
 На ганьбу Славянства и міра,
 Косою стинала нашъ питомый цвѣтъ;
 Жизнь наша стихала, вдовицею мѣла,
 Хилилась у розгарѣ лѣтъ.

Широка краина, богатый нашъ край
 Слезамы такъ довго вмывавъ ся,
 Степы, поля, рѣки и кождый ручай
 Сотъ разы лишь кровью вшивавъ ся.
 И слабли намъ руки, великій бувъ трудъ
 Держатись въ тыхъ злидняхъ посполу,
 Не датись въ поталу, спасати весь людъ,
 Не дати святого забрати прапору,
 Великій надъ силы бувъ трудъ.

Розбитій на части; въ суворѣмъ ярмі
 Братъ рѣдний Украинець стогнае,
 Закутый въ оковы гѣркій має днѣ,
 Потѣхи вѣдрады не знае.
 А зорей крихѣтка лишь тутка у насъ,
 Ту взявшись посполу за руки
 Постояти можемъ часочокъ не часъ,
 Щобъ Маму звѣльнити вѣдъ муки.
 Возъмѣмо-жь, берѣмъ ся всѣ вразъ!

И хвила по хвили мина' не стоить
 И близше и близше година,
 Побачимъ а пышный розкрые ся свѣтъ
 И гляне весело краина

Де зъ днини на днину те горе росло,
 Де було и гидко вже жити,
 Де высохне безслѣдно народне русло,
 Сли разомъ не станемъ лучитись,
 Щобъ сонце надъ нами взѣйшло.

П О К Л И К Ъ. ¹⁾

Гей, Украинцѣ, еще наша
Живе рѣчь святая,
Поки наше щире сердце
Украину кохае!
Нѣ не вмере, не вмере рѣчь наша,
По вѣкъ жити буде!
Пекло й муки тому кара,
Хто еѣ огуде²⁾!

На що намъ чуже письменство
И чужая мова.
Най живе и процвѣтае
Украинське слово!
Най живе и процвѣтае
На весь свѣтъ широкой
Мѣжь народами другими
Й нашъ народъ високо!

Хто-жь забуде нашу славу,
Що гула по свѣту,
И покине рѣдну справу,
Щобъ чужимъ служити,
Най той счачне³⁾ въ безталанню,
Соромомъ покрытый,
Най того земля не прийме
И прокленуть дѣти!

Стоѣмо мы, стали твердо
Чи жить, чи вмирати.
Якъ тѣ муры камяни
Будемо стояти!
Гей-же, братя, жвавымъ сердцемъ
Гайда всѣ до дѣла,
Мы на предкѣвськихъ могилахъ
Зломимъ всяку силу!

Аркадій Ив. Й—нѣ.

ЗАБУТА МОГИЛА.

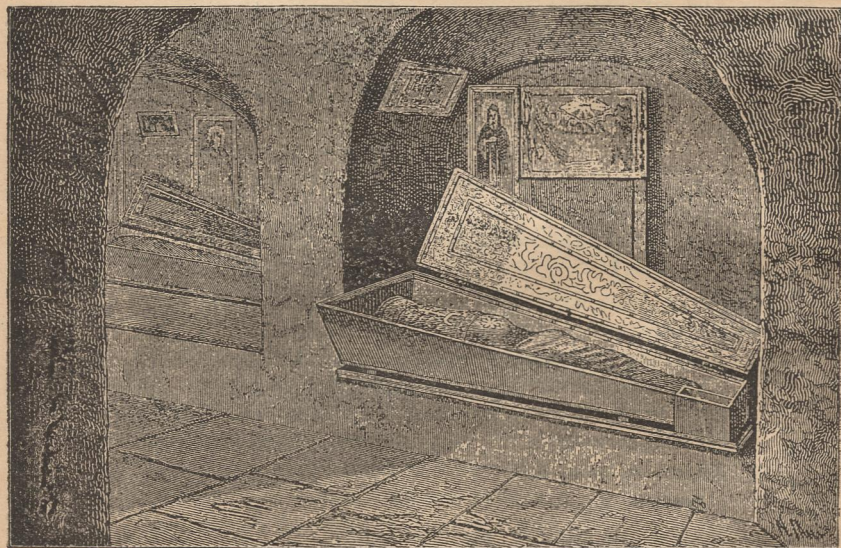
Надъ быстрымъ Опоромъ, поблизь Гребенова,
Де круто спинаеєь зелѣзницѣ шляхъ,
Де горы киршатѣ, зелень смерекова
Укрыла у темныхъ пахучихъ лѣсахъ,
Онъ тамъ біля мосту самотна могила
Одинцемъ сумує въ розкѣшнѣмъ краю,
Вершокъ вже запавъ ся а боки сповила
Черниця въ жалѣбну одежу свою.

Колись ту могилу высокій ялицѣ
Товстѣй, здоровезній кругомъ стерегли —
На нихъ щebetали щebetухи птицѣ
Про тыхъ, що пѣдъ ними въ сирую⁴⁾ лягли.
Рука святотацка стяла деревину,
Тартакъ недалекій въ тертицѣ потявъ,
Столяръ може нынѣ кому домовину,
На мешкане темне изъ нихъ збудовавъ!

* * *

¹⁾ Спѣває ся на голосъ ческой пѣснѣ: Hej, Slovane! — ²⁾ огудить. — ³⁾ збѣ-
вяне, пропаде. — ⁴⁾ розумѣе ся: въ сирую могилу.

А ветха могила одинцѣмъ сумуе,
 Пече еѣ сонце и дощикъ змива' —
 Колись може змие!... Нѣхто не здивуе,
 Що той могили на свѣтѣ не ма!
 За неѣ забули вѣдъ давна вже люде,
 Чия то могила не скаже нѣхто;
 Нѣ братъ неписьменный те знати не буде,
 Хочъ тямить вѣнъ много, що колись було,
 Нѣ мудрый професоръ, историкъ ученый,
 Хочъ той не признасть ся стверто къ тому;
 Вѣнъ ме говорити, що курганъ звалений
 Князя Святослава згадуе ему,
 Що мабуть дружину ось тутъ схоронили,
 Що вѣрно стояла въ защитѣ князя,
 Вирочѣмъ ще ученй того не рѣшили,
 Чи правду голосить здогадка така...

Могила Нестора.

Такъ годѣ дѣзнатись, хто тамъ у могилѣ
 На пѣвѣ заваленой на вѣки спочивѣ,
 Чи легинъ вѣдважный въ житя свого силѣ,
 Чи старецъ, щѣ много вже лѣтъ почисливѣ.
 Не знати надѣ чимъ працювали тѣ руки,
 Щѣ нынѣ за ними загинувѣ и слихѣ —
 Чи вдячнѣсть имѣ виннй байдужнй онуки,
 Чи може погорду для вчинковѣ брудныхѣ?...

Забута-жъ могила стоїть ще до нынѣ,
 Окружена пнями зрубаныхъ ялицъ,
 Самотна дрѣмає въ люббѣй Верховинѣ
 Припавши до землѣ зеленои ниць;
 Лише гѣръ Тухольскихъ лисї дѣдуганы:
 Парашка, въ найвысшій щѣ взбила ся клинъ,
 И Зелемѣнь, скоса на курганъ поглянуть
 Обкурений дымомъ зелѣзныхъ машинъ.
 А Опѣръ изъ боку щось шепче до нього,
 Не мовъ розважає, не мовъ слезы льє,
 На шепотѣ хвильку спѣчне близь сумного
 И дальше борзенько — якъ и часъ — плывє.

Сморже 31. сѣчня 1891.

О. Філяретѣвъ.

Козацна выправа на Кафу.

Историчне оповѣданє Ивана Спѣлки.

I.

Була недѣля. Ранокъ. Люде, хто тѣлько мѣгъ, ишли до церкви помолити ся Богови, подяковати Йому за те, що уродивъ гарный хлѣбъ, що буде чимъ выживити свою сѣмью.¹⁾ Ишли до своєї сѣчовой церкви и Запорожцѣ: и вони шанували та поважали свята недѣленьку. Цѣлый тыждень робили вони кождый надъ своимъ дѣломъ: майстрували, рыбалчили,²⁾ коней вывѣздили, були такї, що й нѣчого не робили: сидѣли собѣ та розказували про минуле, смѣялись, жартували. Теперь-же й вони, одягшись у чисту праздникову одягу, ишли, кажу, до церкви, щобъ и собѣ помолити ся та послухати слова божого. Правда були й такї, що замѣсь до церкви вытягли до жида-шинкаря похмѣляти ся.

— Тутъ, брате, пѣсля вчорашнього ажъ пѣдъ сердце пѣдпирає, а въ черевѣ такъ и горить... — казавъ одинъ изъ цихъ своему товаришови, щѣ тежъ простягъ ся до жида.

— Та въ мене и въ самого сердце, мовъ хто у лещита³⁾ узявъ, а нудно такъ и не дай Богъ!.. — одказувавъ товаришь.

— Ну, то й ходѣмъ укупѣ; хочъ по чарчинѣ выпьемъ, — кликавъ першїй.

И вони незабаромъ ишли до шинкаря, щобъ выпити тѣльки по одной и йти до дому, але выпивали по другой, по третей и зѣставляли ся тамъ до самѣвнього вечера.

Скѣнчилась служба: Козаки такъ и сыпнули изъ церкви, мовъ изъ мѣшка борошно⁴⁾ и простяглись було до своихъ куре-

¹⁾ Родину. — ²⁾ рыбарили, рыбу лапали. — ³⁾ вѣщѣ, або двѣ дощечки, въ котрї владає ся на пр. зломана нога, щобы зросла ся. — ⁴⁾ мука. —

нѣвъ чи хать — обѣдати. Аж ось на майданѣ довыбшь⁵⁾ ударивъ въ литавры⁶⁾. Козаки почали завертати на майданъ.

— Малось заразъ пообѣдати, а теперь хто знаколи... — казавъ одинъ зъ незавдовольненемъ.

— Дивись, захлянешь: вже й на виду⁷⁾ спавъ, — ба, ажъ щоки позатягало, — смѣявъ ся зъ нього другій.

— А тожь и нѣ! Онъ въ яку пору зъ церкви выйшли, та тутъ ще може до полудня простоѣшь, — змагавъ ся першій.

— Не бѣйся, не пропадешь, — оббѣзавъ ся третій. — А хочъ и пропадешь, то жалю мало...

— От-же якъ-бы пропавъ, то ще-бъ и заплакавъ, — казавъ першій.

— Куды пакъ за такимъ добромъ не плакати! — одказавъ третій.

— Та на вѣщо⁸⁾ це скликають? — пытали ся инші.

— Хто зна, — одказували другі.

— Я-бъ и сказавъ, якъ-бы менѣ хто сказавъ, — жартувавъ одинъ.

— Це мы и безъ твого батька знаемо...

— У мене бо й батька нѣколи не було.

— И матери мабуть?

— Та й матери таки не було, — одказавъ вѣнъ усмѣхаючись.

— Та справдѣ, на вѣщо це кличуть? — зновъ пытали ся тѣ-жь самі.

— Та справдѣ таки не знаемо, — одказували другі.

— Могоричъ чи що казали пиги, — жартували деякі, — але такъ, що мов-бы найсправдѣ кличуть пити могоричъ.

— Та за вѣщо? Який? — посыпались питання.

— Та який-же? Звѣстно горѣлчаный... — одказували тѣ.

— Та вже-жь не зелѣзный? А за вѣщо? — зновъ пытали ся Запорожцѣ.

— Про це вже не знаемо; чули тѣльки, що могоричъ..

— Та то вони смѣють ся зъ васъ, а вы имъ и вѣрите, — оббѣзвалось чоловікѣвъ зо три, що заразъ тѣльки пѣдѣйшли. И за вѣщо той могоричъ пити...

Козакѣвъ, що далѣ, то все бѣльшало. Порожний до сего часу майданъ теперь червонѣвъ запорожескими кунтушами та шапками, що мов-бы вѣтеръ колихавъ ихъ то въ той, то въ другій бѣкъ. Наче⁹⁾ море въ ясный похожій день тихо здѣймае хвилѣ¹⁰⁾ и плескасть ся объ береги, водсвѣчуючи на сонци усякими барвами, такъ хвилювало сѣчове козацтво, сесяючи на сонци кармазиновыми¹¹⁾ жупанами. Розмова його пересыпалась жартами, смѣхомъ та усякими выгадками и геть далеко-далеко лунала вѣдъ Сѣчи. Тутъ выразна и голосна вона, тамъ десь въ далечинѣ робилась

⁵⁾ довыбшь — се той, що бѣе палочками въ кѣтлы. — ⁶⁾ такі бубны якъ кѣтлы. — ⁷⁾ на лицѣ. — ⁸⁾ на що. — ⁹⁾ мовь, якъ. — ¹⁰⁾ фаль, филъ. — ¹¹⁾ червоными.

однимъ тихимъ гукомъ и зникала у степу, де блукали вовки-сѣ-романцѣ та лѣтали орлы-степовики, пильнуючи собѣ здобычь. А тутъ на Сѣчи, що даль, луна¹²⁾ ставала дужчою, голосивѣшою, бо зъ каждою хвилиною Козакѣвъ на майданѣ усе прибувало. Ишли на раду усѣ: и тѣ, що були въ церквѣ, и тѣ, що сидѣли въ жида та кружляли горѣлку, и навѣть тѣ, що зѣстали ся ще по курѣняхъ. Кождому хотѣло ся самому почути про вѣщо батько кошовой буде балакати: чи Турка йти воювати, чи Татарина шаблями у хрестъ уводити.

— Е, якъ-бы то Богъ давъ, щобъ бити ся зъ поганими бузубрами, — казали деякѣ Козаки, коли другѣ выявляли имъ свой гадки про раду.

— Та давненько таки й гостювали у тыхъ поганцѣвъ, — додавали иншѣ.

— А тутъ вже нѣ на вѣщо й пити: нѣ грошей нема и заставити нѣчого, хѣба душу, такъ проклятый жидъ на ню не вѣрить... „На бѣса, каже, вона менѣ здалась! Своѣй не даси рахубы...“ Отакий клятый жидюга!... — оббзавъ ся одинъ изъ тыхъ, що ходили похмеляти ся.

— Ты-бъ його краще попросивъ, то може-бъ и згодивъ ся, — радили товаришѣ.

— Та я його и такъ добре просивъ: „Ну, кажу, матери твоѣй сто бѣсѣвъ у ребра! Якъ що не даси, то й ты пропадешъ къ бѣсовому батькови и горѣлка твоя пропаде...“ Такъ не дае клятый жидюга.

— А й чортѣвъ жидъ — який скупый... — заживъ ся вже... — оббзвались деякѣ.

— А то-жь, дуже вже пендючить свою жидѣвську пыку, треба сѣ принижчати,¹³⁾ — додавъ той самый, якому жидъ не давъ горѣлки.

— А й справдѣ треба таки його повчити! Коли живешъ, то шануй ся, а нѣ — геть къ бѣсовому батькови! Пейсатыхъ собакъ усюды до бѣса; — не ты, такъ другий, не другий, такъ третій, а вырѣскаеть ся такой чортъ.. — казавъ другий запорожець, що тежь не роздобувъ у жида на-бѣръ¹⁴⁾ горѣлки.

Такъ балакали та радились помѣжь себе Козаки, сподѣваючись кошового. А довыбшь робивъ свое дѣло: бивъ у литавры, що мовъ два чавуннѣ¹⁵⁾ казанки¹⁶⁾ тѣльки зъ нѣжками стояли на двохъ деревячкахъ чи колодочкахъ. Вони дзвенѣли и гукъ вѣдъ нихъ мѣшавъ ся укушъ зъ козацкою розмовою та жартами. Ажь ось и довыбшь переставъ скликати. Уже повенъ майданъ Запорожцѣвъ. Уже прийшовъ кошовой Сагайдачный. Ще розмова гучно лунала, якъ Сагайдачный, зѣйшовши на середину, повѣвъ рукою на Козакѣвъ. Це вѣнъ давъ ознаку, щобъ вони замовкли й слушали, що вѣнъ казатиме. Розмова почала потроху стихати: перше

¹²⁾ вѣдгомѣнь. — ¹³⁾ зробити нисшою. — ¹⁴⁾ на борть. — ¹⁵⁾ зъ литого зельза.
— ¹⁶⁾ котлы.

помѣжь тими, що стояли найближе до кошового; тамечки-жь геть оддалѣкъ¹⁷⁾ ще голосно було чути балакаве, смѣхъ. Ажь ось и тутъ потроху наставала тиша. Ось и зовсѣмъ вже зробилось тихо. Сагайдачный почавъ:

— Слушайте, дѣти мой! Скликавъ я васъ сюды, щобъ пора- дитись, чи не часъ уже намъ згадати и про нашихъ нещасныхъ братѣвъ, що тысячами конають по фурдигахъ¹⁸⁾ у Туркѣвъ, що по- кѣлька лѣтъ не бачуть праведного сонця, що тамечки заковані въ зелѣзні кайданы и вмирають. А ще бѣльше нещасныхъ Коза- кѣвъ обливаєть ся кровью вѣдъ червоню таволги¹⁹⁾ на турецькихъ галерахъ та каторгахъ. Вони-жь християне та ще й наші браты! Не вже такъ и попустимо, щобъ вони загинули у бѣсурменѣвъ. Нѣ, коли мы про нихъ забудемо, то й Богъ про насъ забуде! Несподѣвати ся тодѣ намъ вѣдъ Нього милости. Нѣ, треба своихъ братѣвъ вызволити зъ поганои турецькои неволѣ; най не смѣють ся надъ ними Хрестові та й наші вороги-бѣсурмены. Чи такъ, дѣти мой, кажу? — обернувъ ся вѣнъ до Козакѣвъ.

— Такъ, такъ.. — залунало усюды помѣжь Козаками. Не дамо смѣяти ся зъ нашихъ братѣвъ...

— Не дамо поганымъ звучати ся²⁰⁾ зъ святого хреста... — выгукували въ ившому мѣсци.

— Перебѣмо усѣхъ бѣсурменѣвъ, анѣ жадного не залишимо... — кричали у другому мѣсци.

— Вы добре знаѣте, — зновъ почавъ кошовый, махнувши на- передъ рукою, — що саме найбѣльше нашихъ невольникѣвъ въ тѣй проклятѣй Кафѣ²¹⁾. Туды зъ усѣи²²⁾ Украины Татары приставля- ють ясырь: тамъ вони продають Туркамъ нашу кровь, нашихъ людей, дѣвчатъ та молодиць — отуды намъ и треба дѣстати ся. Подплывемо зъ моря, що наші вороги й не сподѣватвмутъ ся, здо- будемо крѣпость, а въ гѣродрѣ²³⁾ закуримо та й бѣсурменѣвъ при- гостимо. Чи такъ хлопцѣ? Чи згоджуетесь руйнувати Кафу та вы- зволати зъ турецькои неволѣ своихъ братѣвъ? — зновъ обернувъ ся Сагайдачный зъ питаннемъ до Козакѣвъ.

— Добре батьку! Гараздѣ! Згода! — выгукували зъ усюды Козаки.

Далѣ вже не можна було а нѣчогѣсьнько розѣбрати: крикъ, галасъ залунали на майдаиѣ. Козаки зачали кидати у гору свої шапки; це вызначало, що вони згоджують ся зъ кошовымъ.

Довго, мовъ хмара метеликѣвъ, лѣтали козацькі червоні зъ чорными смушевыми околицямъ²⁴⁾ шапки; довго выгукували Ко- заки, погрожуючи бѣсурменамъ та нахваляючись вырѣзати ихъ до ноги. Кошовый стоявъ, дожидавъ, поки перейде цей вихоръ. Ажь ось незабаромъ біля кошового пстихшало²⁵⁾; Козаки вдовольнив-

¹⁷⁾ здалека. — ¹⁸⁾ вязницяхъ, тюрмахъ. — ¹⁹⁾ лозы. — ²⁰⁾ насмѣвати ся, знити ся. — ²¹⁾ Кафа — се мѣсто. — ²²⁾ зъ цѣлон, зѣ всѣои. — ²³⁾ въ мѣстѣ. — ²⁴⁾ богами. — ²⁵⁾ стало тихше.

шись, почали стихати. Сагайдачний, не дожидаячи, поки замовчать й на задъ, почавъ :

— Ну, дѣти мой, спасибѣ-жь вамъ, що пристали на мою думку. А щобъ не гаяти часу, мы зъ вѣтѣрка почнемо лагодити старі та будувати нові чайки, та й харчѣвъ треба буде придбати : сухарѣвъ насушити, куфы задля нихъ треба полагодити, щобъ усе було якъ слѣдъ, а тодѣ и въ дорогу. Та дивѣтъ ся, на довго не заходьте, бо мы тыжнѣвъ може черезъ два и поплывемо. А теперъ, хочъ и обѣдати, то можна, — скѣнчивъ кошовый и простягъ ся до дому.

Козаки тежъ почали розходитись и мовъ чмѣлѣ гули, балакаючи про похѣдъ.

— Отамъ здобычи, буде на вѣщо погуляти! — казали инші.

— Теперъ, мабуть и жидъ повѣрить, — казали тѣ, що хотѣли його вчити.

— Ще-бъ не повѣривъ, якъ ось незабаромъ понавозимо и грошей и усячины, — додавали другі.

— А справдѣ, хлопцѣ, здобычи буде до бѣса : гѣродъ не абыякий! Тамъ усякихъ, кажуть, народѣвъ є...

— Грошовитый, кажуть, гѣродъ. Сказано усе, що тѣльки на свѣтѣ є, то и въ йому є.

— Туды и кораблѣ чужоземні зъ усякимъ крамомъ приплывають.

— Ехъ, та й погуляемо тодѣ, що й чортамъ заздрѣсно стане.

Такъ балакали Козаки розходячись по своихъ курѣняхъ. Кождый затога витавъ²⁶⁾ тамъ десь въ далечинѣ думками : и грошѣ, и здобычъ, и усе, що тѣльки бажала козацька душа, зъявлялось йому на думку. А тамъ зворотъ до дому, гуляння у жиды, танцѣ та музики...

Вѣдъ такихъ думокъ инші тѣльки усмѣхали ся.

II.

Минула недѣля, понедѣлокъ, — и Козаки працювали вже надъ своимъ дѣломъ. Кождому затога знайшлось що робити : кухарѣ зъ своими помѣчниками пекли хлѣбъ, а другі рѣзали його на сухарѣ та еушили. Хто справлявъ старі чайки, обшиваючи ихъ дошками та обсмолюючи смолою ; хто смолу варивъ, хто дошки обтѣсувавъ ; инші жали очереть та вязали зъ нього снопы. Багато Козакѣвъ робило и надъ новыми чайками. Чайками Козаки называли свой човны, на якихъ выплывали на здобычъ у море. Кожда чайка завдовшки була бѣльше вѣсьми сажень²⁷⁾, а на днѣ бѣльше шести, завширшки пѣвтора, а въ глыбѣ, трѣхи не два сажнѣ. У кождѣй чайцѣ робилось по два стерна на обохъ кѣнцяхъ, щобъ можна було не завертаючи човнѣвъ назадъ плысти, и штукъ по десять або по пятнадцять зъ кожного боку весель. Щобъ вода не

²⁶⁾ лѣтавъ. — ²⁷⁾ больше якъ вѣсьмъ сажнѣвъ.

заливала сихъ човновъ, Козаки обшивали ихъ зъ бокѡвъ очеретомъ. Черезъ це, хочъ яка здѡймалась на мори хвиля, чайки не потопали: ихъ кидало годѣ, мовъ трѣску, то въ гору, то въ низъ, инодѣ²⁸⁾ выкидувало зъ нихъ Козакѡвъ у море, а човны все зѡставались поверхъ воды. Отъ надъ такими човнами чи чайками майстрували теперъ Козаки. Весело въ гуртѣ робити! Хто спѣває, хто жартує: инший таке выгадає, що усѣ²⁹⁾ вѡдѣ смѣху такъ за живѡтъ и хапають ся.

— Що це ты, Покотило, зажуривъ ся? — спытавъ одинъ козакъ у другого.

— Е, це вѡнъ засумувавъ, що нѣколи, бачъ, и родичѣвъ помянути... — обѡзвавъ ся другій.

— Тыхъ, що думаютъ ще вмирати? — спытавъ, усмѣхаючись, третій.

Та воно-бы и вы поминали, якъ-бы було за вѡщо, — одказавъ Покотило.

— Е, нѣ, теперъ шкода! А то, щобъ ще поминане въ потылицю не вышло, — зновъ промовивъ третій.

— Не бѡйсь, не выйде.. — змагавъ ся Покотило.

— Нѣ-жъ не выйде! — ажъ загуркотить..

— Дивѣть ся, хлоцѣ, та въ нѡго й сокира на жида поглядає, — смѣявъ ся першій.

— А въ тебе куды?

— Та въ мене просто на дошку.

— Ну и въ мене-жъ туды..

А тамъ, де варили смолу въ чавунныхъ казанахъ, точила ся инша розмова.

— Отсеи-бъ на похмѣльля выпивъ — де-бъ и хмѣль дѣвъ ся, — промовивъ одинъ, вказуючи очима на смолу, що такъ и клеко-тѣла въ казанѣ.

— А то-жъ мовъ рукою зняло-бъ, — додавъ другій.

— Стѡльки я перепивъ на своєму вѣку горѣлки, а й доси не знаю що то воно за похмѣльля.

— Хочъ якъ-бы не налигавъ ся, а выпавъ ся гараздъ, и нѣчо-гѡсѣнько: голова, якъ слѣдъ, не болить... — обѡзвавъ ся третій.

— Е, це добре.. Онъ старый Куделя, що умеръ, царство йому небесне, перехрестившись, — почавъ другій, — такъ изъ молу, поки и вмеръ, нѣколи не похмѣльлявъ ся. „Похмѣльля, то, каже, дурниця“. И якъ-бы дуже оце зъ вечора не бувъ пьяный, а вранцѣ прокинетъ ся, — заразъ и за роботу. Нѣколи вѡнъ не жалѣвъ ся, що голова тамъ болить, або що..

— То вже дужий такий, — почавъ першій.

— Ой-ой, йо-йой, — обѡрвавъ розмову той, що стоявъ біля казана, кинувши до долу веселку³⁰⁾, якою мѣшавъ смолу. Вѡнъ замахавъ рукою и разѡвъ кѡлька пѡдпльгнувъ³¹⁾ у гору.

²⁸⁾ часомъ. ²⁹⁾ всѣ. — ³⁰⁾ копытку. — ³¹⁾ пѡдскочивъ.

— Дивись, наче сьогодні й не пивъ, а танцюєшь, — смѣявъ ся першій.

— То вѣнъ зрадѣвъ, що тебе оце тверезымъ побачивъ, — одказавъ другій.

— Та що тамъ тебе укусило? — пытали ся инші.

— То йому чорты уздрѣвають ся³²⁾, такъ вѣнъ и вѣдхрещу-еть ся вѣдъ нихъ, — смѣяли ся инші.

— Вѣдхрещувались-бы й вы, якъ-бы линути вамъ кипячої смолы на руки, — одказавъ той, що зайойкавъ.

— Чортъ зна що зъ тебе, а не козакъ. Бачъ, чи брызнуло тамъ, чи нѣ, а вѣнъ уже й кричить... А якъ-бы усього облиги гарячою смолою, якъ онъ Ляхи робили зъ нашимъ братомъ козакомъ або хочъ за ребро гакомъ зачепити та й повѣнти де небудь надъ провальемъ, щобъ-же тодѣ ты робивъ!...

Тому, що опѣкъ смолою руку, стало соромно и вѣнъ замовкъ, навѣтъ и рукою переставъ махати, тѣльки на обличчю мѣнивъ ся; на виду було видко, що йому дуже боляче.

— Сказано молоде, а постарѣе, загартуєть ся, — оступали ся инші.

— Нѣ вже: яке изъ молоду, таке й пѣдъ старѣсть, — змагались тѣ, що гудили смоловара.

— Е, нѣ: молоде мляве, а старѣйше — мѣцнѣйше.

А тамъ біля кухара тежъ збралось кѣлька чоловѣкѣвъ.

— Напѣкайте бѣльше хлѣба та сухарѣвъ насущуйте, щобъ намъ не бути голодными, — промовивъ одинъ до кухара и його помѣчникѣвъ.

— Та ты хочъ-бы й безъ хлѣба днѣвъ кѣлька перебувъ, то не пропавъ: ба, які вязи и за три днѣ конемъ не обѣдешъ, — одказавъ кухаръ.

— Та воно и въ тебе малі, якъ у гарного вола здухи.

— А хйба и нѣ надъ чимъ одѣбетись... — додавъ другій.

— Ось постѣй, зробимо тебе кухаремъ, то бѣльше не будешъ очей порывати, — змагавъ ся кухаръ.

— И на що я оце бѣ його стѣльки напѣкавъ! — оббзавъ ся козакъ, що тѣльки пѣдѣйшовъ. Не выстарчить, то и въ Турка можна позичити.

— И де ты знайшовъ такихъ Туркѣвъ, що хлѣбъ печуть? Та у нихъ зъ роду-вѣку не було його, — зазмагавъ ся той самый, що балакавъ зъ кухаремъ.

— Ну, а якъ-же? Хйба вони не ѣвши живутъ, чи що!...

— Та неѣвши не живутъ, та й хлѣба нѣколи не печуть. Коржѣ³³⁾ — ото ихъ хлѣбъ...

— Ну, а коржѣ не хлѣбъ?

— А вже-жъ нѣ.

Такъ жартуючи та розмовляючи помѣжь собою, каждый робивъ свое дѣло, готуючи задля походу те, що потрѣбне було и до чого у нього була снага³⁴⁾.

³²⁾ привиджують ся. — ³³⁾ опрѣнені паленицѣ. — ³⁴⁾ способнѣсть, здѣбнѣсть.

Такъ минувъ день. Наставъ и другій и зновъ работа и зновъ жарты та смѣхъ та выгадки. Проминуло кѣлька днѣвъ, а далѣ и тыждень одинъ и другій. Осъ вже кѣнчасть ся и работа. Козаки стягають вже у Днѣпро старій й новій чайки.

— Ну теперъ можна и припасъ та харчъ сюды звозити, — порядкувавъ Сагайдачный, якъ усѣ вже човны були на водѣ.

Мовъ комашня заворушилися Козаки понадъ берегомъ. Ско-

Церковь св. Юрія у Львовѣ.

чували на чайки великій куфы и насыпали повній сухарѣвъ; ставили невеликій гарматы на иншу штукъ по чотыри а на яку и по шѣсть, носили туды усякий вѣйськовий припасъ: порохъ, кулѣ, то-що. Цѣлый день до самѣсньного смерку поралися Козаки, переносячи зъ берега на чайки усе, що потрібне задля походу. Зъ вечера вони вѣдобрали вѣдъ кошового наказъ, щобъ на ранокъ усѣ були узброеній и готовій и щобъ сходилися на майданъ. Пѣсла

вечерѣ хто полагодивъ свою зброю задалегôдъ³⁵⁾, лѣгъ спати, а хто заходивъ ся ворожити біля рушницъ та пѣстолѣвъ; иншій остривъ шаблю; другій латавъ шаравары або кафтанъ, той чоботы; иншій мало-що не всю нѣчь просидѣвъ, поспѣшаючи, щобъ на ранокъ бути на-поготовѣ.

Ажъ ось наставъ и ранокъ: Козаки зачали сходити ся на майданъ. Теперъ кождый зъ нихъ бувъ узброеный и кождый, выходячи зъ курѣня, хрестивъ ся. У кождого запорожця причеплена була до пояса шабля, заткнуто по одному а въ кого й по два пѣстолѣ, за плечима висѣла рушниця: у иншого висѣвъ спереду ще й кінжалъ, здобутый у Турка або въ Татарина. Ось прийшовъ и Сагайдачный: вѣнь тежъ бувъ узброеный, тѣльки за плечима не було рушницѣ.

— Ну, хлопцѣ, — промовивъ вѣнь, якъ уже все зѣбрались: — напередъ треба помолити ся, щобъ Господь и св. Покрова допомогли намъ зробити добре дѣло — вызволити християнъ зъ бѣсурменської неволѣ.

Прийшовъ пѣнь и зачавъ правити молебень Сагайдачный и усѣ Козаки поставали на-вколѣшки и щиро молили ся. Ось пѣнь почавъ читати евангеліе и Запорожцѣ укупѣ зъ кошовымъ усѣ, якъ одинъ, высунули изъ поховъ до половины свой шаблѣ и держали такъ, поки пѣнь скѣнчивъ евангелію. Це вони кождого разу робили, якъ читало ся евангеліе; се означало, що вони завсѣгды готові бити ся зъ невѣрными за Боже слово. Скѣнчивъ ся молебень, пѣнь поблагословивъ усѣхъ хрестомъ.

— Най вамъ Богъ помагае, а св. Покрова захистить васъ и на морѣ и на суходолѣ, — промовивъ вѣнь до Козакѣвъ.

Кошовый, а потѣмъ и усѣ козацтво зачали цѣлувати хрестъ и евангелію.

— Ну, дѣти мой, теперъ можна сѣдати и на чайки, — промовивъ Сагайдачный, якъ усѣ перецѣлували святощѣ.

Мовъ градъ изъ неба, сыпнули Запорожцѣ до берега, побрязкуючи шаблями та штовхаючи одинъ другого. Смихъ, регѣтъ залунавъ на березѣ и на човнахъ, мовъ-бы змагавъ ся зъ шабельнымъ гукомъ.

— Та ну, швидче сѣдайте! Що вони тамъ роздивляють ся! — пѣдганяли задній передныхъ.

— Ще вспѣте зъ козами на торгъ, — одказували тѣ.

Якъ усѣ уже сидѣли на чайкахъ, кошовый скинувъ шапку, обернувъ ся до Сѣчи и перехрестившись, промовивъ:

— Ну най тебе св. Покровонька укрые вѣдь лиха. А вы, -- обернувъ ся вѣнь до тыхъ, що зѣставали ся на Сѣчи, — доглядайте, боронѣть матѣрь, якъ що треба буде.

Позадъ усѣхъ зѣйшовъ вѣнь на берегъ и сѣвъ на свою чайку, що стояла попередъ усѣхъ; тамъ розвивъ ся вѣдь невеличкого вѣтру бѣлый стягъ зъ червонымъ хрестомъ по серединѣ.

³⁵⁾ швидше, раньше.

— Ну, зъ Богомъ рушайте, — промовивъ вѣнъ до козакѣвъ-гребцѣвъ, ще разъ перехрестившись.

Всѣ, якъ одно, пятнадцять паръ весель вѣдразу пѣднялись у гору и зновъ опустились у воду. Захвилювала стиха пѣдъ веслами вода и чайка кошового посунулась упередъ. Такъ вѣдразу пѣднялись и опустились весла и вѣ другѣй, третѣй... у всѣхъ... Поплыли Козаки... Незабаромъ залунала запорожська пѣсня, и старый „батько-Днѣпро“ зрадѣвши, що почувъ еѣ и що несе на собѣ своихъ любыхъ сынѣвъ до Турка у гостѣ, голосно забалакавъ своими синими хвилами и мовѣ-бы швидче поплывъ, пособляючи³⁶⁾ дорогимъ своимъ дѣтямъ.

Кѣлькасотъ козацькихъ чайокъ плыли по Днѣпру такъ близько одна побѣла другои, що ледве-ледве не зачѣпали ся веслами, мовъ великѣй табувъ якои небудь птицѣ, що летѣла у вирѣй. Такъ кѣлька днѣвъ плыли вони. Перше помѣжъ Козаками чути було голосну розмову, лунала дзвѣнка, пѣсня, а далѣ настала тиша, бо кошовый звелѣвъ, щобъ замовкли, черезъ те, що наближали ся до турецькои крѣпости Очакова. Крѣпость ся стояла саме тамъ, де Днѣпро вливаеть ся въ море. Турки назарошне³⁷⁾ збудували тутъ крѣпость и узброѣли еѣ гарматами, щобъ загородити Запорожцямъ выхѣдъ у море. Опрѣчь сього Турки держали тутъ свои судна, що звались галерами. На цѣхъ галерахъ Турки наздоганяли козацькѣй чайки, проте-жъ вони були такѣ неповороткѣ та нешвидкѣ, що Запорожцѣ завсѣгды втѣкали на своихъ легенькихъ човнахъ.

Якъ тѣльки Козаки наближились до Очакова, кошовый звелѣвъ имъ спинити ся. Ще було рано:³⁸⁾ треба було дожидати пѣвночи, поки уся сторожа на галерахъ та въ крѣпости оббѣне. Наставъ и вечеръ, а Козаки, якъ одинъ, ущухли³⁹⁾: не чути нѣ смѣху, нѣ розмовы, хиба хто прошепотить до своего товариша слѣвъ два-три, та й то, якъ дуже вже треба. Осъ вже и нѣчь. Збѣгло ще трохи часу.

— Ну, теперъ можна буде и фхати, та дивѣть ся, щобъ анѣ жаденъ не плеснувъ весломъ, — прошепотѣвъ кошовый до близчихъ.

Тѣ прошепотѣли другимъ, а тѣ третимъ и такъ дѣйшовъ наказъ кошового до самыхъ задныхъ. Тихо пѣдняли и опустили Козаки весла и поплыли далѣ. Осъ и Очаковъ: онъ маячатъ и галеры, а Козаки все плывуть. Осъ чайки вже порѣвнялись изъ крѣпостью та зъ галерами, а тамъ нѣчого не чути, нѣчо не ворущити ся: усюды сплять и вартовѣ навѣтъ сплять. Вже бѣлый стягъ зъ червонымъ хрестомъ далеко розвѣваеть ся, вже вѣнъ у морю, вже и переднѣй козацькѣй чайки плывуть у морю. Зъ каждою хвилиною ихъ тамъ все бѣльше. Теперъ збѣталось ихъ позаду уже зовсѣмъ не багато. Осъ незабаромъ и тѣ поминуть крѣпость та галеры. Ще трохи. Осъ и тѣ вже у морю. Изъ крѣпости стрельнули зъ гарматы, а далѣ зъ другои, зъ третѣи, зъ галеръ тежъ почали стрѣляти. Але пѣзно схаменулись: козацькѣй чайки були вже да-

³⁶⁾ помагаючи. — ³⁷⁾ нарокомъ, навмысне. — ³⁸⁾ вчасно. — ³⁹⁾ притихли.

деко вѣдъ своихъ вороговъ; теперъ нѣяка куля не досягне ихъ. Кѣлька галеръ поплыли було на вздогнѣ, але темрява, нѣчого не видко и вони вернули ся назадъ. А Запорожцѣ смѣяли ся:

— Ба, коли надумали стрѣляти, — казали одній.

— Це вони, мабуть, у хвилѣ влучають, — додавали другій.

— Е, це вони у хрещика грають, — смѣяли ся третій.

— Ну, теперъ хочъ головою обѣ гарматы товчѣть ся, то намъ байдуже.

Козаки далеко не вѣдпливали у море, а гребли ся недалеко вѣдъ берега. Правда вѣ ночи имъ не видко було берега и вони дивили ся по зорямъ, а вѣ день маячивъ берегъ. Широкой простѣръ моря далеко роскинувъ ся: скѣльки окомъ скинешъ, усе море а вѣ горѣ небо. Тамъ десь вѣ далечинѣ здавалось, що море сходилось зъ небомъ, такъ що краями торкали ся одно до другого. Козакамъ було про це байдуже, байдуже було имъ и до холодныхъ синихъ хвилъ, щѣ, мовъ-бы витаючи, обливали ихъ. Вони вже не разъ бачили це море и тихимъ и сердитымъ, и теперъ плыли все далѣ та далѣ.

III.

Кафа, куды цыли Козаки, хочъ и була вѣ татарськѣй землѣ, а належала Туркови. Гѣродъ цѣй колись бувъ християнськой, а потѣмъ Турки вѣдняли його и вже бѣльшь сотнѣ лѣтъ панували у йому. Вѣнъ стоявъ на горѣ бѣля моря и обвѣденыи бувъ муромъ чи камяными стѣнами, щѣ стояли понадъ самымъ берегомъ. За цимъ муромъ ще бувъ другій муръ, щѣ ишовъ недалеко вѣдъ першого. Вѣ гѣродѣ була збудована камяна крѣпость и узброена гарматами, щѣ висѣли на зелѣзѣ та стояли усюды по стѣнахъ. Вѣ кѣлькохъ мѣсяхъ на стѣнахъ у крѣпости збудованѣ были фортецы чи башты, вѣдкиля⁴⁰⁾ выглядали гарматы. Вѣ крѣпости завсѣгды жило турецьке вѣйсько — яничары, саме найзавзятѣйше бѣсеурменське вѣйсько; опрѣчь яничарѣвъ ще були й иншѣ. Пороху, куль, ядеръ задля гарматъ и иншого вѣйськового припасу та зброѣ завсѣгды було безлѣчь: сюды приздили купцѣ зъ чужоземныхъ краѣвъ. Вѣ Кафѣ багато було побудовано турецькихъ мечетѣвъ (такъ звутъ ся турецькой церкви) и камяныхъ и деревяныхъ. Опрѣчь турецькихъ було кѣлька вѣрменськихъ и навѣтъ двѣ християнськихъ церквѣ. Татары-жъ ходили молити ся укупѣ зъ Турками вѣ мечетѣ. Вѣ гѣродѣ було багато крамницъ зъ усякимъ крамомъ. Тутъ жили зъ рѣжныхъ земель купцѣ: Греки, Вѣрмены, Венеціанцѣ и иншѣ. Купцѣ зъ одной землѣ жили окремо вѣдъ другихъ, мали свой вулицѣ, де були ихъ крамницѣ, буданки та церкви; тамъ були грецька вулиця, вѣрменська, венеціанська и иншѣ. Вѣ Кафу що року прищывало багато кораблѣвъ зъ усякимъ дорогимъ и дешевымъ крамомъ. Венеціанцѣ везли сюды дорогѣ дзеркала,

⁴⁰⁾ звѣдки.

оксаміты та єдвабы; Вѳрмены приставляли дорогѣ килимы, усякѣ турецкѣй матеріѣ, Греки торгували усякимъ начинѣмъ, черевиками, корѣнѣмъ та огородиною, що постачали зъ своєї землѣ задля стравы Туркамъ и Христїянамъ. Але Вѳрмены та Греки найдужче торгували живимъ кромомъ себѣ-то невольниками. Скѣльки то ихъ тутъ було, такъ и сказати не можна: усеюды по вулицяхъ можна було бачити нещасныхъ невольникѣвъ и все це були Украинцѣ. Татары инодѣ цѣлыми тысячами забирали на Украинѣ людей у неволю и приставляли ихъ найбѣльше въ Кафу, де спродували грецькимъ або вѳрменськимъ купцямъ. А сѣ вже перепродували Туркови або вѣдвозили на продажъ въ иншѣ турецкѣй гѳророды; найбѣльше вѣдвозили вони ихъ у султанську столицю Константинопѣль чи Царгородъ. Турки и навѣтъ христїянскѣй купцѣ держали невольникѣвъ и примушували ихъ робити усяку роботу. До невольникѣвъ хазяини⁴¹⁾ приставляли изъ своихъ людей наглядачѣвъ, щобъ дивили ся та приганяли нещасныхъ до работы. И хазяинамъ и наглядачамъ було байдуже, чи житиме невольникъ, чи пропаде, бо завсѣгды можна було ихъ купити на базарѣ⁴²⁾ у Вѳрменъ або Грекѣвъ. На базаръ выводили невольникѣвъ цѣлыми десятками, сковуючи одинъ до одного за шию. Черезъ це саме невольникѣвъ не жалѣли, ихъ примушували робити черезъ силу и засѣкали до смерти. Хазяинъ або наглядачъ не звертавъ уваги на те, що невольникъ хорый — и сьому треба було робити, якъ и здоровому.

— Е, имъ нѣколи не йми вѣры, бо сѣ собаки завсѣгды тебе обманять, — казали наглядачѣ своимъ молодымъ помѣчникамъ.

— Бий ихъ! Сѣчи нагайкою, щобъ ажъ кровь прискала, — кричали вони.

И тѣ укупѣ зъ наглядачами сѣкли и здорового, и хорого, такъ сѣкли, що инодѣ не тѣльки хорый, а й здоровый тутечки-жъ и Богу душу вѣддавъ. Мертвыхъ невольникѣвъ Турки не давали й ховати, а велѣли вѣдносити ихъ за гѳрородъ и тамечки кидати на землѣ не закопуючи, мовъ скотиняку, щобъ вовки та орлы пасли ся надъ козацькимъ тѣломъ. Найбѣльше купували Турки невольникѣвъ задля каторгѣвъ, — це турецкѣй судна. На каторзѣ невольники сидѣли по обыдва боки на лавахъ, прикованѣ за поперекъ и за ноги зелѣзными кайданами; руки тежъ прикованѣ були, але такъ, щобъ можна було гребти весломъ. Сидѣли вони бѣднѣй и знай одно тѣльки гребли, а якъ хто втомить ся и почне тихо гребти, то наглядачъ заразъ давай його бити терниною або червonoю таволгою по голѣй спинѣ. Червона таволга це лоза така. Кождый невольникъ сидѣвъ голый ажъ до поперека. Це Турки назнaрошне такъ робили, щобъ бѣдному чоловѣкови було дошкульнѣйше, якъ бують. Ну, вже й били страшенно! Якъ почне инший Турокъ катувати невольника, то кровь такъ рѣчками й бѣжить по спинѣ; а йому-жъ и байдуже — вѣнъ одно зна-бѣе, вже у того калюжа крови пѣдѣ

⁴¹⁾ господарѣ ихъ, властители. — ⁴²⁾ на ринку.

ногами, а вѣтъ усе його бѣе, такъ споре йому спину, що нѣде на нѣй живого мѣсця не знайдешь, нѣякъ бѣдному невольникови и повернутись. Що вже били страшенно, такъ и не дай Богъ. Невольники навѣтъ про себе и думу склали, що спѣвали, сидячи въ неволи:

У святу недѣлю не сизі орлы заклекотали,
 Якъ то бѣднй невольники у тяжкѣй неволѣ заплакали,
 У гору руки нѣдѣймали, кайданами забряжчали,
 Господа милосердного прохали⁴³⁾ та блатали:
 „Подай намъ, Господи, зъ неба дрѣбенъ дощикъ,
 А зъ низу буйный вѣтеръ!
 Хочай-бы чи не встала на Чорному морю быстрая хвиля;
 Хочай-бы чи не повирывало якорѣвъ⁴⁴⁾ зъ турецькой каторги!
 Та вже ся намъ турецька-бѣсурменська каторга надоѣла:
 Кайданы-залѣзо ноги повривало,
 Бѣле тѣло козацьке-молодецьке коло жовтой кости пошмугляло⁴⁵⁾!“
 Баша турецькій, бѣсурменській,
 Недовѣрокъ христіянській,
 По ринку вѣтъ похожае,
 Вѣтъ и самъ добре тее зачувае,
 На слуги свой, на Турки-яничары. зо зла гукае:
 „Кажу я вамъ, Турки-яничары, добре вы дбайте,
 Изъ ряду до ряду захожайте,
 По три пучки тернины и червонои таволги набирайте,
 Бѣдного невольника по тричѣ въ однѣмъ мѣсци затинайте!“
 То тѣ слуги, Турки-яничары, добре дбали,
 Изъ ряду до ряду захожали,
 По три пучки тернины и червонои таволги у руки набирали,
 По тричѣ въ однѣмъ мѣсци бѣдного невольника затинали;
 Тѣло бѣле козацьке-молодецьке коло жовтой кости обривали,
 Кровь христіянську неповинно проливали.
 Стали бѣднй невольники на собѣ кровь христіянську зобачати,
 Стали землю турецьку, вѣро бѣсурменську клясти-проклинати:
 „Ты, земле турецька, вѣро бѣсурменська!
 Ты розлуку христіянська:
 Не одного розлучила зъ отцемъ, зъ матѣрью
 Або брата зъ сестрою,
 Або мужа зъ вѣрною жоною!
 Вызволь, Господи! всѣхъ бѣдныхъ невольникѣвъ
 Зъ тяжкой неволѣ турецькой,
 Зъ каторги бѣсурменской,
 На тихи воды
 На ясні зорѣ,
 У край веселый
 У миръ хрещеный
 Въ гóроды христіянскі!...

⁴³⁾ просили. — ⁴⁴⁾ злученый зъ кораблемъ гакъ, котрый вбивае ся въ землю на те, абы корабель стоявъ на мѣсци. — ⁴⁵⁾ постирало.

А ихъ-же такихъ нещасныхъ на кождѣй каторгѣ було по пѣвтораста, а на иншихъ и по двѣста душъ. Хоча Туркѣвъ у двое и въ трое було менше на каторгѣ, нѣжь невольникѣвъ, але цимъ нѣякъ було змагати ся, бо усѣ були заковані. Не краще було и тымъ, щѣ конали у гѣродѣ по камяныхъ фурдигахъ. Въ холодныхъ темныхъ льохахъ сидѣли бѣднї невольники, приковані до стѣнъ. Имъ разъ у день кидали, мовъ собакамъ, здохлон скотины або коня чи вѣвцѣ мясо, щѣ такъ по йому на лазили червы; иншихъ невольникѣвъ не выпускали на свѣтъ: вони тамъ и каляли. На иншихъ були самі тѣльки кѣстки та шкѣра; здаеть ся коли-бъ шкѣры не було, то кѣстки такъ и посыпались-бы. Тутечки-жь долѣ и по стѣнѣ повзали червы, стоноги и инша нечисть, пѣдъ ногами плыгали жабы, по куткахъ бѣгали мышѣ. Въ такихъ ямахъ и дыхати нѣчимъ, свѣжому чоловѣкови и навернути ся туды не можна, бо въ нѣсѣ такъ и шпигне вонючїй брудный воздухъ, груди пѣдпирає, а въ головѣ стає моторошно. Кѣлька рокѣвъ такои неволѣ и зъ чоловѣка зробить ся не знать-щѣ: вѣнъ вѣдвыкне балакати, не тямитиме, щѣ казатимуть, зовсѣмъ якъ скотиняка⁴⁶⁾, тѣльки така, щѣ якъ дмухе на неѣ невеличкїй вѣтрець, то вона и впаде. Иншї невольники сидѣли окремо, а другї, хочѣ и були приковані, близько одинъ побїля одного — можна було и розмовляти. Та тѣльки вѣдъ сього мало було имъ користи. Та-жь сама нечисть, той-же гнѣкий, вонючїй воздухъ, та-жь темрява живцемъ ѣли нещасныхъ невольникѣвъ. Погано такъ вмирати! Не дармо Козаки казали: „Краще бути настромленому на зелѣзный шпиль, або висѣти почепленому гакомъ за ребро, нѣжь конати у фурдизѣ“⁴⁷⁾. Справдѣ яке-бъ не було катованя, все краще вѣдъ такои смерти. По фурдигахъ сидѣли такї невольники, щѣ думали було втѣкати вѣдъ тяжкои неволѣ, або такї, щѣ нестерпївши наруги та катованя вбивали поганыхъ турецькихъ наглядачѣвъ, а то й самыхъ хозяйнѣвъ. Правда були такї, щѣ втѣкали, та тѣльки такихъ зовсѣмъ було мало. Та скѣлько-жь то бѣсурменськихъ селъ та гѣродѣвъ треба було обминути, щѣбъ бути на своѣй рѣднѣй землѣ. А Турки були до втѣкачѣвъ немилосерднї: вони гарячимъ зелѣзомъ вытѣкали имъ очи або вѣдрубували ноги и безъ нѣгъ кидали въ фурдигу.

Найдорозше продавались молодї жѣнки та дѣвчата, — особливо вродливї. Цихъ не заковували такъ и не выводили на ланцюгахъ, мовъ собакъ, на базаръ, не держали ихъ пѣдъ сараємъ, то щѣ; роботы имъ нѣякои не давали: ихъ берегли⁴⁷⁾ и доглядали. Купцѣ, щѣ торгували ними, держали ихъ въ особныхъ хатахъ, де стѣны були позавѣшуванї дорогими килимами та оксамїтами, де були мягкї диваны та лѣжка, дорогї дзеркала та инше хатне убрання. Самыхъ дѣвчатъ та жѣнокъ невольницъ одягали въ дорогу роскошну одягу: шовкове усякого кольору убрання мала кожда невольница. Сюды до цихъ купцѣвъ и прїѣздили багатї

⁴⁶⁾ худобина. — ⁴⁷⁾ стерегли.

Турки купувати невольниць. Тут вони водили Туркѣвъ усюды по хатахъ и выхваляли передъ ними тыхъ жѣнокъ та дѣвчатъ, що мали продати. Самыхъ найвродливѣйшихъ вони ховали далѣ, бо ихъ завсѣгды можна було продати за дуже великѣ грошѣ. И теперъ стає гидко, якъ згадаєшь, що колись продавали людей, мовъ ту скотину або що. А якъ тѣй бѣднѣй людинѣ було дивити ся, якъ тутъ-же при нѣй торгували ся за ню! Якъ гѣрко було слухати! Правда купецъ зъ продавцемъ балакали своєю мовою, такъ що невольница не розумѣла про що вони балакають, проте-жъ сердце еи чуло, що це торгують ся за ню. Щобъ тѣльки вона вѣдала и якъ-бы дякувала тому, хто вызволивъ-бы еѣ зъ неволѣ и вернуувъ до дому, до батька-матери та до свого милого! На що їй ей шовки та золото! На що їй дороге убрання, коли вона у неволѣ, коли душа еи ние, а сердце обливаєть ся кровью. Инша зъ ранку до вечера обливаєть ся гѣркими⁴⁸⁾. Були такѣ, щѣ самѣ собѣ смерть загодѣювали, проте-жъ вѣдъ нихъ ховали усе таке, чимъ-бы можна було собѣ смерть зробити. Греки та Вѣрмены не тѣльки спродували незольницъ у Кафѣ, а вѣдвозили и въ иншѣ турецкѣй гѣроды. Найбѣльше везли у Константинопѣль: тамъ ихъ розкуповали турецкѣй башѣ та иншѣ богатѣ начальники. Инодѣ, якъ що були вже дуже вродливѣ, то купувавъ и султанъ задыя себе и державъ ихъ у своему гаремови. И не тѣльки въ Константинополи, а по всѣй Туреччинѣ були украинскѣй невольницѣ; були вони навѣтъ и геть далѣ за Туреччину у арабскѣй землѣ. Та де тѣльки ихъ бѣднихъ не було! Але нѣгде не було ихъ стѣльки, скѣльки у Кафѣ. Це просто бувъ невольницкѣй гѣродъ, бо въ йому тодѣ самыхъ невольникѣвъ було кѣлька тысячъ. Кораблѣ, щѣ везли сюды изъ рѣжныхъ краѣвъ усякѣй крамъ, вѣдсѣля⁴⁹⁾ набирали невольникѣвъ та невольницъ.

IV.

Вже була нѣчь. Мѣсяць, щѣ недавно народивъ ся, давно вже зайшовъ. А зорѣ, мовъ-бы знаючи, що мѣсяця нема и що Запорожцѣ плывуть на добре дѣло, ще дужче, яснѣйше та приятнѣйше свѣтили имъ у морю. Навкруги тиша, тѣльки чути, якъ плескають ся объ воду весла: море побачивши у себе такнхъ славныхъ гостей мовчало, прислухуючись до тихон козацкѣй розмовы. Осъ геть оддалѣ щѣсь забѣгло, — це вже стѣны Кафы. Осъ вже и пристань: незабаромъ Козаки були вже въ нѣй. Швыдко пѣплыли вони на своихъ легкихъ чайкахъ до вартовыхъ, щѣ спали на каторгахъ, и вѣдразу усѣхъ перебили: своими чайками Козаки загородили дорогу, такъ що каторгамъ та иншимъ суднамъ не можна було втекти у море.

— Ну, хлопцѣ, росковуйте своихъ братѣвъ та выпускайте на волю, а каторги палѣтъ, — промовивъ Сагайдачный до Козакѣвъ.

) слъозами. — 49) звѣдси.

Запорожцѣ кинулись на турецкѣй каторги та судна, розбивали кайданы и вѣдпукали на волю бѣдныхъ невольникѣвъ, щѣ рокѣвъ по десять по пятнадцать терпѣли муки та наругу вѣдѣ бѣсурменѣвъ.

— Ну, спасибѣ-жѣ вамъ, дай Боже вамъ здоровья, дякували невольники Запорожцямъ и цѣлували ихъ обливаючися радѣстными слѣзами.

— Вже нѣколи й не сподѣвавъ ся бачити свѣй рѣдний край, свою Украину, а теперъ доведеть ся, — казавъ одинъ невольникъ, щѣ вѣсѣмнадцать рокѣвъ пробувъ на каторзѣ.

Його ще молодымъ узяли Татари въ неволю, а ось теперъ вѣнъ уже зовѣсѣмъ старый. Волося на ньому сиве, усе обличча зѣоране було борознами и очи погасли: не було въ нихъ того вогню, щѣ палавъ у молодого. Усе життя його теперъ цѣнѣвечине. А жѣнка? А дѣти? Де то вони теперъ? Чи живѣй? А може нѣкого вже й не ма: нѣ жѣнки, нѣ дѣтей. Може и ихъ Татари узяли у неволю, а може померли.

— Бий кляту вѣру, палѣтъ каторги, — гукають козацкѣй отаманы на Козакѣвъ.

А Запорожцѣ давно вже сѣчуть выостренными шаблями Туркѣвъ, щѣ були затого на кожѣдѣй каторзѣ.

— Щѣ, собаки, багато загнали на той⁵⁰⁾ свѣтъ христѣянъ? — пытають у нихъ Козаки. — Теперъ и вы дѣждали ся козацѣй ласки..., теперъ и на нашѣй вулицѣ свято...

— Давно вже васѣ люциперъ⁵¹⁾ сподѣваєтъ ся до себе въ гостѣ; оце мы вамъ шляхъ до нього вказуемъ, а то вы самѣ не потрапите... — додавали другѣ.

Розкованѣ невольники, хто тѣльки мѣгъ, пособляли Козакамъ. Иншѣ рубали укупъ зъ ними Туркѣвъ, другѣ вызволяли тыхъ, щѣ були ще закованѣ, а третѣ запалювали каторги. Крикъ, галасъ, бряжчаня чути було на каторгахъ.

— Це наче Йванъ, — розковуючи одного невольника впѣзнававъ Запорожець.

— Братику, мѣй рѣднесенькѣй, за стѣльки рокѣвъ доведеть ся таки тебе побачити, — скрикнувъ вызволенный невольникъ и кинувъ ся обнимати свого рѣдного брата.

— А менѣ наче хто сказавъ, щѣ я тебе тутъ побачу... А по-старѣвъ якъ, ледви впѣзнавъ. Дивлюсь, наче-бъ трохи и схожѣй,⁵²⁾ такъ старый дуже, ба, якѣ борозны выорала проклята неволя...

— Щѣ й казати!... Перше я думавъ, щѣ й не выдержу, загину вѣдѣ той скаженой бѣйки, та бачъ, ще зацѣлѣвъ... Краще вѣдразу умерти, нѣжъ оттаке життя, бодай-бы воно имъ у живѣтъ вѣйшло.

⁵⁰⁾ на тамтой свѣтъ. — ⁵¹⁾ найстаршѣй надъ чортами. — ⁵²⁾ похожѣй, подѣбный.

— Та воно вже имъ не то, що въ живѣтъ, а усюды теперъ виходить.

Такъ балакали рѣднїй браты, що рокѣвъ бѣльше десять⁵³⁾ не бачились и навѣтъ не чули одинъ про другого. А тамъ на иншій каторзѣ батько впѣзнавъ свого сына. Не сподѣвавъ ся вѣнъ його стрѣти, бо тежъ багато минуло часу, якъ Татары залигали⁵⁴⁾ сына.

— Теперъ и не впѣзнавшь, де батько, а де сынъ, — промовивъ одинъ Запорожець, дивлячись, якъ обнимали ся батько зъ сыномъ, вмиваючи одинъ одного радѣсними слѣзми.

— А то-жь, ще сынъ здасть ся старѣйшій вѣдъ батька, — додавъ другій.

— Та годѣ вамъ... теперъ не часъ нѣжити ся...⁵⁵⁾ — оббзавъ ся третій.

— Справдѣ, тату, що це мы такъ безъ дѣла стоимо..., усѣ роблять, а мы марно часъ тратимо, — промовивъ сынъ, выпручаючи ся зъ батьковихъ оббѣмѣвъ.

— То хочъ молодой, а ты вже й старый та, мовъ та баба, слѣзѣньки пустивъ, — дорѣкавъ батькови третій.

— Щожъ поробишь: сердце маю... — вѣдповѣвъ батько, вказуючи собѣ на груди. — Давно бачивъ ся... не сподѣвавъ ся... Ну, та це такъ трошки... А ну, давай, сыну, кришти клятыхъ бузувѣрѣвъ чортови на снѣдання, — заохочувавъ батько сына.

Обличча його змѣнилось: ласкаве та приязне воно зробилось теперъ суворымъ; въ очахъ замѣсьць батькѣвського кохання палала лицарська пѣмета; вѣдъ слѣзъ и слѣду не зѣсталось. Недавно ще вѣнъ бувъ людиною, теперъ зробивъ ся Запорожцемъ, що тѣльки одно думае: бѣльше набити бѣсурменѣвъ, пѣмстити ся на Туркови за свого сына, за всѣхъ невольникѣвъ, за вею христїанську кровь, що безлѣчь пролили Христовї вороги.

И зновъ сѣче вѣнъ бѣсурменѣвъ, теперъ уже укупѣ зъ сыномъ, що тежъ рубае не гѣршь батька, хочъ и промучивъ ся кѣлька лѣтъ на каторзѣ.

А тамъ дядько стрѣвъ⁵⁶⁾ на галерѣ свого небожа, братового сына и, привитавшись зъ нимъ, розпытуе про неволю, а небѣжь гѣ батька та матѣрь: Чи живї? Чи здоровї? Незабаромъ и сї вѣдъ сѣчуть ворогѣвъ. Та якъ його и стояти, розбалакувати, коли вѣдъ кождоу є робота! А стѣльки-жь сѣ ще буде! Вызволили однихъ, трѣ а ще и другихъ, и тыхъ, що въ гѣродѣ. А ихъ тамъ ще бѣльше, нѣвъ на каторгахъ. Въ такой часъ соромъ стояти безъ дѣла и кождый це знае; кождоу хотѣлось-бы багато дечого розпытати и собѣ розказати, але-жь не можна, нѣколи. Палають турецькїй каторги та иншї судна: вѣдъ вогню усюды навкруги видко; видко, якъ Запорожцѣ вѣлѣзають зъ чайокъ на берегъ. Зъ кождою хвилиною ихъ тамъ стае все бѣльше, бо каторги усѣ уже горятъ; тамъ уже и кошовый: вѣнъ порядкуе та наказуе, якъ и що робити.

53) бѣльше якъ десять. — 54) вхопили. — 55) пестити ся. — 56) подыбавъ.

Ось вже усѣ Запорожцѣ на березѣ, зѣсталось тѣльки на кождѣй чайцѣ по два чоловѣка вартowych доглядати своихъ човнѣвъ.

— Ну, хлопцѣ, лекшу роботу зробили, а важча зѣсталась... — промовивъ кошовый.

— Ще не потомились нашѣ руки, а шаблѣ не пощербились, — почувлись козацѣй голосы.

— Ото й гараздъ! Ось заразъ мы й рушимо здобувати гѣ-родь, — протягъ далѣ кошовый.

И справдѣ незабаромъ вони були вже пѣдъ самѣсьнькими стѣнами.

Въ гѣродѣ, ще якъ тѣльки побачили Козакѣвъ, заразъ-же почали готувати ся та озброюватись. И турецьке вѣйсько, и жительцѣ зачали стрѣляти у Козакѣвъ зъ гарматъ та рушницъ, але Запорожцямъ було байдуже: вони лѣзли по стѣнахъ у гору. Гарматы турецькѣй имъ нѣякои шкоды не робили, бо ядра⁵⁷⁾ перелѣтали черезъ козацѣй головы.

— Дивись, якъ густо узялись стрѣляти: разомъ выкидають увесь припасъ, а на другѣй разъ и нѣчого, — смѣявъ ся одинъ козакъ, щѣ мачкувавъ⁵⁸⁾ по стѣнѣ у гору.

— Та вони и стрѣляту не вмѣють: ба, куды кулѣ летять, — обѣзвавъ ся другѣй, щѣ вже було ухопивъ ся за верхъ стѣны, але це вѣдразу загурчавъ до долу.

— Отъ тобѣ и не вмѣють, — промовивъ третѣй.

— Та таки и не вмѣють, — змагавъ ся той, щѣ упавъ... йому-бъ треба у добъ влучити або въ голову, а вѣнъ тѣльки-тѣльки въ руку попавъ.

— Тѣльки марно припасъ гине... — зновъ обѣзвавъ ся другѣй.

— А тобѣ шкода, чи що? — спытавъ третѣй.

— А вже-жъ шкода: то-бъ вѣнъ намъ дѣставъ ся, а то дурнѣсьнько выкидають...

— Ну, не жалкуй: тамъ його до бѣса, ще й намъ зѣстанеть ся, бо недовго вони стрѣлятимуть.

И справдѣ Козаки щѣ далѣ, то все щирѣйше брали ся: однѣ лѣзли на стѣны, а другѣ стрѣляли у Туркѣвъ, щѣбъ захистити тыхъ, щѣ драли ся по стѣнахъ. Ось Козаки вже и за стѣною, ось и ворота вѣдчиненѣ: Запорожцѣ такъ и сыгнули туды. Турки, щѣ тутъ були, сховали ся за другу стѣну. И зновъ Козакамъ довело ся лѣзти на стѣну, стрѣляти та падати, не долѣвши до верху. Але-жъ недовго змагали ся Турки: Козаки и тутъ подужали ихъ, зѣгнавши изъ стѣнъ. Якъ-же увѣйшли у гѣродь — отутъ вони заходились гостити на турецькихъ головахъ своѣй шаблѣ. Яничары та иншѣ сховали ся у крѣпость.

— Ну вы й тамъ не сховастесь! Ось дайте лишень тутъ упорати ся, — погрожували Козаки.

— А що, поганѣй, дѣждали ся нашої ласки, — смѣяли ся иншѣй, рубаючи Туркѣвъ.

⁵⁷⁾ гарматнѣй кулѣ. — ⁵⁸⁾ лѣзъ, драпавъ ся.

— Нѣ-жъ не дѣждали ся, що ажъ падають та дякують, — жартували другї.

Иншїй на вулицяхъ, другї въ хатахъ сѣкли бѣсурменѡвъ, Гре-
кѡвъ та Вѣрменъ — нѣкому милости не було.

— Що на ихъ дивити ся! Вони усѣ намъ вороги, усѣ пьють
нашу кровь... Рубай ихъ усѣхъ у пень!... — выгуковало козацтво.

— Ба яке пузо⁵⁹⁾, выкохавъ чортѡвъ Грекѣ! А все зъ нашего
брата христїянина. Мабуть не одну сотню попродавъ нашихъ дѣв-
чатъ та молодиць... — казавъ одинъ изъ тыхъ, що увѣйшли до
Грека въ хату, що торгувавъ усякимъ крамомъ, а найбѡльше укра-
инськими невольницями.

— Що зъ того, що ты христїянинъ, — протягъ далѣ козакъ,
якъ Грекѣ почавъ його благати, щобъ не вбивавъ. — Ты ще гѡрше
вѡдъ самого бѣсурмена, бо продаєшь тымъ поганымъ христїянськїй
душѣ... Пропадай-же, якъ собака! Иди въ пекло до чорта, бо вѣнъ
тебе вже давно тамъ сподѣваєть ся, — скѡнчивъ Запорожець
и розпоровъ шаблею купцеви живѡтъ, а потѡмъ сѣконувъ ще
и по головѣ.

Не клали Козаки милости навѣтъ и на дѣтей чи турецькихъ,
чи грецькихъ або вѣрменськихъ.

— На бѣса ихъ залишувати! Чи може сподѣваєтесь вѡдъ нихъ
коли небудь милости або ласки, — казали старѣйшїй молодымъ,
якъ сї жаловали рубати дѣтей. — Шкода, хлопцѣ! У бѣсурмена
така ласка до христїянъ, якъ у вовка до овецъ.

Иншїй Козаки розбивали фурдїи та кайданы и выпускали на
свѣтъ божїй бѣдныхъ невольникѡвъ.

— Отака турецька неволя! Самый кѡстякъ та шкѡбра, и йти
бѣднымъ не можна, — казали Запорожцѣ дивлячись, якъ иншїй
невольники тиняли ся, тѡльки-тѡльки переступаючи.

Иншихъ доводилось выносити зъ фурдїи просто на рукахъ;
на другихъ ворушили ся купы червы, комахъ усякихъ и иншой
нечисти.

— Ба, яка милѡсть у проклятыхъ бузувѣрѡвъ: сама тѣнь
чоловѣка та й годѣ...

— Що й казати: жалѣють⁶⁰⁾ нашего брата.

— За те-жъ и мы ихъ шануємо.

— Та вже-жъ яка ласка, така й шанѣ.

— Вже не жалкуватимуть⁶¹⁾ на насъ.

Такъ жартували Запорожцѣ, вызволяючи зъ поганыхъ бруд-
ныхъ фурдїи своихъ братѡвъ Украинцѣвъ.

Въ той часѣ, якъ менша частина Козакѡвъ поралася усюды
по городу, друга бѡльша укупѣ зъ кошовымъ здобувала крѣпость.
Яничары, хочъ ихъ було и не багато, завзято стрѣляли изъ крѣ-
пости зъ гармать та рушниць. Але недовго вони стрѣляли: Козаки
незабаромъ були вже въ крѣпости.

⁵⁹⁾ живѡтъ, черево. — ⁶⁰⁾ жалуютъ. — ⁶¹⁾ не будутъ на насъ жалуватись.

— Теперь можна узреть! — промовивъ кошовый до Козакѣвъ. Якъ одинъ, кинулись вони на яничарѣвъ и заходились кришити ихъ своими шаблями. Покотились яничарскій головы до долу; полилась рѣчками кровь. Але-жь и яничары били ся страшенно, бо знали, що вѣдь Запорожцѣвъ милости имъ не сподѣватись. Въ иншихъ ламались шаблѣ; вони выхоплювали у мертвыхъ и ще завзятѣйше кидали ся на своихъ ворогѣвъ. Котили ся и козачій головы, щось белькочучи, певно проклинаячи бѣсурменѣвъ; пораненій Запорожцѣ падали на яничарскій або й на свой трупы: хто благовъ вынести його на вѣтеръ, хто воды прохавъ, хто лаявъ Туркѣвъ. Але нѣхто не вдовольнявъ ихъ бажання, бо нѣколи було: иншій такъ недѣждавшисъ и вмиравъ. Хочъ и завзято били ся яничары та не змогли подужати Козакѣвъ: Запорожцѣвъ, що дасть, то все побѣльшувалось, бо въ городѣ сѣча⁶²⁾ вже скѣнчилась и вони сунули на пѣдмогу до крѣпости а яничарѣвъ усе зменшувалось и помочи нѣ вѣдкиль⁶³⁾ було сподѣватись. Уже ихъ зовсѣмъ мало зѣсталось, а не кидають таки зброѣ — рубаютъ ся. Осъ незабаромъ анѣ жадного вже яничара або Турка не зѣсталось у крѣпости.

— Ну, та й рубались, проклятій, завзято, — казали Козаки, якъ скѣнчили сѣчу.

— Насѣкли нашихъ чимало, — додавали другі.

— А зъ очей у клятыхъ такъ вогонь и пашить, — казали третій.

— Е, ходитъ козакъ у дранѣмъ⁶⁴⁾ жупанѣ, бо доброго кат-ма, вже имъ нѣкуды було дѣти ся, якъ мы ихъ припяли...

— А якъ-бы були оце Турки або Татары, то вже-бъ давно кинули и зброю и все, та наживали пятами.

— Куды-жь бы вони втекли? Це не поле...

— Та хочъ-бы поховали ся по закапелкахъ,⁶⁵⁾ то-бъ имъ и то буда полегкѣсть, — смѣяли ся иншій.

— Та то такє... — додали другі.

V.

Перше усього⁶⁶⁾ якъ тѣльки скѣнчилась баталія и нѣгде не було вже ворогѣвъ, кошовый велѣвъ Козакамъ копати за городомъ яму. Одній копали яму, другі зносили до неѣ побитыхъ Козакѣвъ, ихъ головы та трупы. Незабаромъ яма буда выкопана, козацкій трупы похованій и закиданій землею, а поверхъ землѣ насыпана буда ще могила. По вбитыхъ своихъ товаришахъ Козаки вѣдировали панахиду, згадуючи які були гарній Запорожцѣ, якъ завзято рубали ся зъ бѣсурменомъ и инше.

Якъ одній копали яму, а другі носили побитыхъ, третій перевязували своимъ пораненымъ товаришамъ раны и вѣдносили ихъ на чайки; имъ пособляли и невольники.

⁶²⁾ борба, боротьба. — ⁶³⁾ нѣ звѣдки. — ⁶⁴⁾ подертѣмъ. — ⁶⁵⁾ по закамарахъ. — ⁶⁶⁾ передовсѣмъ.

— Та въ тебе Маслякъ и руки нема, — піднимаючи свого товариша, казавъ Запорожець.

— Счесала, собача лапа, по самѣсѣнькій локоть, — додавъ другій.

— Не даромъ вѣддавъ: за це вони менѣ заплатили пятьма головами, — промовивъ безрукій Запорожець.

— Нема чого й журити ся, бо ще буде чимъ рубати головы проклятымъ бѣсурменамъ, — обѣзавъ ся третій.

— А цей палець свой згубивъ та й шукає, — казали другі Козаки. — Е, та въ його бачь голова розрубана, тымъ-то вѣнь и лежить бѣдака.

Заразь-же заходились вони перевязувати на головѣ раны, помывши єѣ особною горѣлкою, на чимъ настояною и обмотувати ганѣрками⁶⁷⁾ вѣдрубані палець на руць.

— Отакъ тобѣ, Семене, прокляті нехристы помережили видъ, — казавъ одинъ козакъ, дивлячись на свого товариша-побратима, що долѣ стогнавъ.

— Чисто увесь исписали, — додавъ другій, що тѣльки-що пѣдѣйшовъ.

Незабаромъ вони несли його до берега на свою чайку. Другі тежъ переносили своихъ пораненыхъ товаришѣвъ на човны; иншихъ на рукахъ, а якихъ на одежѣ, щобъ не пошкодити ранамъ. Мовь комашня, зносили козаки звѣдусѣль⁶⁸⁾ до берега на човны пораненыхъ Запорожцѣвъ. Покѣнчавши це, Козаки кинулись усюды по хатахъ та по крамницяхъ за здобичю. Теперъ вже ихъ нѣхто не єпинить: ворогѣвъ нема — лежать побиті. „А добра-жь то добра усякого стѣльки въ городѣ! Є зъ чого взяти и що vybrати. Однй изъ крамницъ несутъ до берега дорогі шовкові матеріѣ, кармазинъ, китайку, то-що; другі — зброю.

— Отъ коли и мы погуляємо въ оксамітовыхъ жупанахъ, — смѣяли ся Запорожцѣ.

— А зъ китайки подеремо онучѣ, — додавали другі.

— Не все-жь тѣльки бѣсурменамъ у шовкахъ ходити, — казали треті.

— Нѣ, хлопцѣ, дивѣть ся які шаблѣ несе... Та й гарні-жь! — промовивъ хтось изъ Козакѣвъ, вказуючи на Запорожця, що нѣсѣ повный оберемокъ яничарськихъ шабель.

— А хѣба у яничарѣвъ були коли погані, — вѣдповѣвъ той, хто нѣсѣ.

— Нѣ, онъ Свириденко здобувъ шаблю: уся въ золотѣ та такъ и єсяє... — казавъ той, що нѣсѣ матерію.

— Тѣкайте, а то уєхъх вѣдразу пострѣляю, — жартувавъ Запорожець, що нѣсѣ повный запѣль турецькихъ пѣстолѣвъ.

— А пирогѣвъ напѣкъ, щобъ було чимъ поминати? — спытавъ у нього другій.

⁶⁷⁾ мягкими шматами. — ⁶⁸⁾ зѣ всѣхъ бокѣвъ.

— Нѣ, нѣколи було...

— Ну, то шкода́ й стрѣляти...

— А ну подожди: подивимо ся, якъ и прѣстолѣ, — оббѣзавъ ся третій.

— Нѣколи стояти — роздивимось и опбѣся, — вбдповбвѣвъ той, що нѣсь и подавъ ся до берега.

Иншій Козаки переносили на своій чайки изъ крѣпости порохъ, кулѣ и другій припасъ, що Турки ще не попеували.

— Кажуть, що бѣсурмены невдячнїи, а вони бачъ, якого намъ добра надбали, — казали Козаки несучи порохъ та кулѣ.

— Тбльки за те й негарнїи, що горѣлки у ихъ катъ-ма, — вбдповбвдали другїи.

— Такъ вино добре є...

— Е на бѣса те вино, якъ гарна настоялочка.

— Дивбѣть ся, хлопцѣ, який я поясъ здобувъ, — промовивъ Запорожець.

— Козаки обернули ся до нього.

— Отъ поясъ — такъ поясъ!...

— Такъ и сеяє, такъ и горить...

— Мабуть изъ самого Алкана-башѣ...

Сышали ся козацїи голоса и кождїи пбдходивъ, бравъ у руки поясъ, дививъ ся, цмокавъ и выхвалявъ його.

— Ну й поясъ, хочъ-бы й менѣ такий, — вбдповбвѣвъ одинъ.

— Тобѣ-бѣ тбльки мотузочкомъ або личкомъ и пбдперѣзуватись, — смбѣявъ ся другїи.

— А ты-бѣ и личкомъ пбдперезавъ ся, та нема... — змагавъ ся першїи.

— Чи не добро! Такого добра усюды багато...

— Нѣ, хлопцѣ, мабуть кращого пояса нема нѣ въ кого, якъ у мене, — вказуючи на своій прядбвяный,⁶⁹⁾ доточаный личкомъ поясъ.

Усѣ зареготали ся.

— Це мабуть изъ самого султана, — смбѣявъ ся одинъ.

— Ато-жѣ, справжнїи султанскїи... — додавъ хозяинъ прядбвяного пояса

— Що це ты бси? — чути було въ иншому мбсци.

— Хиба не бачишь — турецкїи чуреки...⁷⁰⁾

— А тутъ, брате, и боки позводило вбдъ голоду и доси нѣчогбсбнко не бвѣв... Дай хочъ бѣсурменського коржа...

— Та ты-жѣ ихъ, казавъ, нѣколи не бвѣв и не бстимешь.

— Та я перехрещу, то й нѣчого — можна буде й бсти. Дай, спасибб Тобѣ.

Запорожець вытягъ одинъ зъ кишенѣ и давъ своему товаришови. Той зъ радостїю узявъ и, перехрестивши його кблька разбвъ, промовивъ:

⁶⁹⁾ прядивляный, зъ прядива. — ⁷⁰⁾ паленицѣ.

— Во имя Отца и Сына и Св Духа — Амѣнь. А що є въ сему чурекови недоброго, выйди геть!

— Та ты швидко справляєшь ся: дивись уже и зѣвъ, — трохи згодомъ промовивъ той, що дававъ.

— Тамъ того и коржа, якъ кѣтъ наплакавъ... Кляти Турки и спекти до путя не вмѣють, ще й сирый, а фети хочеть ся, такъ и не дай Богъ. Дай, спасибѣ тобѣ, ще!

— Е, та ты бачу майстеръ коржѣ лѣчити... Нѣ ще одинъ, а на бѣльше не сподѣвай ся, бо тѣльки два й зѣсталось, — промовивъ козакъ, вытѣгаючи зъ кишенѣ коржѣ и вѣддаючи одинъ товаришови. Щобъ запевнити свого товариша, вѣнь навѣть и кишеню свою вывернувъ.

А въ иншому мѣсци, Козаки смакували надъ печеною бараниною чи шашликомъ.⁷¹⁾

— Ну й клятый Вѣрменъ добрый пече шашликъ, — хваливъ одинъ.

— Е, це менѣ дякуй, — обѣзвавъ ся другий.

— Подякувавъ якъ-бы було за що, — вѣдповѣвъ той, що хваливъ.

— Якъ за що? за шашликъ...

— Якъ-бы-жъ ты його пѣкъ, то-бъ уже й такъ...

— Такъ я вѣдобравъ та принѣсь сюды...

— Ну, а мы дивили ся, якъ ты вѣднимавъ...

Усѣ вѣдразу засмѣяли ся.

Минуло трохи часу: козацькѣ чайки були вже повнѣ здобычѣ. Запорожцѣ лагодились вже плыти назадъ до дому. Сурмачъ⁷²⁾ загравъ у сурму и Козаки повалили изъ гѣрода та крѣпости до берега, до своихъ човнѣвъ. Каждый поспѣшавъ, щобъ не зѣстатись самому. Иншій хапавъ що попадалось пѣдъ руки, щобъ не зъ порожними руками вертати ся до своего човна. Осѣ ще разъ сурмачъ засурмивъ, а перегодомъ ще разъ, — це вже въ останне.⁷³⁾ Нѣ жадного вже Запорожця нема нѣ въ крѣпости, нѣ въ гѣродѣ: усѣ вони сидѣть теперъ на чайкахъ. Осѣ почавъ ся и голосъ кошового:

— Ну зъ Богомъ рушайте!

Усѣ перехрестились и поплыли геть вѣдъ берега. Нѣхто вже ихъ не спинавъ нѣ тутъ, нѣ въ морю. Хоч Турки и думали перебити въ Очаковѣ Козакѣвъ, але Запорожцѣ зновъ обманули Туркѣвъ: вони поплыли геть далѣ вѣдъ Очакова у Лиманъ, а вѣдтѣля⁷⁴⁾ перетягнули чайки у Днѣпро. Правда тутъ имъ багато довелось згаяти часу, але-жъ втекли вѣдъ своихъ ворогѣвъ. Осѣ вже вони недалеко и вѣдъ Сѣчи. Тутъ вони спинились и дуваятъ⁷⁵⁾ свою здобычъ, вѣддѣливши третю частину на свою церкву. Роздували.⁷⁶⁾ Осѣ вже и на Сѣчи. Полилась горѣлка, почулись спѣвы,

⁷¹⁾ баранина печена на рожнѣ. — ⁷²⁾ Той, що трубить въ сурму. — ⁷³⁾ по разѣ остатнѣй. — ⁷⁴⁾ звѣдти. — ⁷⁵⁾ роздѣлюють. — ⁷⁶⁾ роздѣлили.

— Во имя Отця и Сына и Св Духа — Амѣнь. А що є въ сему чурекови недоброго, вийди геть!

— Та ты швидко справляєшь ся: дивись уже и зѣвѣвъ, — трохи згодомъ промовивъ той, що дававъ.

— Тамъ того и коржа, якъ кѣтъ наплакавъ... Клятѣ Турки и спекти до путя не вмѣють, ще й сирый, а ѣсти хочеть ся, такъ и не дай Богъ. Дай, спасибѣ тобѣ, ще!

— Е, та ты бачу майстеръ коржѣ лѣчити... Нѣ ще одинъ, а на бѣльше не сподѣвай ся, бо тѣльки два й зѣсталось, — промовивъ козакъ, вытѣгаючи зъ кишенѣ коржѣ и вѣддаючи одинъ товаришови. Щобъ запевнити свого товариша, вѣнъ навѣтъ и кишеню свою вывернувъ.

А въ иншому мѣщи, Козаки смакували надъ печеною бараниною чи шашликомъ.⁷¹⁾

— Ну й клятѣй Вѣрменъ добрый пече шашликъ, — хваливъ одинъ.

— Е, це менѣ дякуй, — обѣзвавъ ся другий.

— Подякувавъ якъ-бы було за що, — вѣдповѣвъ той, що хваливъ.

— Якъ за що? за шашликъ...

— Якъ-бы-жъ ты його пѣкъ, то-бъ уже й такъ...

— Такъ я вѣдобривъ та принѣсъ сюды...

— Ну, а мы дивили ся, якъ ты вѣднимавъ...

Усѣ вѣдразу засмѣяли ся.

Минуло трохи часу: козацькѣ чайки були вже повнѣ здобычѣ. Запорожцѣ лагодились вже плыти назадъ до дому. Сурмачъ⁷²⁾ загравъ у сурму и Козаки повалили изъ гѣрода та крѣпости до берега, до своихъ човнѣвъ. Каждый поспѣшавъ, щобъ не зѣстатись самому. Иншій хапавъ що попадалось пѣдъ руки, щобъ не зъ порожными руками вертати ся до своего човна. Осѣ ще разъ сурмачъ засурмивъ, а перегадомъ ще разъ, — це вже въ останне.⁷³⁾ Нѣ жадного вже Запорожця нема нѣ въ крѣпости, нѣ въ гѣродѣ: усѣ вони сидѣть теперъ на чайкахъ. Осѣ почавъ ся и голосъ кошового:

— Ну зъ Богомъ рушайте!

Усѣ перехрестились и поплыли геть вѣдъ берега. Нѣхто вже ихъ не спинявъ нѣ тутъ, нѣ въ морю. Хочъ Турки и думали перѣбити въ Очаковѣ Козакѣвъ, але Запорожцѣ зновъ обманули Туркѣвъ: вони поплыли геть далѣ вѣдъ Очакова у Лиманъ, а вѣд-тѣля⁷⁴⁾ перетягнули чайки у Днѣпро. Правда тутъ имъ багато довелось згаяти часу, але-жъ втекли вѣдъ своихъ ворогѣвъ. Осѣ вже вони недалеко и вѣдъ Сѣчи. Тутъ вони спинились и дуванятъ⁷⁵⁾ свою здобычъ, вѣддѣливши третю частину на свою церкву. Роздуванили.⁷⁶⁾ Осѣ вже и на Сѣчи. Полилась горѣлка, почулись спѣвы,

⁷¹⁾ баранина печена на рожвѣ. — ⁷²⁾ Той, що трубить въ сурму. — ⁷³⁾ по разѣ остатнѣй. — ⁷⁴⁾ звѣдти. — ⁷⁵⁾ роздѣлюють. — ⁷⁶⁾ роздѣлили.

танць, музики: Козаки гуляли. Вони несли теперь до жида-шинкаря усе, що кому дѣсталось вѣдъ дувану.

— На що воно! Хиба намъ багатѣти... Горѣлки напьешь ся, то хочь потанцюешь або заспѣваєшь... Знатимешь, що ходивъ на Турка, — казали инші Запорожцѣ, несучи свою здобычь...

ОСЕЛЪ И СОЛОВЕЙ.

Разъ у вишневоу садочку
 Лежавъ Оселъ у холодочку.
 Побачивъ вѣнъ мѣжъ рястомъ¹⁾ Соловья
 И ставъ йому гукати
 „Здоровъ, спѣвунъ! на силу вглядѣвъ я;
 Який маленькій ты, а кажуть, що горлатый.
 А ну лишень утни!
 Казали у дворѣ индыки,
 Що нѣбы ты спѣвать мастакъ²⁾ великій,
 Чи може брешуть вражіи сыны.
 А ну, нехай и я почую,
 Яку тамъ пѣсню ты вдерешь,
 Веселую, чи жалѣбну якую;
 Тутъ сила не въ тому яку, а якъ утнешь!“
 И Соловей почавъ спѣвати;
 Дунае пѣсенька на весь садокъ;
 Лежить и слуха' дурень головатый,
 Неначе справдѣ знае прокъ³⁾
 А Соловей ажъ горло надрыває
 И на все заставки спѣває:
 Щебече и свистить,
 И тьохкае, и торохтить.
 На що вже горобцѣ — и тѣ попритихали
 И прислухать ся стали.
 Замокъ спѣвунъ и на Осла глядять,
 Чи буде, мовъ, хвалить?
 „Ну, молодець! — сказавъ суддя ухатый:
 Хорошій птахъ;
 Хочь невеличкій, та горлатый;
 Ты, мабуть, выплодивсь не въ нашихъ сторонахъ.
 Коли-бъ ты нашего наслухавсь пѣвня,
 Тогдѣ-бъ ще краще заспѣвавъ;
 Хочь вѣнъ тобѣ й нерѣвня,
 А все-таки хочь трохи-бъ перенявъ.“

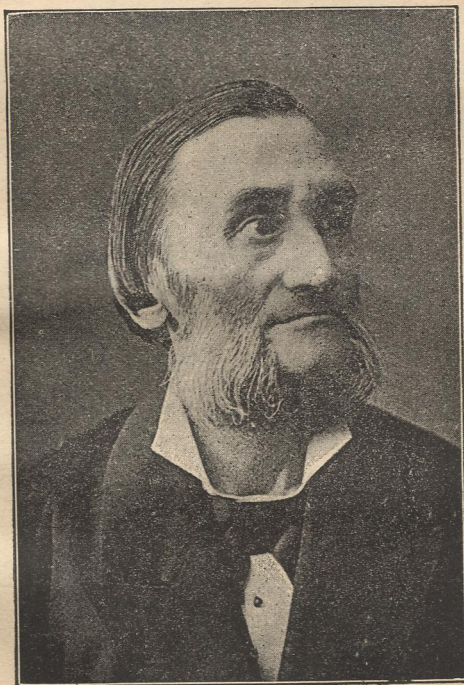
¹⁾ рястъ = трава. Ту въ значѣню: корчѣ. — ²⁾ майстеръ. — ³⁾ нѣбы вѣнъ справдѣ на томъ ризумѣсь.

Такои похвалы спѣвунъ не сподѣвавъ ся;
 Якъ-бы бувъ знавъ,
 То й не спѣвавъ.

„Прощайте, дякую!“ — вѣнъ до Осла озвавъ ся.
 — „Прощай! — сказавъ Осель: навѣдайсь ще коли,
 Бувай здоровъ, небоже!“

Такихъ суддей, такои похвалы
 Не дай намъ, Боже!

Леонидъ Глѣбѣвъ.

Леонидъ Глѣбѣвъ.

СНѢГУРЪ ТА СИНИЧКА.

Снѣгуръ, въ гаю гуляючи,
 Синичку кохавъ,
 И скачучи на дубочку
 Любенько спѣвавъ:

„Быструшечко, вертушечко,
 Синичко моя!
 Чомъ не скачешь ты до мене
 Якъ до тебе я?“

Усмѣхнула ся Синичка
 И хвостикомъ верть :
 „Нагадавъ хтось тобѣ лихо,
 Якъ тѣй козѣ смерть!...
 Намъ зъ тобою, Снѣгурику,
 Пѣдъ снѣгомъ не жить, —
 Буде мене въ чужѣмъ краю
 Ясне сонце грѣть.“
 Минуло ся тее лѣто,
 Настигла зима,
 Сидить Снѣгуръ на дубочку
 Синички нема
 Въ гаю вѣтеръ повѣває
 И снѣгомъ снуе;
 Снѣгуръ сидить на дубочку,
 И плете свое:
 „Быструшечко, вертушечко,
 Синичко моя!

Чи згадуешъ ты про мене
 Якъ про тебе я?“
 Пѣдморгують вражї Галки :
 „Отъ-такъ, перетакъ!
 Розѣйшло ся коханничко,
 Та — въ рѣпу, той —
 [въ макъ..“
 Обѣзвалась у лѣщинѣ
 Старая Сова:
 А що-жь, каже, на сѣмъ свѣтѣ
 Усяке бува.“

* * *

Довело ся й минѣ бачить :
 Не въ однѣмъ дворѣ
 Оттакїи точнѣснѣнко
 Сидять снѣгурѣ.

Леонїдъ Глѣбѣвъ.

КУЗЬМИНА.

(Народня казка.)

Въ селѣ невеликѣмъ жила собѣ тихо
 Розумна та мудра вдова Васи́лиха.
 Вона въ себе мала гарную дитину :
 Єдиного сына, на ймѣння — Кузьмїну.
 Вона того сына любила-кохала,
 Що дня на все добре його наставляла,
 А щобъ краще слухавсь та тямивъ науку, —
 Пускала по йому гулять свою руку :
 Бувало Кузьмїнѣ, бувало рукою,
 Качалкою, друкомъ, а то й кочергою.
 А мати казала : „На добре те буде, —
 Изъ рѣдного сына колїсь будуть люде“
 Ишли такъ, минали лѣта за лѣтами, —
 Уже нашъ Кузьмїна гуля' зъ парубками;
 Далась йому знати та мудра наука :
 Ставъ дуже розумный зъ кочерги та зъ друка...
 Пѣшовъ-же Кузьмина побачити свѣта —
 И босый, и голый — самї дѣрки свита.
 И бачить : молотять ячмѣнь собѣ люде.
 Вѣнъ ставъ та й гукае : „Най добре вамъ буде :
 Дай, Боже, сто кѣпъ вамъ його змолотити
 И решето повне зъ тыхъ кѣпъ наточити“.

Олександръ Барвѣньскій

БІБЛІОТЕКА
НАУК. ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА

Беруть-же Кузьмину, берутъ за чупрыну.
 Даютъ йому добре и въ боки, и въ спину.
 Безщасный Кузьмина до дому чвалае,
 И плаче, й рыдае, долю проклинае:
 „Ой на що-жь ты, мати моя Василюху,
 Мене породила на горе та лиху?“
 — „Ой, сыну мѣй, сыну! тобѣ бѣ говорити:
 Дай, Боже, вамъ, люде, не перевозити,
 Не перевозити, конѣ потомити.“

Пѣшовъ зновъ Кузьмина побачити свѣта —
 И босый, и голый — самѣ дѣрки свита.
 Труну несуть люде на марахъ велику, —
 Вѣнъ ставъ та й гукае: „Дай, Боже, до вѣку
 Не переносити, не перевозити,
 Возы поломити, конѣ потомити!“
 Беруть-же Кузьмину, берутъ за чупрыну,
 Даютъ йому добре и въ боки, и въ спину.
 Безщасный Кузьмина до дому чвалае,
 И плаче, й рыдае, долю проклинае:
 „Ой на що-жь ты, мати моя Василюху,
 Мене породила на горе та лиху?“
 — „Ой, сыну мѣй, сыну! тобѣ було-бѣ стати
 Та вѣчную память гарченько сказати,
 А намъ бы, — сказати, — дай, Боже, нажитись!
 Тодѣ-бѣ помолитись и перехреститись!“

Пѣшовъ зновъ Кузьмина побачити свѣта —
 И босый, и голый — самѣ дѣрки свита.
 Весѣлля гуляють и весело й пышно, —
 Вѣнъ ставъ та й гукае: „Най память вамъ вѣчна,
 А намъ ище, Боже, дай добре нажитись!“
 Та ще й починае молитись-хреститись.
 Беруть-же Кузьмину, берутъ за чупрыну,
 Даютъ йому добре и въ боки, и въ спину.
 Безщасный Кузьмина до дому чвалае,
 И плаче, й рыдае, долю проклинае:
 „Ой на що-жь ты, мати моя Василюху,
 Мене породила на горе та лиху?“
 — „Ой сыну мѣй, сыну! тобѣ-бѣ говорити:
 Дай, Боже, вамъ сына своего одружити,
 Йому зъ молодою ще сто лѣтъ прожити!“

Пѣшовъ зновъ Кузьмина побачити свѣта —
 И босый, и голый — самѣ дѣрки свита.
 Хозяинъ солому на городѣ палить,
 Свиною таку сыту, годовану смалить;
 Кузьмина-жь: „Дай, Боже, тобѣ обсмалити,
 Зъ сією!) свиною сына одружити!“

1) зъ сею.

Йому зъ молодую ще сто лѣтъ прожити!¹
 Беруть-же Кузьмину, берутъ за чупрыну,
 Даютъ йому добре и въ боки, и въ спину.
 Безщасный Кузьмина до дому чвалае,
 И плаче, й рыдае, долю проклинае.

„Ой на що-жь ты, мати моя Василихо,
 Мене породила на горе та лихо?“

— „Ой, сыну мѡй, сыну! тобѣ-бъ говорити :
 Дай, Боже, вамъ дядьку еѣ впорядити,
 На святой Великдень коло сто́лу сѣсти,
 Розговѣвшись добре, зъ дѣточками зѣсти.“

Пѡшовъ зновъ Кузьмина побачити свѣта, —
 И босый, и голый — самѣ дѣрки свита, —
 И бачить : до яру дѣдъ падло волоче,¹⁾

Вѡнъ ставъ та й гукае : „Дай, Боже, панотче,
 На святой Великдень вамъ до сто́лу сѣсти,
 Цю коняку здохлу зъ дѣточками зѣсти!“

Беруть-же Кузьмину, берутъ за чупрыну,
 Даютъ йому добре и въ боки, и въ спину,
 Безщасный Кузьмина до дому чвалае,
 И плаче, й рыдае, долю проклинае :

„Ой на що-жь ты, мати моя Василихо,
 Мене породила на горе та лихо?“

— „Ой сыну мѡй, сыну! а ты-бъ не дививъ ся,
 Узявъ-бы та плюнувъ та й геть оступивъ ся!“

Пѡшовъ зновъ Кузьмина побачити свѣта —
 И босый, и голый — самѣ дѣрки свита.

Тамъ батюшка зъ церкви йде тихо до дому,
 Шапкѣ вѣс скидають панотцю старому.

Кузьмина-жь на його и не подививъ ся,
 Узявъ ище — плюнувъ та й геть оступивъ ся!

Беруть-же Кузьмину, берутъ за чупрыну,
 Даютъ йому добре и въ боки, и въ спину.

Безщасный Кузьмина до дому чвалае,
 И плаче, й рыдае, долю проклинае :

„Ой на що-жь ты, мати моя Василихо,
 Мене породила на горе та лихо?“

— „Ой, сыну мѡй, сыну! чи такъ-же годить ся?
 Тобѣ-бъ панотцеви було поклонитъ ся

Та шапочку зняти, въ руку цѣлувати,
 Ще й благословення святого узяти!“

Пѡшовъ зновъ Кузьмина побачити свѣта —
 И босый, и голый — самѣ дѣрки свита.

Иде вѡнъ, чвалае лугами-лѣсами,

Ажь бачить — здоровый ведмѣдъ пѡдъ кущами²⁾

Вола, десь допавши, дере-роздирае.

¹⁾ волочить. — ²⁾ медвѣдъ пѡдъ корчами.

Кузьмина підходить и шапку знімає :
 „Дозвольте, панотче, въ руку цѣлувати,
 Ще й благословення святого узяти!“
 Ведмѣдь якъ почавъ-же тамъ благословити, —
 Кузьминѣ-бѣдасѣ вже нікуды й жити :
 Тільки що живенькій утѣкъ вѣнъ вѣдъ його...
 Якъ, мати уздрѣла сыночка такого,
 Руками силеснула та й заголосила
 И сына за два днѣ въ уну положила...

Умеръ-же Кузьмина, — нехай лежить тихо!
 Дало ся въ знаки йому горе та лихо :
 Измалечку бито, великого бито —
 Теперъ вѣдъ усього землею закрыто!...

Ото-жь, батьки, знайте, — дѣти научайте,
 Дѣти научайте, словомъ наставляйте,
 Бо розумъ загине вѣдъ цѣги та друка,
 А добрее слово велика наука!

Василь Чайченко.

Х о р а.

Мамусю кохана, ты плачешь? бачь, — слезы...
 О годѣ, мамусю моя!
 Теперъ минѣ краще: минулись морозы,
 Квѣтками вквѣтччалась земля.
 Теперъ минѣ краще, не такъ, якъ зимою...
 Не ниють вже груди мой...
 Тутъ душно у хатѣ; ходѣмо зо мною
 На лѣки зелені, въ гай!
 Тамъ квѣты, травиця... Мы будемъ ходити...
 Я рвати не хѣчу квѣтѣкъ,
 Бо хочеть ся жити и имъ-же на свѣтѣ
 И слухать спѣвѣчихъ пташокъ...
 Имъ хочеть ся жити, якъ намъ изъ тобою...
 О, житиму довго ще я!...
 Ходѣмо-жь, мамусю, ходѣмо зо мною, —
 Такъ весело сонце сія'!...
 Осъ я вже й устала... Не хочешь, мамусю?
 Ты кажешь, що нѣчь у гайхъ?
 Та нѣ, не злякаешъ мене, не бою ся :
 Тамъ день, тамъ весна у квѣткѣхъ.
 Дивись : и дощу вже нѣ краплѣ не має —
 Не дощъ то въ вѣкно торохтитъ,
 То гай тамъ шелеснувъ и пташка спѣває, —
 Осъ тѣльки прислухай ся, цить!

Ходѣмо! колись мы тамъ ягоди рвали,
 Прийшла до насъ Галя тодѣ,
 И скрѣзь мы ходили, чимало набрали...
 Чи ще вона прийде сюды?
 Мы-бъ знову погрались, вѣнки посплѣтали,
 Квѣтчастіи пышній вѣяки...
 Охъ, щось мой груди болѣти зновъ стали
 Такъ дуже... Онъ бачишь, квѣткі,
 Квѣткі, моя мамо, квѣткі запашніи,
 Вся хата въ квѣткахъ — онъ, дивись...
 Чи це вже не хата? Поля золотіи,
 Зелений степы розляглись.
 А выще — тамъ небо безъ берега й краю...
 На вѣщо мене ты взяла?...
 Куды це лечу я, тебе покидаю?...
 Тамъ сонце горить и пала!...
 Ой, що це? Вѣдразу нѣчь стала неначе...
 И сонце... вже гасне... ясне...
 Нѣчого не видко, нѣчого... хтось плаче...
 Ой тяжко, ой давить мене!...

Василь Чайченко.

Заколисна пѣсня.*)

[Присвячую жѣницѣ моѣй Надѣи Иванѣвнѣ].

Люлі, люлі, дитиночко,
 Засни въ добру годиничку!
 Засни, лишка не знаючи,
 Дозвѣлячка¹⁾ вживаючи.
 Въ тебе хатка теплесенька,
 Постѣлонька мякесенька,
 И чого душа забажае
 Тобѣ мама постажае.
 А тамъ десь-то въ хатѣ дранѣй,
 Неогрѣтѣй, неприбранѣй,
 Тамъ другая дитиночка
 Та не засне й годинички:
 Буде кричать, кволѣти ся,
 Буде плачѣмъ жалѣти ся,
 Що постѣлонька холодна,
 Що сама вона голодна,

Що засохло у роточку,
 Що болить у животочку...
 Люлі, люлі, дитинятко,
 Засни, мое янголятко,
 Засни собѣ, угамуй ся,
 Про доленьку не турбуй ся!
 Въ тебе мамо молоденька
 И здорова й веселенька,
 Бо въ достаткахъ, у роскѣшѣ
 Проживае вѣкъ хорошій,
 А въ добрѣ, що їй судилось,
 Ты на втѣху їй родилось;
 Вона тебе нагодуе,
 И приспить, и пошильнуе,
 А прокинешь ся зѣ сна

*) Авторъ поезій „Заколисна пѣсня“ и „На степы“ звавъ ся Василь Мова, а підписувавъ ся: В. Лиманскій Бувъ адвокатомъ въ Катеринодарѣ, на Чорноморіи. Умеръ 1-го червня 1891. р. Писавъ поезіи и працювавъ надъ московско-українськимъ Словаремъ. — *Вас. Лук.*

¹⁾ спокою, вѣдпочинку.

Зновъ, весела и привѣтна,
 Припестить и розгулає
 И пѣсеньки приспѣває.
 А тамъ десь то въ драной хатѣ
 Є другá дитинка й мати;
 Тольки тая дитиночка
 Та не заснѣ й годиночки:
 Цѣлу нѣчку кричатиме,
 Въ мамы їстки прохатиме,
 Але мама въ неѣ хора,
 Бо збороло їѣ горе:
 Вона вѣкъ зжила въ роботѣ,
 Вона знидѣла въ скорботѣ
 И мале дитятко хоре
 Уродилось їй на горе —
 Ытки дати нема чоґо!
 За здоровля ледачого
 Въ неѣ груди повсыхали,
 А коровки не придбала...
 И отъ вона нѣчку цѣлу
 Сидѣтиме знемощѣла,
 Сидѣтиме, куняючи,
 Колисочку хитаючи
 Та болѣзно зѣтхаючи...

Люлі, люлі, дитя мое,
 Ой спи, спи, мое кохане!
 Ой спи собѣ, не кволи ся,
 Про доленьку не жури ся!
 Въ тебе тато багатенькій,
 Привѣтний и веселенькій,
 И втѣшаєть ся тобою,
 Мовъ лялькою дорогою;
 Генъ папѣры вѣнъ читає,
 А тебе не забуває:
 То прислѣха, то наглядне
 Якъ то тамъ дитя кохане..
 А тамъ десь-то въ хатѣ вбогѣй,
 Тамъ ждуть тата изъ дорѣги;
 Пѣзня нѣчь; на дворѣ хвища;¹⁾
 Крѣзь вѣконця вѣтеръ свище;
 Квилить-плаче дитиночка,
 Не заснувши й годиночки;

Липець 1883 року.

Хора мама омлѣває.
 Въ думцѣ тата уздрѣває:
 За хурою²⁾ за важкою
 Йде вѣнъ тихою ступою,
 Йде понурий, засмучений,
 Роботою намучений,
 А снѣгъ очи заслѣпає,
 Дорѣженьку замѣтає...
 И дитинку колишучи,
 Сидить мама, не дышучи;
 Сидить вона, наслухає,
 Чи ще тато не гукає,
 Чи въ вѣконечко не стукне,
 Чи дверима вѣнъ не грюкне...
 Та й хочъ вернетъ ся зъ дороги,
 Не покраца³⁾ хата вбога:
 Вѣнъ прибуде намореный,
 Пригодами завгѣреный;
 Буде їсти хлѣбъ зъ водою
 И за хатньою бѣдою
 Ще смутнѣйшій, може, стане,
 А на дитя й не погляне ..

Люлі, люлі, дитиночко,
 Засни въ добру годиночку;
 Люлі, люлі, дитинятко,
 Засни, моє янголятко!
 Ой спи собѣ, высыплай ся,
 Здоровлячка набирай ся,
 Та рости, щобъ дужимъ бутъ,
 Та ставай на добру путь:⁴⁾
 Зрощай⁵⁾ серденько люблѣче,
 Розумъ добрый, чесну вдачу;
 А якъ дѣйдешъ повныхъ лѣтъ,
 Спѣзнавай великій свѣтъ,
 Спѣзнавай життя людськее,
 Спѣзнавай все зле — лихее
 И борись изъ нимъ якъ мога;
 Та люби дѣтокъ убогихъ,
 Щѣ вродились середъ туги,
 Злиднѣвъ, бруду и недуги,
 Та що змалку въ драной⁶⁾ хатѣ
 Имъ судило ся страждати.

В. Лиманській.

¹⁾ заверуха. — ²⁾ фѣрою. — ³⁾ Не стане красчою. — ⁴⁾ дорогу. — ⁵⁾ Выгохай въ собѣ. — ⁶⁾ въ убогѣй.

Н А С Т Е П Ы.

I.

Темна нѣчь стоить на дворѣ
И свистить-метѣ курá;¹⁾
У кутку въ холоднѣй хатѣ
Въ купку збилась дѣтвора;
Засмутившись, хирна²⁾ мати
Надъ колыскою злягла;
У думкѣхъ, въ скорботѣ³⁾ батько
Сидить мовчки край стола.

И тремтять померзлѣ дѣти,
Ажъ зубами цокотять:

„Мамо зюзя! мамо зюзя!“
Невгамовно⁴⁾ белкотять.

— „Отже слухай лишень, жѣнко —
Зводитъ хмурый батько рѣчь —

„Въ хатѣ можна й задубѣти,
„Затопити-бъ треба пѣчь...“

Але жѣнка мовъ завмерла

И не сказала нѣ слѣвця,

А голоднѣ дѣти скиглять,

И до неньки й до вѣтця:

„Мамо папы! Тату папы!...“ —

Кажуть бѣднѣ, дрижачи.

— „Дай имъ, жѣнко, хочъ шма-
[точокъ,

„Хочъ сухаръ имъ розмочи!“

Проказавъ несмѣло батько,

Та й замкнувъ изновъ уста.

Але жѣнка й не рухнула

Тѣлько слезы все ковта!

— „Дай-бо, жѣнко... жѣнко!..
[Чуешь?...

„Чого нѣбудь пошукай!...“

И въ вѣдказѣ⁵⁾ згукнула жѣнка:

„Охъ, хочъ сердца не вражай!

„Лихо тяжке, чоловѣче!

„Ще доходить намъ кѣнець:

„Вже нема нѣ крихты хлѣба,

„Нѣ цурпалочка⁶⁾ дрѣвцеь...
[нямъ,

„Смерть намъ въ вѣчи зазирае!

„Якъ що зможешъ, то ратуй,

„А несѣла, то мовчи вже,

„Та хочъ дармо не драгуй!“

И блѣда, скорботна⁷⁾ мати

Вѣдъ колиски пѣдвелась,

Затулила ся руками

Та й слѣзами залилась;

Плаче жѣнка, плачуть дѣти,

Чоловѣка жахъ⁸⁾ бере,

Слезы въ горлѣ йому душать,

Духъ исперъ ся, сердце мре...
Але ось ажъ геть изгѣдомъ⁹⁾

Вѣнъ изновъ опамятавъ

И, за шанку беручи ся,

До сѣмѣ вѣнъ обѣзавъ:

„Цитьте, дѣти, не скигльте!

„Цитъ и ты, стара — терпи!

„Ось повернуть ся на вѣсну,

„То потягнемъ на степы.

„Тамъ далеко, за Кубанню,¹⁰⁾

„Въ Чорноморьскихъ Козакѣвъ,

„Є багато ще гулящихъ,¹¹⁾

„Неосаженыхъ степѣвъ;

„Тамъ ґрунты ще не початѣ —

„Не торкавъ ихъ зъ вѣку плугъ;

„Тамъ лѣсы — одинъ безкрай

„Непорушеныи ще лугъ!

„Онтудѣ потягнемъ, жѣнко,

„Онтудѣ мы втечемъ,

„А нѣкчемный ґрунтъ тутѣшний

„И хату драгу — продамо!

„Хай ѣй грець сѣй жизни клятѣй¹²⁾

„Зъ обнищенямъ до щирцѣ,¹³⁾

„Зъ вѣдрѣбѣтками безъ краю

„И безхлѣбямъ безъ кѣнца!

„Хай имъ грець цимъ боргуван-
[нямъ,

1) кѣревица, кѣревильница, кѣревиѣница. — 2) хоровита. — 3) у гризѣтъ, у грижѣтъ.
4) безперестанно. — 5) И у вѣдѣвѣдѣ. — 6) цурпалочкъ=щипка — 7) смутна, при-
бита горемъ. — 8) лякъ, страхъ. — 9) пѣзнѣйше. — 10) Кубань — рѣка. — 11) вѣдъ-
ныхъ, незаселеныхъ. — 12) Значить: Нехай лихо бере се жите прокляте. — 13) до
кѣнца, до краю.

„И цимъ жмикрутамъ¹⁾ панамъ,
 „И жидамъ цимъ живолупамъ,
 „Цимъ гнобителямъ, катамъ!
 „Такъ-то, жѣнко! Такъ-то, дѣти:
 „Ось мой буде рѣшенецъ²⁾:
 „Втечемо звѣдсѣлы далеко,
 „Де свѣтамъ нудвымъ кѣонецъ!
 „Тамъ у бывномъ³⁾ вѣльномъ краю
 „Всѣ мы силы зберемо,
 „Цѣлинѣ святѣй, одвѣчной
 „Пильно працѣ додамо.
 „И Господь намъ допоможе:
 „Дастъ на хлѣбѣ намъ дорѣдъ,
 „Дастъ на ѡвочѣ достатокъ,
 „На худобѣ-жъ добрый плѣдъ;
 „Тамъ простора, свѣтла хата
 „Насъ привѣтно прихова,⁴⁾
 „Гуготѣтима багатямъ⁴⁾
 „Пѣчь веселая нова;
 „Буде въ насъ постѣль мякенька
 „Скрѣзь одежа на кѣлкахъ,
 „Середь стому—хлѣбъ, якъ сонце,
 „И вѣдъ стравъ горячихъ пахъ...
 „А говъ-говъ, бадьортесь,⁵⁾ дѣти!
 „А говъ-говъ, хвабруй,⁶⁾ стара!
 „Ще намъ доля-ледащица
 „Заспѣвае и загра!¹⁴⁾

II.

Але ось уже й вѣдліга:
 Снѣгъ потанувъ, скресла крига,
 Капотитѣ изъ стрѣхъ вода!
 Господарь вѣзокъ лаштуе
 Все добро свое риштуе.
 Все манаття уклада.
 Дѣтворя пѣвгола й боса
 Йому дрѣбязокъ износе⁷⁾
 Веселенька и прудка...
 Дѣти, дѣти, дитинята,
 Нерозумнй пташенята,
 Що то далѣ васъ чека'?...

И потягъ вѣзокъ скрипучій,
 Дѣтвору й добро везучи;
 Батько й мати пѣшки йдуть;
 Ихъ скорбота обгорнула,
 У думкахъ вани порнула:
 Якъ-то дѣтокъ довезуть?
 Ихъ дощѣ холоднй мочуть,
 Трѣпотять вони, дригочуть,
 Имъ за страву — сухарѣ!...
 Гей бадьортесь,⁸⁾ роботяги!
 Набирайтесь мѣцно зваги
 Нещасливй бѣдарѣ!
 Довга буде путь-дорога!
 Вашй засобы убогй
 Вона швидко вѣдбере;
 Доведеть ся хлѣба шмата⁹⁾
 Попѣдъ вѣкнами прохати
 Дехто й зъ голоду помре...

III.

Генъ далеко середь шляху
 Мрѣють нашй бѣдолахи;
 Въ тягарахъ нужденна шкапа,
 Вже на силахъ пѣдунала,
 По шляху зусидно¹⁰⁾ чапа¹¹⁾
 И руша' вѣзокъ помалу;
 День и нѣчь вѣзокъ рушае,
 Мовъ верблюды бѣдця въ пустынѣ,
 Господарь-же й господыня
 За вѣзкомъ идуть, сердеки,
 И зайшли уже далеко!
 День и нѣчь идуть сѣромы
 Безъ жалѣвъ и безъ утомы,
 Бо надѣю въ серци мають —
 На новй ґрунты вповають,
 Вони йдуть и все мѣзкують¹²⁾
 Про степы, лѣсы химрують...¹³⁾
 Тамъ, далеко вѣдъ пѣвночи,
 Въ непечатѣмъ дикѣмъ краю,
 Де Кубань степами грае
 Й береги глинястй точе,¹⁴⁾
 Тамъ весела и прибрана

¹⁾ пивкамъ, крутарамъ. — ²⁾ постанова. — ³⁾ богатѣмъ, достатнѣмъ. — ⁴⁾ огнемъ.
 — ⁵⁾ пѣдносѣтъ голову до горы. — ⁶⁾ набери вѣдваги. — ⁷⁾ зносити. — ⁸⁾ крѣпѣтъ ся.
 — ⁹⁾ кусника. ¹⁰⁾ ледвй, збравши всю силу. — ¹¹⁾ волочить ноги. — ¹²⁾ думаютъ. —
¹³⁾ снѣтъ. — ¹⁴⁾ точить.

Уздѣваетъ ся¹⁾ имъ хата;
 Навкругі — ланы просторі,
 Гуртъ худобы на обѣрѣ,
 Хлѣба повніи засѣки —
 Слава Господу на вѣки!
 Тамъ дѣтва²⁾ вже не голосить,
 Ъй угѣдья³⁾ — ѣсти досыть!
 Уже не гола и не боса,
 Анѣ же престоволоса
 И въ гучнѣй, веселѣй зграѣ
 По двору утѣшно грае...
 Такъ химерують бѣдолаги
 И тѣ химеры⁴⁾ — имъ розвага,
 И привабная надѣя
 И годуе ихъ и грѣе...

IV.

Гей злиденнѣй⁵⁾ роботяги,
 Необачнѣи блудяги!
 Занехайте вашѣ мрѣи,
 Киньте гарнѣи тѣ надѣи,
 Щѣ въ стѣны васъ пильно надѣи —
 Вони швидко васъ израдѣи.
 Тѣи грунты, щѣ вамъ бажались
 И въ думкахъ вамъ уздрѣвались,
 Тѣи стѣны, лѣсы безкрайи,
 Уже давно другимъ дѣстались —
 Ихъ для васъ теперъ не має!
 Уже давно ихъ розѣбрали,
 Розѣбрали — генералы!
 Тѣи самѣ генералы,
 Щѣ въ крѣпцѣствѣ васъ держали,
 За грунты зѣ васъ выкупъ брали!
 Бо не дармо-жь и труждались,
 „За атечество сражались“⁶⁾
 По писарняхъ працювались;
 „За атечество сражались“ —
 Въ бенкетарствѣ знемощались;
 По писарняхъ працювались —
 На картярство утрачались.
 Все служили та труждались
 Царьскимъ скарбомъ поживлялись,
 И въ чины⁷⁾ великѣи вбились,

И до пенсій дослужились,
 Ще й стѣнами, подѣлились!
 Подѣлили ся стѣнами,
 Подѣлили ся лѣсами,
 И усѣмъ заволодали,
 Щѣ въ Черкесѣи вѣдвоювали! —

Розѣбрали, розѣбрали
 Усѣи землѣи генералы!
 Веѣ до щенту⁸⁾ розѣбрали,
 Уже й кушцямъ попродавали!
 Уже кушцямъ попродавали
 Й силу грошей вѣдѣбрали!
 Силу грошей вѣдѣбрали
 Та уже й промарнували!
 Уже и зновъи грунтоѣи бажують,
 На новѣи зазѣхають⁹⁾ —
 На ухвѣимскѣи, на уральскѣи,
 На ташкентскѣи, на байкальскѣи,
 На сибѣрскѣи и бухарскѣи,
 На киргѣзскѣи и татарскѣи!...
 Розѣбрали, розѣбрали
 Пышнѣи землѣи генералы
 И для тыхъ нема тамъ мѣста¹⁰⁾,
 Щѣ не мають чого ѣсти;
 И теперъ тамъ нѣгде стати,
 Тымъ, щѣ хочуть працювати;
 И теперъ тамъ нѣгде жити
 Тымъ, щѣ мусѣи хлѣбъи робити!...

V.

Але нашѣи бѣдарѣ
 Ще про бракъи грунтоѣи не знають
 И все дальшь и дальшь рушають;
 И малѣи и старѣи
 Уже на силахъ занепали,
 Зѣ хлѣба выѣлись, захляи;
 На дѣтяхъ — мертвецъка
 [тварь:
 Ихъ роса холодна моче,¹¹⁾
 Пилюга слѣпнѣи имъ очи
 Ихъ печѣи пѣвденнѣи¹²⁾
 [сварь!

1) привиджуе ся. — 2) дѣти. — 3) ѣй всего подостаткомъ. — 4) сны. —
 5) нещасливѣи, бѣдолашнѣи. — 6) Се по московскѣи; по нашому значить: за вѣтчину
 бились. — 7) уряды. — 8) до влаптика! 9) — вздыхають. — 10) мѣсѣи. — 11) мочить.
 — 12) полудневѣи.

Имъ нѣ ѣжѣ¹⁾, нѣ спочіну,
Ихъ корчѣй²⁾ трясє що днини,
Въ ихъ житє вжє — на
[гарѣль.³⁾
Батько й мати стогнуть зъ лиха,
Стогнуть мовчки, плачуть тихо—
Притискають въ серцю бѣль.
Ось надъ Дономъ вони стали
Й немовлятку поховали;
Якъ до Єѣ⁴⁾ допались,
Зновъ имъ смерть хлопя вхопила;
Край Чолбасъ⁵⁾ дочку зарыли —
Трьохъ дѣтей уже збулись,
Изъ двома тѣльки zostались
И у путь изновъ побрались,
За Кубань перевезлись...

VI.

Гей, степы-поля широкі,
Гей, безмѣрнй пустырѣ!
Привитають васъ труждѣннй
Хлѣборобы-бѣдарѣ!
Привитають, оглядають,
Выбирають де-бъ то стать,
Де-бъ землѣ остатнй силы
За той хлѣбъ святой вѣддять.
Але дармо духъ радѣе
Й груди здрѣльцямъ роздима' —
Тамъ имъ вѣльной мѣстины
Вжє нѣ клаптика нема.
Скрѣзь, куды не кинуть окомъ,
Скрѣзь привлащенй ґрунты:
Тамъ останки нивъ черкеськихъ,
Тамъ козацькнй „юртѣ“,
Тамъ державства⁶⁾ генеральскій—
Тьма степѣвъ, лѣсѣвъ и вѣдъ,
И пустують вони марно,
Омина' ихъ людскій рѣдъ;
Омина' не мавши кошту,
Боячись орандарѣвъ,
Щѣ вызыскують бѣдоту,
Душать темныхъ злидарѣвъ.

Де-жъ имъ стать, куды поткну-
тись?⁷⁾
Де ще зайви⁷⁾ мѣсця?
Тамъ, де баґнища та плавнѣ
Розлягли ся безъ кѣнця;
Тамъ, де горы въ голыхъ скеляхъ-
Досягають божихъ хмаръ;
Тамъ, де зъ вѣку въ вѣкъ ся-
брують⁸⁾
Вогкѣсть баґнѣ и лютый скварѣ;
Де гуля' свинѣта дика,
Де панує хижий звѣрѣ,
Де корчѣй, лиха хороба
Душить рѣдъ людскій на
вмѣр...⁹⁾

VII.

Отъ и лѣто проминуло,
Осѣнь хлярить¹⁰⁾ почала;
Господарѣ въ вогкѣй землянцѣ¹¹⁾
Сидить мовчки край стола.
И панує въ хатѣ тиша,
Тиша мертва навкругі;
Гласу дѣтського¹²⁾ не чути —
Всѣ померли до ногі!
Тѣльки долѣ¹³⁾ пѣдъ кожухомъ
Стогне жѣнка та дрижить —
Вжє давно безшасна мати
Въ корчю лихѣмъ лежить;
Чоловѣкѣ-же й не рухнеть ся,
Мов заверь и скамянѣвъ...
Чи вѣнъ спить? Чи думку дума?
Чи зъ журбы цѣлкомъ замлѣвъ?
Нѣ! не спить вѣнъ сномъ справ-
дѣшнымъ,
Не въ живі думки втопивсь,
Вѣнъ въ чутѣбы свои внѣривсь,
Йому въ здрачку сонъ приснивсь.
Йому вздрѣлась Украина,
Йому вбачивсь рѣднй край,
Хата драна, дѣтки любі —
Лихо й щастя, пекло й рай...
Ось вѣнъ — парубокъ веселый,

1) ѣды. — 2) лихоманка (фебра). — 3) гарѣль = горѣла, щось перегорѣлого. —
4 и 5) черноморскій рѣчки. — 6) маетки. — 7) вѣльнй. — 8) господарують, панують.
— 9) на смерть. — 10) мрачити. — 11) въ хатѣ зробленій въ земли. — 12) дѣточого,
дитинячого. — 13) на земли.

Ще вѣнъ лиха не зазнавъ:
 Пѣдъ гѣллястою вербою
 Свою лѣбкку вѣнъ обнявъ..
 Скѣльки щастя, скѣльки вѣхы,
 Скѣльки ясныхъ, любыхъ мрѣй!
 Скѣльки въ бѣдущинѣ маняць
 Гарныхъ, радѣстныхъ надѣй!

Ось вѣнъ зновъ — уже жо-
 [натый;

Хата вбога, та своя;
 Праця тяжка, вѣсти намаль¹⁾,
 Але духъ ище буя'
 Є ще гарни години:
 Ясне свято, ситнѣсть стравъ,
 Любї пестошѣ жѣночї,
 Вѣдпочинѣ вѣдъ скрутныхъ²⁾
 [справъ.

Ось изновъ вѣнъ — уже батько,
 Народивъ ся йому сынъ..
 Веѣ клопоты, скруты³⁾, злиднѣ,
 Все забувъ вѣнъ въ день родинъ;
 Вгѣру духъ йому пѣднѣвъ ся
 Радѣсть въ серцю йому гра',
 Вѣнъ гостей частує щиро,
 Жичить сынови добра...

Ось изновъ йому манячить
 Цѣлый рядъ другихъ кар-
 [тинъ:⁴⁾

Скрутнї часы, боргування,
 Нещадимый⁵⁾ жидовинъ,
 Вѣдрѣбѣтки, бракъ худобы,
 Тяганїна, бѣйка, глумъ,
 Нарѣкання й слѣзы жѣнки,
 Плачь дитячїй, злиднѣ, сумъ...

Ось картина ще страшнѣйша,
 Серце зъ ляку завмира':
 У кутку въ холоднѣй хатѣ

Червень 1883. року.

Въ купку збилась дѣтворѣ;
 „Мамо, зюзя! Тату, зюзя!“⁴⁾ —
 Кажуть дѣтки, дрижацї;
 „Мамо, папы! Вѣтки хочемъ!“ —
 Кажуть знову, скигляцї;
 А тутъ засобамъ убогимъ
 Вже цѣлкомъ прийшовъ кѣнець:
 Вже нема нѣ крихты хлѣба,
 Нѣ цурпалочка дрѣвѣць!
 Та нема и нѣгде взяти
 Хочъ кричи, хочъ вовкомъ вий,
 Нѣчимъ дѣтокъ ратувати,
 Хочъ обѣ стѣну лобомъ бий!...

Ось нарештѣ, мовъ-бы снїще,
 Йому вздрѣлась довга путь:⁶⁾
 Холодъ, голодъ, снека люта
 Знемошѣлї дѣтки мруть..
 И скорѣотного бездолца⁷⁾
 Невымовный жахъ⁸⁾ бере,
 И волося вгору лѣзе,
 Розумъ тѣмить ся, серце мре...

Гей злидѣнный роботяго,
 Тѣльки дармо ты страждавъ!
 Для дѣтей всю мѣць поклавъ ты,
 Имъ житя цѣлкомъ вѣддавъ;
 Задля нихъ изъ родовїща
 Ты у путь важку пустивь,
 Днѣ и ночѣ пѣшки плентавь,
 И теперъ — усѣхъ рѣшивсь⁹⁾!
 Не знесли малї бѣдахи
 Свою доленьку лиху,
 Розгубивъ ихъ одинцями¹⁰⁾
 Ты на довгому шляху,
 И теперъ про людське щастя,
 Ты на вѣкъ покинь думкї, —
 Забирай убогї клунки¹¹⁾
 Та ставай у батракї!¹²⁾

В. Лиманскїй.

1) мало, скупо. — 2) тяжкихъ. — 3) тяжка бѣда. — 4) образѣвъ. — 5) той, щѣ
 нѣкого не щадить. — 6) дорога. — 7) прибитого нещасливца. — 8) лякъ, страхъ. —
 9) всѣхъ втративъ. — 10) по одному. — 11) манатки. — 12) у наймыты.

ВЕСНЯНА ДУМКА.

Нѣ, не бажаю я забути
 Весняныхъ днѣвъ,
 Нѣ не бажаю я забути
 Любенькихъ слѣвъ,
 Що маленькому ще менѣ мати
 Щebetала,
 Якъ Русь любити й шанувати
 Научала.
 Не хочу я вже попрощатись
 Изъ свѣтомъ тымъ,
 Не хочу й я позадъ лишатись
 Глухимъ й нѣмымъ.
 Я хочу духа ще скрѣпити
 До дѣлъ новыхъ,

Щобъ свою нивку мѣгъ справити
 Лучше чужихъ.
 Щобы я першій въ ворогѣвъ бою
 До борбы ставъ,
 Щобы нѣколи стежковъ лихою
 Я не блукавъ.
 О, я не вѣрю, що не засвѣтитъ
 Зѣрка зъ небесъ,
 О, я не вѣрю, щобы людъ рускій
 Ще не воскресъ!
 Бо хочъ ще всюды холодомъ вѣе
 И мрачна тьма,
 То колись конче сонце загрѣе
 Прийде весня.

М. Рихвицкій.

 Матеріалъ етнографічний.

I. Щедрѣвка.

Ой чи є, чи нема Панъ господарь въ дома,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ въ дома.

Ой нема го въ дома, поѣхавъ до Львова,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, до Львова.

Деревце куще, свѣтлицю буде,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, буде.

А при тѣй свѣтлиці, три столы тисовыхъ,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, тисовыхъ.

А на тыхъ трохъ столахъ три обрусы лѣнныхъ,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, три обрусы лѣнныхъ.

А на тыхъ трохъ обрусахъ хлѣбъ пшеничный, житный,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, хлѣбъ пшеничный, житный,

А на тыхъ трохъ хлѣбахъ три келѣхи стоять,
 Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, три келѣхи стоять.

Въ першомъ келѣху червоненьке винце,
Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, червоненьке винце.

А въ другомъ келѣху зелененьке винце,
Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, зелененьке винце.

А въ третомъ келѣху солодокъ медокъ,
Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, солодокъ медокъ.

Зъ першого келѣха самъ Господь заживавъ,
Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, самъ Господь заживавъ.

А зъ другога келѣха Пресвятая Дѣва,
Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, Пресвятая Дѣва.

Зъ третого келѣха святой Іоанъ заживавъ,
Щедрый вечѣръ, Божій вечѣръ, святой Іоанъ заживавъ.

2. Щ е д р ѣ в к а.

Та въ господара у его дому, — Ой дай Боже,
Стоять тамъ столы жовто-тесові.
А ослончики все кедрові,
За тыми столы мати Христова,
За ослонами всѣ Святіи.

Ой сидять, сидять, въ книги читають,
Въ книги читають, правды шукають,
Та чи такъ теперь, якъ давно бувало?
Теперь такъ стало, якъ не бувало:

Ой сынъ на батька руки здоймає,
А донька маму зъ печи тручає,
Ой братъ на брата мечемъ воює,
Сосѣдъ зъ сосѣдомъ та ворогує,
Сестра на сестру чарѣвъ шукає,
Ой кумъ до кума зъ вечеровъ не йде:

За сими словы, будьте здорові,
Вѣншуємъ Васъ та севъ колядковъ,
И сими святы та Рѣздвяными!

Богъ вамъ вѣншує, щастемъ, здоровлемъ
Щастемъ, здоровлемъ, прибиткомъ добрымъ,

Дай же Вамъ, Боже, на дѣмъ щастечко,
 На дѣмъ щастечко на худобочку,
 На худобочку на роговую,
 На челядоньку на домовую!

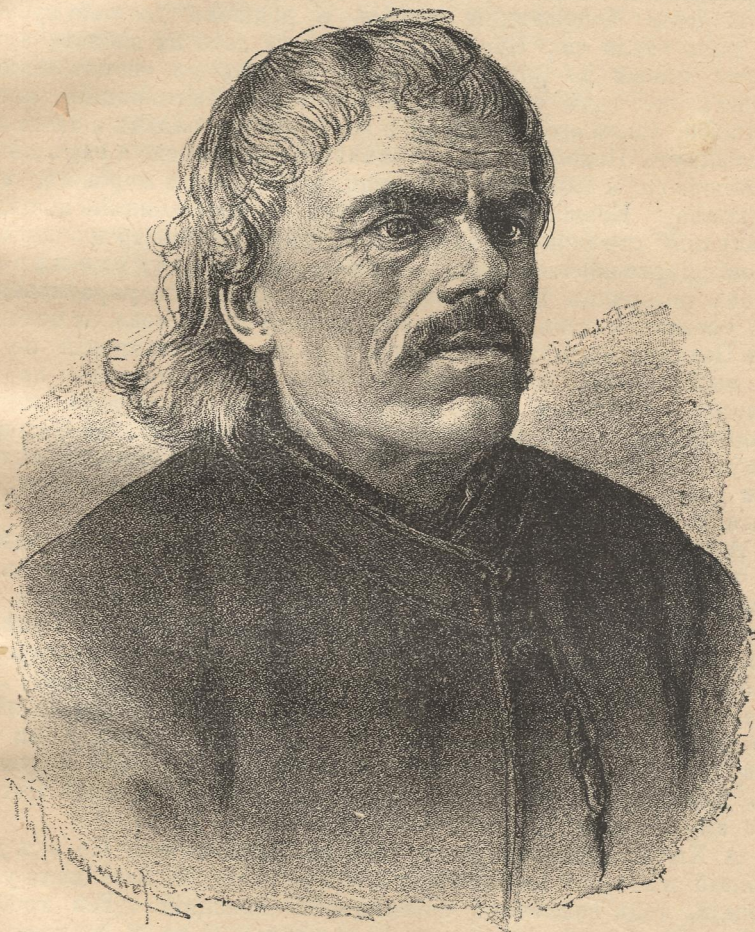
Записавъ Василь Кропидра, секретарь и основатель читальни въ Монастырсахъ 1890 р.

Народній переказъ про Хмельницкого.

Въ Бродахъ живъ колись давними часами панъ Потоцкій, а мавъ вѣнъ великій добра геть далеко на Украинѣ. Тамъ перебувала его жѣнка, особно вѣдъ него, и завѣдувала тыми добрами на Украинѣ. Якъ воно тамъ було, то вже не знати, но досить, що Украинцѣ збунтовали ся на Потоцкого. Панъ Потоцкій выславъ заразъ свое войско на Украину, щобы той бунтъ утихомирити и казавъ бити нарѣдъ та рѣзати. Тодѣ-то въ тѣй рѣзнѣ оденъ козакъ Потоцкого знайшовъ малого хлопчину, щѣ ему дуже сподобавъ ся, сховавъ его пѣдъ свѣй плащъ и привѣзъ зъ собою до Бродѣвъ та й тримавъ при собѣ. О тѣмъ довѣдавъ ся панъ Потоцкій и казавъ собѣ показати того хлопця „те мовлявъ украинське песеня“. И Потоцкому сподобавъ ся малый хлопчикъ. Панъ Потоцкій дививъ ся на него, дививъ ся и не мѣгъ надивити ся, начудовати ся. А той хлопчикъ малый, то бувъ — Хмельницкій. „Дай-но менѣ того хлопця, каже панъ Потоцкій до козака, я его буду тримати у себе.“ „Добре“ — каже козакъ. Панъ взявъ хлопчика до себе, до своихъ покоѣвъ, и тримавъ его, якъ за свого, а хлопчикъ рѣсъ и ще красѣйшавъ.

Въ тѣмъ часѣ панъ Потоцкій ставъ будувати въ Бродахъ замокъ (щѣ й за нынѣ ще стоить) и справивъ по тѣй причинѣ великій балъ. Зѣѣхало ся до него на той балъ багацько панства-ляшества зѣ всѣхъ сторѣнъ. Бѣли они тамъ, пили, а по обѣдѣ всѣ вийшли на валь, подивити ся, якъ буде ся замокъ, а маленькій Хмельницкій и собѣ за ними побѣгъ зъ заду. Ходять Ляхи по валу и дивлять ся, якъ буде ся замокъ. А людей ажъ кишить при будовѣ, якъ тыхъ муравлѣвъ: однѣ носять вапно, другѣ камѣня та цеглюки, третѣ вертають зъ порожними цебриками, ажъ рѣштованѣ трѣщитъ, а мулярѣ мурують, тивуны кричать, а панъ Потоцкій все хвалить ся передъ гостями тымъ замкомъ, щѣ, честовнѣ-то, буде мати де сховатись передъ ворогомъ. Учувъ те Хмельницкій и каже: „Овва, те все руки складають, але руки можуть такожь и розѣбрати!“ На те дуже розгнѣвавъ ся панъ Потоцкій и каже до гостей: „Видите, щѣ то може душа украинська!? Не стерплю того, щобы менѣ хлопська дитина таке говорила... Заразъ ему голову зрубати!“... Гостямъ стало жаль такого красного хлопчика и вони стали за нимъ обставати: „Се,—

кажуть, дитина, Вельможный Пане, нѣчого не знае...“ Но Потоцкій скрегоче зубами и навѣтъ не турае угомонити ся въ своѣй злости. „Кажу ему голову стяти, тай кѣнець,“ каже. Але на щасте, знайшовъ ся хтось межи гостями, що таку раду подавъ: „Знаете що? — каже, — насыпте на одень полумисокъ жару, а на другій

Грицько Запаренюкъ.

золота и поставте передъ хлопцемъ. Якъ вѣнъ ухопить перше за жаръ, то видно, що то ще дитина, не мае розуму. Тодѣ даруйте ему житѣ. Но коли вѣнъ вхопить перше за золото, о! то видно, що розумъ въ него є; тодѣ кажѣть ему стяти голову зъ плечий.“ Такъ и зробили. Поставили передъ Хмельницкимъ одень полумисокъ зъ жаромъ, а другій зъ золотомъ, та ще той полумисокъ, що зъ золотомъ, навѣтъ ближе присунули до Хмельницкого. Но

Хмельницькій вхопивъ за жаръ и попѣкъ руки тай ставъ плакати. А годѣ гостѣ закликали: „А видите, Вельможный Пане, се ще дурна дитина, нехай росте“. „Та нехай росте,“ — сказавъ панъ Потоцкій зъ жалемъ, бо й ему стало теперъ жаль малого, любого хлопця. Хмельницькій рѣсь, якъ якій паничъ на дворѣ у Потоцкого, ба пѣзвѣйше то сталъ вже навѣтъ и порадувати за панською рукою.

А коли Хмельницькій вирѣсь и дѣйшовъ до розуму, тодѣ така рѣчь стала ся: Панъ Потоцкій бувъ десь на забавѣ, а коли вернувъ п'яний до дому, то крепко заснувъ въ своихъ покояхъ. А знаєте що тодѣ зробивъ Хмельницькій? Хмельницькій закрывъ ся до него, взявъ его хустину и знявъ ему зъ пальца перстень, тай замкнувъ Потоцкого на всѣмнайцятеро дверей, а самъ пѣшовъ до конюшого и зажадавъ собѣ найлѣпшого коня вороного, ѣхати на Украину. Конюший осѣдлавъ коня, а Хмельницькій почвалавъ на Украину стрѣлою. Поѣхавъ та й удавъ ся просто до панѣ Потоцкой. „Дайте панѣ — каже, — права украинського народу, бо панъ розпочавъ велику вѣйну и жадає правъ українськихъ.“ Такъ сказавъ и давъ їй на знакъ хустину и перстень еи чоловѣка. Панѣ Потоцка выдала ему заразъ права, а Хмельницькій не дурный вже вергати назадъ до Бродѣвъ. Вѣнъ поѣхавъ по всѣй Украинѣ, вздовжъ и впоперекъ, та всюды показувавъ людямъ украинскѣ права. А Украинцѣ збунтували ся знову на Потоцкого и зробили Хмельницкого своимъ атаманомъ. Паню Потоцку выгнали зъ еи дѣбрѣ, а сами жили собѣ въ спокою тай пановали, якъ у Бога за дверима.

А коли Потоцкій збудивъ ся зѣ сну, видить, що вѣнъ замкнений въ покояхъ, та давай що силы кричати. На его галасѣ повѣдмыкали дверь и вѣнъ запытавъ заразъ за Хмельницкимъ. Конюший сказавъ, що той поѣхавъ чогось до Вельможной Панѣ. Ба Потоцкій заглядѣвъ ся, що въ него нема нѣ хустини, нѣ перстена, тай ажъ за голову взявъ ся и вдаривъ ся о полы руками. „Еге! каже, теперъ уже знаю, куды стежка въ горохъ... Чи не лѣпше було менѣ его забити, якъ тую гадюку, нѣжъ годувати на свою голову!? Теперъ вѣнъ буде паномъ въ Украинѣ“. Тай посумнѣвъ панъ Потоцкій, а не задовго приѣхала до него и панѣ Потоцка и все ему розказала.

А Хмельницькій панувавъ собѣ зъ Украинцями. Но якъ довго Потоцкій живъ, то не зачѣнавъ его Хмельницькій. Ажъ коли умеръ Потоцкій, тодѣ закликавъ гетьманъ Хмельницькій: „Гей треба по старѣмъ Потоцкѣмъ справити поминки,“ — та й зѣбравъ свое вѣйско, тай вымашерувавъ просто до Бродѣвъ. А коли стали пѣдъ брѣдскимъ замкомъ, тодѣ сказавъ Хмельницькій до своихъ козакѣвъ: „Розбийте хлопцѣ той замокъ, а всео, що тамъ є, буде ваше,“ — а самъ зъ другою половиною козакѣвъ пѣшовъ въ дальшій стороны грабити добра Потоцкого, десь ажъ пѣдъ Судову Вишню.

Козаки добували замокъ, но не могли дати рады. Котили колодя пѣдъ валъ, но тѣ, щѣ боронили ся, лили на нихъ горячу смолу, ставляли драбины а тѣ лили на нихъ окрѣпъ. Якихъ вони вже и не уживали способѣвъ, но все надармо. Козаки дали спо-

кѣй и чекали на Хмельницкого. Ажъ по якѣмъ часѣ приходивъ и самъ Хмельницкій, тай пытає козакѣвъ: „А що, чи здобулисьте той курникъ!?“ „Не можна,“ кажуть. „Ей лежане, лежане, не вмѣете навѣтъ дурного курника здобути.“ „А якже его здобути, — кажуть козакн, — коли мы вже рѣжныхъ способѣвъ уживали, а все на дармо.“ А Хмельницкій тѣлько покручує вусъ та й каже: „Гей, гей, та якъ-бысьте були взяли тѣлько по холявѣ пѣску и высыпали пѣдъ замокъ, то булибысьте ся до него дѣстали.“ А козаки ажъ втѣшили ся на таку раду. „Мы вже, кажуть, принесемо и подесять холявъ пѣску, щобъ тѣлько здобути той проклятый замокъ.“ Но Хмельницкій не позволивъ имъ на тоє. „Нехай останесь, — каже, — той замокъ потомкамъ Потоцкого.“ Вѣнъ подаровавъ волю тымъ, щѣ сидѣли въ замку, и потягнувъ дальше на Украину. А вѣнъ зробивъ се бачите, зъ вдячности для Потоцкого, щѣ его выховавъ у себе и научивъ багато добрыхъ рѣчей.

Записавъ Тимотей Бордулякъ вѣдъ Ивана Кузыка, господаря въ Манастирку, въ Брѣдкѣмъ повѣтъ.

Ей лѣсомъ лѣсомъ, та й дубиною,
Тамъ сидитъ голубъ зъ голубиною.
Ой сидятъ вони обѣймають сѣ,
Сивенькимъ крильцемъ накрывають сѣ.
Надлетѣвъ голубъ зъ черной хмары,
Розбивъ, розбгнавъ голубку зъ пары:
Голуба вбивши, голубку взевши,
На тихий Дунай запровадивши.
На тихий Дунай за быстру рѣчку,
Даю ѣ ѣсти яру пшеничку.
Даю ѣ пити зимну водичку.
Чому ты не ѣшь, чому ты не пьешь,
Пѣдъ дзеленъ явѣръ плакати летишь.
Ой е у мене сѣмъ паръ голубѣвъ,
Выбирай собѣ, котрый ты любый.
Найже-шь ту буде двацетъ и штыри,
Нема такого якъ бувъ мѣй милый.
Мѣй бувъ миленькій, чернобривенькій,
И дуже гарненькій та й ще добренькій.

Зацвила черешенька, зъ неѣ цвѣтъ упавъ,
Машируютъ жовнярики, бо имъ маршь припавъ.
Машируютъ, машируютъ, щаслива дорога!
Помахують хусточками, бувай мила здорова!
„Чому-жь ты мня, моя мати, рано не збудила,
Коли моя компанія зъ мѣста выходила“.

— „Тому-жь я ты, моя доню, рано не збудила,
 Бось любила жовняренка, щобы-сь нетужила.
 Подиви сѣ, моя доню, въ горѣшну квартиру,
 Спускають ся жовнярчики зъ горы на долину.“
 „Коли-жь Васъ сѣ жовнярчики надѣяти?
 — „Якъ се будуць Бережаны Вѣднемъ называти.“

Записала Ольга Гузарѡвна вѡдъ Тацьки Бобецкои въ Заваловѣ, въ повѣтѣ
 Пѡдгвацкѡмъ.

Нѣкому такъ не гараздъ
 Якъ моѣй невѣстцѣ,
 А мужъ плугомъ въ поли оре
 А вона пѣе въ мѣсцѣ.
 Пила-жь вона, пила
 Та напивала сѣ
 Та налела горнець борщу
 Въ поле потресла сѣ.
 „Ой моя-жь ты мила
 Десь сѣ забавлела?“
 — „Я не знала, де ты орешъ,
 По поли блудила..
 Ой моѣй же-жь ты милый,

Чи-сь богато звѡравъ?“
 — „Сѣмъ загонѡвъ до полудня.
 Бомъ сѣ тебе бѡявъ.
 Ой моя-жь ты мила
 Чи-сь много напила?“
 — „Сѣмъ талярѡвъ до полудня
 Тай ще-мъ завинила.
 Ой моѣй мужичице,
 Ходѣмъ, гайдучице!“
 А моѣй мужичице
 Взевь сѣ за дручице
 Та поздовжь, то поперекъ
 Маешъ: гайдучице!

Выкопавъ я кирниченьку,
 Выкопавъ я двѣ,
 Ой любивъ я дѣвчиноньку,
 Людѣмъ, не собѣ.
 Вже до тои керниченьки
 Стежки заросли,
 Вже до моѣ дѣвчиноньки
 Старосты прийшли.
 Гей жаль серцю буде
 Возьмутъ чужй люде,
 Моя вже не буде,

Неделе-жь моя.
 Та вже зъ тои керниченьки
 Качки воду пють,
 Та вже мою дѣвчиноньку
 До слюбу ведуть.
 „Гей жаль серцю буде и т. д.
 Ёденъ веде за рученьку,
 Другій за рукавъ,
 А минѣ сѣ сердце крае,
 Любивъ та не взявъ.
 Гей жаль серцю буде и т. д.

Записавъ Василь Лукичъ вѡдъ Ирены Скорикъ въ Заваловѣ, въ повѣтѣ
 Пѡдгвацкѡмъ.

Петро Могила.

Поезіѣ въ прозѣ И. С. Тургенева.

„Поезіѣ въ прозѣ“ написані въ рокахъ 1878—1882. Зъ цѣлаго досыть великого зборника сихъ образковъ-поезіѣ, котрі хочъ безъ риму и ритму, суть одначе правдивыми поезіями, выбравъ авторъ 50 и пустивъ въ свѣтъ. Насампередъ появились вони въ „Вѣстнику Европы“. Тутъ задля лѣпшой характеристики ихъ буде на мѣци навести пару слѣвъ зъ листу Тургенева до редактора „Вѣстника Европы“, М. Стасюлевича, коли посылавъ ему „Поезіѣ въ прозѣ“: „Щобы лише вашъ читачъ тоті „Поезіѣ въ прозѣ“ не перечитавъ за однимъ разомъ. Его напевно напала-бъ нудьга — и „Вѣстникъ Европы“ выпавъ-бы ему зъ рукъ. Нехай вѣнь ихъ читае поодинокю: сегодня сю, завтра ту — може ему вѣдтакъ котра зъ нихъ прецѣнь припаде до душѣ“.

Заголовокъ „Поезіѣ въ прозѣ“ не походить вѣдь автора. Авторъ не поклавъ на нихъ нѣякого заголовку, лишень на окладинцѣ написавъ „Senilia“ [Старече]. Сей заголовокъ однакъ зовсѣмъ не вѣдповѣдний — за те заголовокъ „Поезіѣ въ прозѣ“ (або по московськи: „Стихотворенія въ прозѣ“) наданы редакторомъ „Вѣстника Европы“ надаеь-якъ лишь можна найлѣпше. Стилъ въ „Поезіяхъ въ прозѣ“ хорошій, гадки такъ глубокій, що надъ каждою поезією треба застановитись. — *Вид.*

1. Старецъ.

Я ишовъ вулицею... мене зупинивъ старецъ, старинезный дѣдъ.
Червонѣ, слѣзыстѣи очи, посинѣлѣи губы, обдертѣи лахмѣстя,
нечистѣи раны... О, якъ гидко обгризло убожество сю безщачну
истоту!

Вѣнь простягавъ до мене червону, попухлу покаляну руку.
Вѣнь стогнавъ, вѣнь выщавъ, просячи.

Я почавъ шукати у себе по всѣхъ кишняхъ... Нѣ калѣвки,
нѣ годинника, нѣ навѣтъ хустки... Я нѣчѣго не узявъ зъ собою.

А старецъ усе ждавъ... и простягнена його рука безсило тру-
сила ся й тремтѣла.

Збентеженный я мѣцно стиснувъ сю покаляну тремтячу руку...
— Не осуди, брате! нема у мене нѣчѣго, брате!

Старець втѣпивъ въ мене свой червонѣи очи; його синѣи губы
осмѣхнули ся — и вѣнь тежъ стиснувъ мой похолодѣлѣи пальцѣ.

— Що-жъ, брате, — прошушѣкавъ вѣнь, — и за те спасибѣ.
Це тежъ милостиня, брате.

Я зрозумѣвъ, що й я дѣставъ милостиню вѣдь мого брата.

Лютый, 1878.

2. Черепки.¹⁾

Роскôшна, пышно-осаяна саля: безлѣчъ кавалерôвъ и дамъ. Усѣ обличча есяють життямъ, розмовы веселї... Цокôчучи розмовляють про одну вѣдому сѣввачку. Сѣ величаютъ божественною, безсмертною.. О, якъ гарно выгукнула вона учора свою останню трелю!

И ось... мовъ чарами якимись зо всѣхъ голôвъ и зо всѣхъ сбличчѣвъ позлѣтало тонке душпиння-шкурка и вмить²⁾ вызначилась мертвецька бѣлôсть черепкôвъ, зарябѣли мовъ прôсине оливо обголенї ясла и щелены.

Зѣ острахомъ дививъ ся я, якъ порушáлись и ворушились сї ясла и щелены — якъ повертались, вылыскуючись при свѣтлѣ вôдѣ лампѣ и свѣчокъ, сї гулястї кôстанї опуки — и якъ крутили ся у нихъ другї, меншї опуки — опуки з-безглôздѣлихъ очей.

Я не насмѣлювався доторкнутись до власного обличча, не насмѣлювався глянути на себе у свѣчадо.³⁾

А черепки повертались якъ и першѣ. И якъ перше цокотѣли, мигтючи мовъ червонї клаптики зѣ-за выскаленыхъ зубôвъ швыдкї языки и белькотали про те, якъ дивно, якъ чудово безсмертна... еге, безсмертна сѣввачка выгукнула свою останню трелю!

Квѣтень, 1878.

3. Милостиня.

Недалеко вôдѣ великого мѣста, широкимъ проѣзднымъ шляхомъ ишовъ старый, хорый чоловѣкъ.

Вôнъ хитавъ ся идучи; його схудлї ноги, плутаючись, волокачись и спотыкаючись ступали важко й безсило, мовъ чужї, режа йому высѣла клаптями; непокрыта голова падала на груди... Вôнъ знемагавъ.

Вôнъ сѣвъ на придорожньому камени, нахиливъ ся упередъ, зôперъ ся на камѣнь, затуливъ обличча обома руками — и крôзь покрывленї пальцѣ закапали слôзы на сухой, сивый пилъ.

Вôнъ згадувавъ...

Згадувавъ вôнъ, якъ и вôнъ бувъ колисъ здоровымъ и багатимъ, и якъ вôнъ здоровля збувъ ся и багатство пороздававъ другимъ, друзьямъ и ворогамъ... И ось теперь у него не має нѣ шматка хлѣба — и всѣ його покинули, друзѣ ще скорѣйшѣ,⁴⁾ якъ вороги.. не вже-жѣ йому принизитись до того, щобъ старцювати? И гôрко йому було на серци и соромъ.

А слôзы все капали та капали, мережучи сивый пилъ.

Зненацька вôнъ почувъ, що хтось кличе його. Вôнъ пôдвѣвъ стомлену голову — и побачивъ передъ себе когось невѣдомого.

1) У Тургенева — „Черепъ“. — 2) въ той хвилѣ. — 3) зеркало. — 4) скорше.

Обличча спокійне й поважне, але не суворо; очи не променістї, а ясні; поглядъ пронизуючій, але не злий.

— Ты усе своє багацтво пороздававъ, — почувъ ся рѣвнїй голосъ... Та адже-жъ ты не жалкуєшь,¹⁾ що робивъ добро?

— Не жалкую, одмовивъ²⁾ зѣтхаючи старий; — тѣльки ось вмираю я теперъ.

— И не було-бъ³⁾ на свѣтѣ убогихъ, щѣ простягали до тебе руку, — казавъ далѣ невѣдомый, нѣ надъ кимъ тобѣ було-бъ показати твоє добродѣйство, не мѣгъ-бы ты навчити ся йому.

Старий нѣчого не одмовивъ и замысливъ ся.

— Такъ и ты теперъ не гордуй симъ, убогій, — загомонѣвъ знову невѣдомый: — иди, простягай руку, дай и ты другимъ людемъ змогу, показати на дѣлѣ, що вони добрі.

Старий стрепенувъ ся, піднявъ очи, але невѣдомый уже зникъ, — а оддалеки на шляху зъявивъ ся подорожнїй.

Старий підійшовъ до нього — и простягъ руку. Цей подорожнїй глянувъ суворо и одвернувъ ся и не давъ нѣчого.

Але за нимъ ишовъ другій и той подавъ старому малу милостиню.

И старий купивъ собѣ за той шагъ⁴⁾ хлѣба — и солодкій здавъ ему випроханий⁵⁾ шматокъ⁶⁾ и не було сорому у його у серци, а навпаки⁷⁾ його обняла тиха радѣсть.

Травень, 1878.

Переклали М. и В. Чайченко.

Псаломъ XVIII.

Возлюблю Тебе, мѣй Боже!

Боже, сило Ты моя!

Ты мѣй щитъ, моя ограда,

И надѣя, и вѣдрада,

Камяна моя гора.

Ворогї мой лихїи

Підняли мене на смѣхъ;

Я-жъ ихъ овсѣ⁸⁾ не займаю,

Въ помѣчь Бога призываю

И спасаю ся вѣдъ нихъ.

Усього мене слабѣго

Смертнї болѣ обняли;

Мовъ горячїи потоки

Наповняють груди й боки

И пѣдъ серце пѣдлягли.

У гѣркѣй моѣй тѣснѣтѣ

Я до Господа подавъсь;

Помоливъ ся щиро Богу

И зъ небесного чертогу

Вѣнъ до мене обѣзавъсь.

Затряслась, затрепетала,

Захитала ся земля;

Колихнулись гѣрѣ основы

Загулі лѣсы и дѣбровы —

То свѣй гнѣвъ Господь явля⁹⁾:

Зъ нѣздеръ дымъ пѣднявъсь у гору,

Зъ вустъ огонь жаркїй пала

И стоить червона хмара,

Розлилась горяча пара,

Пада вугѣлля⁹⁾ и зола.

¹⁾ жалкуєшь. — ²⁾ вѣдповѣвъ. — ³⁾ И наколи-бъ не було. — ⁴⁾ дробнїй грѣшь. — ⁵⁾ випрошений. — ⁶⁾ кусникъ (хлѣба). — ⁷⁾ противно. — ⁸⁾ зовсѣмъ. — ⁹⁾ вугля.

Вѣнъ нагнувъ до долу небо
 И преславно издѣйшовъ:
 Пѣдъ ногами чорна туча,
 Дымъ и блискавка палоча
 По слѣдахъ, де Вѣнъ прой-
 [шовъ.
 Сѣвъ на выхра, мовъ на звѣра
 И на выхрѣ полетѣвъ
 По небесному простору,
 Вѣдъ землѣ пѣднявшисъ вгору, —
 Ввесь край неба затремтѣвъ.
 Тьму зробивъ Собѣ покровомъ,
 Вь тучахъ воду замутивъ;
 Хмары розгорнувъ, розправивъ,
 Вь хмарахъ скиню поставивъ
 И зорею освѣтивъ.
 По вьсѣму просторѣ вь небѣ
 Тихе сяво розливъ
 И посылавъ градъ крѣзь тучѣ,
 Впало вуглѣля горюче,
 Самъ Господь заговоривъ.
 Гострыхъ стрѣлъ густую тучу
 Вѣнъ путивъ на ворогѣвъ;
 Розѣгнавъ ихъ и розсылавъ
 Блыскавками ихъ обсылавъ
 И вь великій страхъ привѣвъ.
 Похлылась вода потокомъ,
 Розступила ся земля;
 Вѣдъ грѣзного гласу Бога
 Обняла усе тревога:
 Лѣсъ и горы, и поля.
 А мене Господь побачивъ
 Изъ своєї вышныи
 И пѣславъ мене узяти
 Изъ воды мене пѣднати
 И спасення давъ минѣ.
 Обѣйшли зновъ, обгорнули
 Вороги мене кругомъ;
 Зла бѣда на мене впала
 И журба мене спѣткала,
 Пѣдкосила якъ серпомъ;
 Богъ-же зглянувъ ся на мене,
 Взявъ и вивѣвъ на просторъ,
 Вѣнъ мене благословляе,
 У бѣдѣ не зѣставляе,
 Не дае мене вь розоръ.
 Награжда' мене за правду,
 За сердечну чистоту,
 Бо держусь словесъ я Божихъ,

Вѣдсахаюсь дѣлъ негожихъ
 И шаную праводу.
 Всѣ святѣ Его законы
 Вѣрно й свято я держу,
 Божѣ заповѣди знаю,
 Яко мога ихъ сповняю,
 Крѣпко вь серцю бережу.
 Тымъ Господь минѣ по правдѣ
 И дае якъ знае Самъ;
 Бачить Вѣнъ зъ святого неба,
 Бачить все, чого де треба
 На землѣ людскимъ сынамъ.
 Всюды, Боже, справедливо
 Ты зробити норовишь:
 Славныхъ славою вѣнчаешъ,
 Зъ простымъ просто поступаешъ,
 А зъ лукавымъ Самъ хи-
 [тришь.
 Притѣсенныхъ Ты боронишь
 Вѣдъ гнѣтителѣвъ лихихъ;
 Ты пригнѣченныхъ жалкуешъ,
 Про спесивыхъ ты мѣркуешъ,
 Принижаешъ гордыхъ,
 [злыхъ.
 Ты свѣтець минѣ мѣй свѣтишь,
 Просвѣтляешъ тьму мою,
 Черезъ Тебе безъ запину
 Я сягаю черезъ стѣну,
 Цѣле вѣйсько самъ я бью.
 Вѣрна Божая дорѣга
 Слово чисте якъ вода.
 Всѣ вь Тобѣ ратунокъ мають,
 Якъ на Тебе уповають
 Ты имъ щить наповсегда.
 Кромѣ Господа, хто Господь?
 Кромѣ Бога, хто ще Богъ?
 Вѣнъ мѣй мечъ присобляе,
 Вѣнъ мѣй поглядъ направляе,
 Щобъ не йшовъ я безъ дорогъ.
 Мовъ олѣнячїи ноги
 Вѣнъ изъ нѣгъ моихъ зробивъ,
 Щобъ на скелѣ и на горы
 Я збиравъ ся безъ пѣдпоры,
 Швядко й легко щобъ ходивъ.
 Вѣнъ мѣй навчае руки
 Воювати ся якъ слѣдъ,
 Щобъ пѣдъ вѣйныи и бою
 Я умѣлю рукою
 Гнувъ твердую лѣука мѣдъ.

Завсегда минѣ дававъ Ты
 Щитъ спасенія Твоего,
 И мене Твоя правица,
 Въ котроѣ цѣлый свѣтъ дер-
 жить ся,

Возвеличила всего.
 Ты ступнѣ мой розширивъ
 Щобъ нѣгде я не запнувся,
 Щобъ твердою я пятою,
 Наболѣлою ногою

У дорогѣ не спѣткнувся.
 Чи за ворогомъ я гнавъ ся,
 То його наздоганявъ;
 Не вертавъ ся зъ пѣвъ-дороги,
 Мавъ прудкї до того ноги
 Ворогѣвъ у пень стрелявъ.

Укладавъ ихъ не оцадно,
 Уставати не дававъ;
 Не було у нихъ пѣдмоги,
 Веѣ лягли минѣ пѣдъ ноги
 И нѣ ѡдинъ зъ нихъ не
 [вставъ.]

Все-жь то Ты таке подѣявъ,
 Мѡй ты поясъ закрѣпивъ;
 Сылу давъ минѣ до бою;
 Забезпеченый Тобою

Ворогѣвъ я погубивъ.
 Ты ихъ спиною до мене
 Налякавши обертавъ,
 Щобъ усѣхъ ихъ до останку
 За лиху зо мною сварку
 Безпощадно я стрелявъ.

Удались вони у тугу:
 Лементъ, плачь у нихъ по-
 [чавсь,

Та нема кому спасати...
 Стали Господа благати, —
 И Господь ихъ вѣдцуравсь.

Мовь бы пылъ який по вѣтру
 Я ихъ всюды розсыпавъ;
 Мовь на улицѣ грязюку,
 Мовь негожую тварюку
 Я ногами ихъ топтавъ.

Спасъ Ты тожь мене, мѡй Боже,
 Якъ народъ забунтовавъ;

Ще й зробивсь я старшиною
 Надъ народомъ, щѡ зо мною
 До той поры й не знавсь.

Я паную и народъ той
 Слухомъ — слушае мене;

Чужоземцѣ веѣ лестиать ся
 Поспѣшають залицять ся,
 Коженъ смирно спину гне.

Изъ своихъ твердинъ высокихъ
 Данину минѣ несуть.

Просять миру та спокою
 И покѡрною рукою
 Все, що хочу, вѣддають.

Живъ Господь благословенный,
 Богъ спасенія моего!

Мѡй защитникъ божественный,
 Мѡй Господь превознесенный
 И Владика усього!

Вѡнъ справля' за мене пѡмсту
 Ворогамъ моимъ лихимъ;

Вызволя' мене зъ пригоды
 Пѡдкоря' минѣ народы,

Робить славнымъ середь
 [нихъ.]

Тымъ Тебе передъ народомъ
 Я и славлю, Боже, самъ;

Ты Давидови давъ милѡсть
 За його до Тебе щирѡсть
 И йому й його сынамъ.

Д-ръ В. Александрѡвъ.

НАСТЯ.

Оповѣданъ.

Написавъ Ю. Р-нъ. Переложивъ Василь Лукичъ.

I.

Баба Ключиха сердито надягала новый кожухъ. Ея худощавое лице зъ великимъ носомъ и тонкими, довгими губами цѣле зачервонѣлось вѣдъ злости: проклятуцій Павло, щобъ ему нѣ дна, нѣ покрешки, засватавъ не ея дочку, а Настю — дуже гарну, але и дуже бѣдну дѣвчину въ селѣ К. Усѣмъ родичамъ Павла и чужимъ дѣсталось добре, але таки найбѣльшій гнѣвъ Ключихи вылявъ ся на нѣ въ чѣмъ неповинну дочку.

— Я тобѣ говорила, не водись зъ проклятуцими хлопцями!... Я тобѣ казала, не швендай на вечерницѣ!... — кричала вона, ты-каючи чорнымъ сухимъ пальцемъ въ саме лице своѣй Катрѣ.

-- Я мамо, ей Богу...

— Мовчи, мовчи... я всео знаю!... Осъ теперъ радуй ся — першій богачъ въ селѣ зъ-пѣдъ носа втѣкъ!...

Катря, негарна, блѣдолица, зъ косыми очима, почала жалѣбно хлыпати.

— Охъ, лишенько менѣ, бѣднѣй удовѣ!... Нема въ мене мого Миколы! Вѣдъ тебе навчивъ-бы.. — казала дальше Ключиха. — Чого киснешь? Ну...

— Я, мамо, не знаю, ей Богу, нѣчого...

— Кисни, кисни!... Вѣкъ тобѣ дѣвувати, кождо погане!...

Ключиха сердито ступнула клямкою и выйшла на двѣръ.

— Пѣду, подивлюсь на весѣле!... То-то тамъ смѣху буде! Настя зальде ему сала за шкѣру!... Бачишь, якъ музики рѣжуть!

Ключиха ненависливо плюнула и швиденько перескочила перелазъ. На дорозѣ еѣ дожидала вже сусѣдка Мотря, одинока жѣнка въ селѣ, щѣ потрафила якось жити въ згодѣ зъ Ключихою.

— Се ты, Мотре?... Менѣ вже, признатись, на се весѣле йти не хочеть ся!

— Ходѣмъ, ходѣмъ, серденько, подивимо ся, що тамъ за чудо таке...

— Велике чудо!... Кривый чортъ посватавъ таку кралю!... Побачишь, Мотре, осъ спѣмнешь мое слово, не буде тамъ добра!...

Бабы розмашисто пѣшли, постукуючи пѣдковаными чоботами по замерзлѣй дорозѣ. Вони не переставали цѣлу дорогу обыщувати молодого и молоду найдобѣришыми прѣзвищами.

Повный мѣсяць свѣтивъ на безхмарному небѣ. Легкѣй морозъ посрѣбливъ не опавшій листья на вербахъ и вишняхъ. Грѣмко гудѣвъ бубонъ, мѣшаючись зъ терликанемъ скрипки и бренькотомъ цимбалѣвъ. Біля Настинѣй хаты стояла чимала юрба народу: чутно

було п'яний, веселый говѣръ и смѣхъ дѣвчатъ. Далеко навколо заносило сивухою, печенымъ мясомъ, запахомъ новыхъ кожухѣвъ... Одноокій Омелько такъ рѣзавъ въ цымбалы, що ноги самі ходили, выбиваючи веселого тропака.

— Здорова була, бабо Ключихо! — привитавъ увѣйшовшихъ Степанъ Козаченко, першій гуляка-танцюра, здоровезный хлопъ, зъ великими, щетивистыми вусами и вѣчно зъ коротенькою люлькою въ зубахъ. — А що, прийшла танцювати?...

— Де намъ, Степане, танцювати!... — вѣдповѣла Ключиха, стиснула плечима и сцѣпила губы.

— Чому-жь се такъ?... Ого! А-ну, Ключихо, тропака!...

— Вѣдчепись!... Ёму, лисому, пора вже давно на улицю зъ дѣтими пѣскомъ бавитись, а вѣнъ хоче танцювати!...

— Та я ще молодого за поясъ заткну!... Чого сердишь ся?... Не хочешъ — гуляй бабо сама! Бачишь, якъ весело!... Ось тѣлько наша Настя не хоче цѣловати свого молодого.

— Не хоче?... це!...

Ключиха здорово поперла лѣктями и протиснулася въ хату.

Сильно припавши до стола, заводила молода княгиня. Яркі стрѣчки и намисто розсыпались по ёи гарнѣй шифъ, потрясаючись вѣдъ истеричного плачу. Надармо старавъ ся молодой вѣдѣрвати ёѣ. Вѣддуде лице кривого Павла зъ рѣдеными майже бѣлыми вусами усе зачервонѣлось вѣдъ злости.

— Не хочу! — схлыпувала Настя. — Ой ратуйте мене, добрі люди!

Сльозы лились безъ вину. Молода завзято не пѣддавалася; вона привязала свое довге, чорне волосе до стола. Кѣлько безильной розпуки, незносной, незрозумѣлой нѣкимъ туги звучало въ ёи словахъ: „Лиши мене, Павле, я не хочу цѣловати тебе!...“ Посатанѣвшій Павло сильно шарпнувъ ёѣ..

— Ось проклята дѣвка кобенить ся!... — думала Ключиха... Погоди, погоди! будешъ ты ёго ноги мыти, будешъ помыѣ пити!... Видишь, яка панѣ! не подобае ся!...

Ключиха торкнула Мотрю и покрутила носомъ.

— Я тобѣ кажу, Мотруню, — се ще такъ, на початокъ! Завдасть вона ёму, ой, завдасть!

— Сказано, сердце: понура безрога пѣдрые корѣнь глыбоко.

Бабѣвъ почастували горѣвкою.

— Дай-же, Боже, всего доброго!... — заговорила Ключиха, стараючись надати своему лицу миленькій выразъ: — И счастья, и кохана, и достатку! (Въ голосѣ ёи чутно було пронию). Се нѣчого, що молода трошки поплаче: Привыкне — полюбить!... Дай, Боже!

Блѣда, змучена глянула Настя на веселыхъ гостей. Ёи великй, чорный очи були повный слѣзъ.

— Ой, нѣколи, нѣколи!... Швидше умру, нѣжь полюблю ёго!... Швидше камѣнь поплыне, а травица потоне!... Швидше зелена рута виросте на млынскому камени!... Ой, мамо, мамо, що ты

наробила?... Чому звязала мене на в'їки!... Красше було мене маленькою втопити, л'їше було мене закопати в'ї сиру землю!...

— Ну, чого?... пощо сльози!... — заговоривъ Козаченко, розмахуючи люлькою. Сльози — лихо, — ну ихъ до чорта!... Омельку, Арсоне, а-ну вшыте „жид'овочки“. Ёй Богу, я хочу потанцювати з'ї Клюихою!...

Козаченко спрытно обнявъ худощавый, довгий станъ Клюихи. Роздавъ ся голосный см'їхъ, настало погане враж'їне.

— Водвжись, лисый чорте! Ось приставъ, неначе смола!...

Клюиха розмахнула с'ї л'октемъ, але Козаченко вже давно стоявъ б'їля Наст'ї з'ї чаркою.

— И чого такъ горювати!.. Ус'їо минеть ся! Чолов'їкъ буде жалувати, любити... Справд'ї, наколи-бъ мен'ї скинути десятокъ л'їтъ, я самъ здур'ївъ-бы за такою княгинею!... Пава, ёй Богу, пава!... И туды, и сюды — кругомъ поглянути, справдешна краля!...

Гей, чи варила. не варила,
Абы добре говорила!...

Козаченко моргнувъ на молоду, выпивъ чарку и брызнувъ недопитою гор'ївкою на землю.

— А-ну, музики, чого заснули?!...

Омелько гр'їзно глянувъ одинокимъ окомъ и несамовито вдаривъ по струнахъ; застрем'ївъ бубонъ. Заколихалась безпричасна до Настиного горя юрба, весел'ї крики розгорячували танцюр'ївъ. Опанасъ Барабашъ выраблявъ чудернацк'ї рухи, танцюючи при сюды. Вес'їле йшло славно. Кр'їзъ дымъ и порохъ б'їл'їло гарне лице Наст'ї. Кр'їпко сц'їпили ся ёи губы; на нихъ н'ї разу не майгнувъ нав'їтъ усм'їхъ. Сльози высохли. Неначе вытесава з'ї каменя непорушно сид'їла вона, и 'їй здавалось, що хтось зимною, осоружною рукою стиснувъ 'їй серце, тяженько лягъ на ёи високу грудь.

— Се мой похороны, — думала Настя: — ховають мою д'ївочу волю, золотую!.. Не буду я б'їльше гуляти з'ї товаришками на выгонъ, не буду я весною с'їяти люблен'ї мною гвоздики и сп'ївати веснянки!... Охъ, доле моя, доле несчастлива!

Роз'їшлись товаришки-д'ївчата, парубки п'їшли такожъ за ними. Лишились одн'ї бабы и молодиц'ї дико покрикуючи и сп'їваючи пьяными голосами сором'їтн'ї п'їсн'ї.

— Мамо, мамо ратуй мене!... — плакала Настя!... Охъ пропала моя душенька, на в'їки пропала!...

Завмерло серце у Наст'ї, похололи руки и ноги...

II.

Вывели Настю з'ї р'їднои хаты. Сумно глянула вона на улюблену грушку, похилену надъ перелазомъ, та на стару, високу тополю.

— Не хотѣла-бы я твоего богатства, не бажала-бы я твоего густого саду, дорогого намиста, высокои хаты!... — гадала Настя; и ей пригадалась пѣсенька про Лимериху, котрой вона давно выучилась вѣдъ матери...

Въ тѣй пѣсни козакъ вѣдзываетъ ся до Лимерѣвны:

„Ой чого ты, Лимерѣвно, пѣшки йдешь;

„Чи ты въ мене вороныхъ коней не маешь?“

— Ой хочь и є воронї конї, то твой...

„Ой чого ты, Лимерѣвно, въ свитѣ йдешь;

„Чи ты въ мене дорогихъ суконъ не маешь?“

— Ой хочь и є дорогї сукнї, то твой...

„Ой чого ты, Лимерѣвно, боса йдешь;

„Чи ты въ мене черевичкѣвъ не маешь?“

— Ой хочь и є черевички, то твой...

И Настя чужою, не кохаючою увѣйшла въ ясну, нову хату жривого Павла...

— Привыкне — полюбить!... — думавъ Павло, але їдка заздрѣсть и уражене самолюбовство все частѣйше не давали ему супокою.

Мовчки досвѣта вставала Настя, топила въ печи, варила обѣдъ. Мовчки, безъ давныхъ дзвѣнкихъ пѣсень, брала вона ведра, и сходила зъ крутой горы до невеличкои керницѣ. Ту частенько, коли навколо нѣкого не було видко, плакала вона гѣркими, невѣдрадными слезами, втираючись рукавомъ своєї вышитой сорочки.

— Слану мы собѣ доню взяли! — говорила стара мати Павлови. — Гарну цяцю высатавѣ, нема що казати!

— А вона що вамъ зробила? — запитувавъ роздразненный Павло.

— Що зробила?... Господи, не вже-жъ бачивъ хто небудь у людей таку змию? Хиба се называє ся молода жѣнка? Цѣлу днину мовчить, не мовь який небудь стовпъ, прости Господи!... Ты до неѣ зъ ласкою — вона мовчить, ты єѣ лай, ты єѣ зачѣпай, а вона мовчить... Ей, казала я тобѣ, Павле, не бери у Гордѣя дочки!...

— Се спершу такъ, — опѣся привыкне...

— Привыкне?... Ты сказавъ — привыкне?... Не у такого дурня, якъ ты, — ось що... О, инший швидко выгнавъ-бы всео те зъ неѣ. Потягнувъ-бы разъ и другїй гарненько за косы... Пожди, Павле, вона ще познакоमितъ ся зъ хлопцями, гулятиме, — всео одно, бо вона тебе не любить... Знаю я, охъ знаю, до чого се всео хилить ся: видно усякому, куды чиракъ носомъ иде!

— Що вы, мамо, сердце мое пѣдпалюете? Воно у мене и такъ вже кипить давно! — сердито вѣдповѣдавъ Павло и, накинувши шапку, покульгуючи йшовъ въ шинокъ.

— Побю, ей Богу, побю! — думавъ Павло, пѣдхмеленый дешевою сивухою. — Ей Богу, такъ побю!... Що се таке? Який-же се теперъ я чоловѣкъ?...

Иногда въ коршмѣ вѣнъ подыбувавъ ся зъ своими давными приятелями.

— А ты що, Павле, оженивъ ся, та не веселый? — говорили вони єму: — видно, брате, Настя-краля бокомъ выльзає?...

— А вамъ яке дѣло!... Бокомъ, то бокомъ!...

— Гмъ... мы такъ ино кажемо... Бачишь, у тебе чомусь-то лице схудло, тѣлько вусы побѣлѣйшали. И очи неначе-бъ то осокою прорѣзало! — говорили приятель.

— Тобѣ, голубчику, перше треба було ногу выпростувати, а тогдѣ доперва и женитись! — закінчили вони свой дотепы.

Данило Мордовецъ.

— Ото бѣду узаявъ собѣ на голову!... Годѣ людямы показатись! — думавъ Павло и чорна злѣсть росла, ще бѣльше помрачующи єго розумъ.

Довгѣ зимовѣ вечера, коли-то чоловѣкъ надармо шукавъ потѣхи у Йося, Настя проводила сама надъ якою небудь роботою. При свѣтлѣ невеличкои нафтової лампочки, щѣ давно выперла

зъ уживаня колишніи каганецъ, вона вышивала гарні рушники великими ясно червоными квѣтками...

Монотонно пѣвъ завиване и свистъ снѣжной заверухи скрипѣвъ десь въ кутку сверщикъ; на печи гнѣвно, немовъ бы ще лѣпше бажала досадити Насті, стогнала теща.

— Цѣлый вѣкъ такъ прийдець ся тобѣ, Насте, томитись, — думала вона собѣ: будешъ ты вянути и сохнути, неначе та былинка въ поли!... Видно твоя доля куды-небудь русалочкою поплыла въ синє море!

Низше упадали чорні рѣсеницѣ на блѣдїи щоки, висше нахилилась вона надъ роботою.

Такъ минали зимовї днї и понурї вечера. Павло стававъ все бѣльше понурый, неласкавый, все частѣйше и частѣйше приходивъ пьяный, готовый распочати сварку...

Настя не нарѣкаючи топилась, якъ свѣчка.

III.

— А що, Мотре, чия правда? — вѣдѣзвалась Ключиха до своєї товаришки, виходячи зъ церкви якось разъ въ свято на весну. Вона нѣякимъ способомъ не могла дарувати Павлови за те, що вѣнъ оженивъ ся зъ Настею. — Памятаєшь, я ще въ осени казала тобѣ на весѣлю, що не буде добра!

— А що таке?

— Що? Та сего хiba слѣпый не побачить... Тажъ Павло Настю вже бивъ три разы.

— Бивъ?

— А то-жь, та ще й якъ!...

А менѣ люде повѣдали, що Настя така тиха та добряча молодиця!

— Тиха вода, серденько, греблѣ рве!... Слухай, Мотруню, я тобѣ таке оповѣмъ, що ты ухамъ своимъ не повѣришь!..

Цѣкавѣсть Мотрѣ росла.

— Приходить до мене стара Павлова мати та й каже: „Чудне щось таке робить ся зъ моєю невѣсткою!“... Що таке? — пытаю. „Такъ молодиця зовсѣмъ якъ здурѣла! Ёй Богу!“...

— Ёу?...

У Мотрѣ очи розгорѣлись.

— Ты не нукай, а дай духъ перевести!... Здурѣла Настя, напустила на себе мару: иде — стане, дивить ся — нѣчого не бачить... Горшки зъ рукъ валять ся, посуду бѣе.. Ляже — говорить зъ кимось. Просто страхъ иногдѣ пробере, якъ послухаєшь!... Та заедно до печи тулить ся, все до печи... Усяко буває, каже стара. Думаю, хто — его знає! — може бути що вона нечистого до себе принадила.. Вже не стала-бы вона пѣ-ночи вставати, та лягати до порога головою... и ще, прости Господи, розмавляти зъ якоюсь марою!... Те, те, думаю я собѣ: — ось воно що таке!... Нѣчого казати! Ось вамъ, добрїи люде, и Настя!... А менѣ, Мотре, ще покѣйна моя баба оповѣдала, якъ одна молодиця принадила до

себе злого духа... Змиєю такъ и лѣтавъ до неѣ черезъ коминь... Ну, думаю, треба по̀дглянути!...

Клюиха задержалась, любючи ся томлячою дожданкою Мотрѣ.

— Треба по̀дглянути!... — сказала вона дальше...

— Хиба-жь видно, якъ змия лѣтае — боязко запытала Мотря.

— Ото маєшь! Розумѣе ся, що видно! Слухай тѣлько: выхожду я въ ночи, саме на сорокъ мученикѣвъ, такъ по̀зненько вже, добрѣ люде давно вже полягали спати; дивлюсь — и чи треба такого припадку! А вѣнъ котить, а вѣнъ когить...

— Хто?

— Охъ, Боже мѣй, та-жь змій-перелесникъ! Котить... клубкомъ, клубкомъ... Перехрестилась я, голубонько, а у самой тѣлько сердце пукъ, пукъ... такъ ноги и млѣють...

— Охъ, лишенько моє! — простогнала Мотря.

— А куды ты, проклятущій, полетишь? — думаю я собѣ, та хрещусь... Такъ и єсть: прямѣєнько до хаты кривого Павла! Такъ и проваливъ ся, такъ и розсыпавъ ся, якъ огонь надъ хатою... Ось тобѣ, Мотруню, захвалена Настя! — закончила Клюиха, окинувши товаришку тріумфующимъ поглядомъ. — Черезъ те вона такъ высохла и пожовкла вся, якъ вѣскъ!... и не буде добра, не буде!... — твердо и певно закончила Клюиха.

Выдумка пущена Клюихою, мала великій успѣхъ. Въ палкѣй уявѣ (фантазіи) сусѣдѣвъ выросла чуденна легенда. Всѣ навколо довѣдались, що до Настѣ лѣтае змій. Вже не одна Клюиха, а багато бачило єго власными очима. Настя, казали, зовсѣмъ збожевольла... Навѣть пустили разъ поголоску, що Настя повѣсилась... Багато, здыбуючась зъ нею, вступались зъ дороги и глядѣли зъ безцеремонною цѣкавостью або зъ страхомъ...

IV.

Сумракъ весняного вечера покрывъ село К. Въ невеличкому ставку, котрый вже пораставъ свѣжою зеленію, голосно заквкали жабы. Десь-то зновъ зычно, монотонно рычавъ бугай. Сильнѣйше запахли тополь и березы, щѣ щѣ-ино пустили листѣ. Мѣжь свѣжими, блѣдо зелеными листьями безнастанно гудѣли пролѣтающій жуки...

Настя тихо отворила дверѣ и выйшла на подвѣре. Тяженько зѣтхнувши оперлась вона на перелазъ.

Прийшла весна, зацвили дерева, весело стали влѣтати въ свой косы дѣвчата и курины слѣпоту и божѣй ручки, весело зазвенѣли ихъ голоса, высцѣвующій веснянки, а горе Настине не зменшилось, а збѣльшилось.. Ще бѣльше найшла на ню нудьга, щѣ бѣльше осоружный ставъ ѣй Павло и усѣ домашній обстановы.

Мовчки стояла Настя и єи глыбокѣй, чорнѣй очи журливо споглядали на блѣднѣую полосу заходу.

— Здорова була, Насте! — несподівано, голосно повитавъ єѣ Степанъ Козаченко. Въ легкій свитцѣ, босонѣжъ, вѣнъ вже давно святкувавъ весну.

— Чого такъ стоишь, нѣсь спустила? Пѣшла-бъ на выгѣнъ, тамъ молодицѣ збѣрались... весело.

— Нѣчого менѣ туды йти! Нехай гуляють тѣ, котрымъ весело.

— А ты все ще сумуєшь?... Та, чого ты своїй журбѣ даєшь волю... Люде тѣлько Богъ зна' що видумують...

— Ой, Степане, Степане! — заговорила Настя крѣзь слѣзы. Що менѣ люде? Хиба люде зрозумѣють мое горе, мою журбу люту? Гулявъ ты у мене на весѣлю, та, видно, забувъ, що силою выдали мене, що красше менѣ було втогдѣ втопитись, нѣжъ ити за Павла!... Привикне — полюбить, казали ўсѣ, але видно серце мое нѣкого не слухає!... Ой, болить воно вѣдъ першого дня весѣля и не переставало!... Нехай собѣ люде кажуть, — що менѣ до нихъ!... Нѣкому я не вчинила нѣчого злого, самѣй довго не прийдесть ся жити — все одно!... Такъ менѣ усе остогидло, такъ менѣ все опротивѣло!... Поганѣ, чорнѣ думки приходять...

Козаченко ажъ люльку выйнявъ зъ губы: — „Видно, зовсѣмъ погано приходитъ ся бѣднѣй жѣнцѣ!“ — подумавъ вѣнъ.

— Знаєшь що, Насте: коли дивлюсь на тебе, то и пригадавъ ся менѣ часъ, коли я ще бувъ зовсѣмъ молодымъ парубкомъ... Тяженькій бувъ втогдѣ часъ, паны сильно намъ наливали сала за шкѣру... Ну, та покохавъ я одну дѣвчину. Звѣстно, якъ залюбить ся чоловѣкъ, то таки нагрызе ся и насумеє ся чимало... Такъ и я зовсѣмъ стративъ розумъ. Ще-бъ то нѣчого, коли-бъ вона мене не кохала, а то мы одно одному и слово дали... Тѣлько батько сеи дѣвчины старый бувъ хрѣвъ та сердитый, поглужовавъ надѣмною, а дочку выдавъ за рудого чорта-богача... Ну, просто сказати, нудьга така мене вхопила, — пѣду, думаю, въ комору, та на полсѣ и повѣшусь... Высохъ я и пожовкѣ, ось не згѣрше, якъ и ты... А бувъ у насъ славный знахаръ старый Архипъ-пасѣшникъ. Побачивъ вѣнъ мене разъ и каже: „Дурень зъ тебе битый, Степане, ось що!... Хочешъ ты видно собѣ голову скрутити... Покинь ты се все, а красше передъ якимъ святомъ встань ты раненько, якъ люде ще не пробудились, наברי зъ трѣохъ криничокъ водицѣ, помолись Богови та и выйиь той водицѣ... А опѣсля плюнь на все, та берись добре за роботу.“ Гараздъ... Зробивъ я такъ и стало легше, нудьга минула. Ось, бачишь, и теперъ жию...

— Не помогутъ менѣ, Степане, усѣ кринички на свѣтѣ. Поглянь, який иде! — вказала Настя на свого Павла.

Помалу заточуючись, ишовъ пьяный Павло зъ шиночку.

— Ты чого ту стирчишь вѣдмо, на перелазѣ! — здорово штуркнувъ вѣнъ Настю. — Видно и старому Козаченкови любо точити лясы!... Иди до хаты, я зъ тобою поговорю нынѣ!...

Настя заевѣтила лампочку и сѣла коло стола. Свекрухи не було въ дома; вона ще раненько пѣшла до сусѣдного села на хрестины.

Павло вытягнувъ зза пазухи фляшку горѣвки и выпивъ чарку.
— Подай закуску!

Настя мовчки, непорушно сидѣла. Вона була блѣдша, якъ звычайно, губы дрожали.

— Чого ты сидишь?

Безподобне лице Павла налилось кровью.

— Чого ты сидишь, чого мовчишь?! — дико крикнувъ вѣнъ и кинувъ ся на Настю.

Тяжкій ударъ кулака скинувъ зъ головы очѣпокъ, и густе чорне волосе розсыпалось по плечахъ.

Настя закрыла лице руками и мовчала. Ёи мовчанка збѣльшила злѣсть Павла; вѣнъ швидко кинувъ ся до коморы, и при нѣсь вѣжки.

— Я тобѣ розвяжу языкъ! — хрипливо захлыстуючись, кричавъ пьяный Павло: — Я тебе навчу говорити, ты вѣдьмо проклятуца!...

Павло привязавъ Настю до стовпа, щѣ пѣдпиравъ верхню частину печи.

— Будешь говорити?! — крикнувъ вѣнъ до неѣ, трясучи еѣ за плечѣ.

Вѣнъ дыхавъ ѣи просто въ лице обридливымъ запахомъ сивухи.

Настя зъ ненавистю и презирствомъ вѣдвернулась вѣдъ него.

Зъ бренькотомъ розсыпалось пѣрване намисто, тонка сорочка безталанной жѣнки розлетѣлась въ куснички...

— Убю!... — хрипѣвъ Павло.

На ёи нѣжнѣмъ, бѣленькѣмъ тѣлѣ удары утѣпались широчеными, червонными синяками...

V.

Настя отямилась на помѣсть біля печи. Закѣпчена, догорююча лампочка наповнила хату удушливымъ запахомъ (копотомъ) нафты. На лавцѣ, роскинувши руки, зъ вѣдкрытымъ ротомъ, голосно хрипѣвъ Павло, пьяный до безпамяти. Помалу, стогнучи пѣднялась вона зъ помѣсту и заточуючись пѣдѣйшла до лавки. Збите ёи тѣло ныло, въ губѣ высохло...

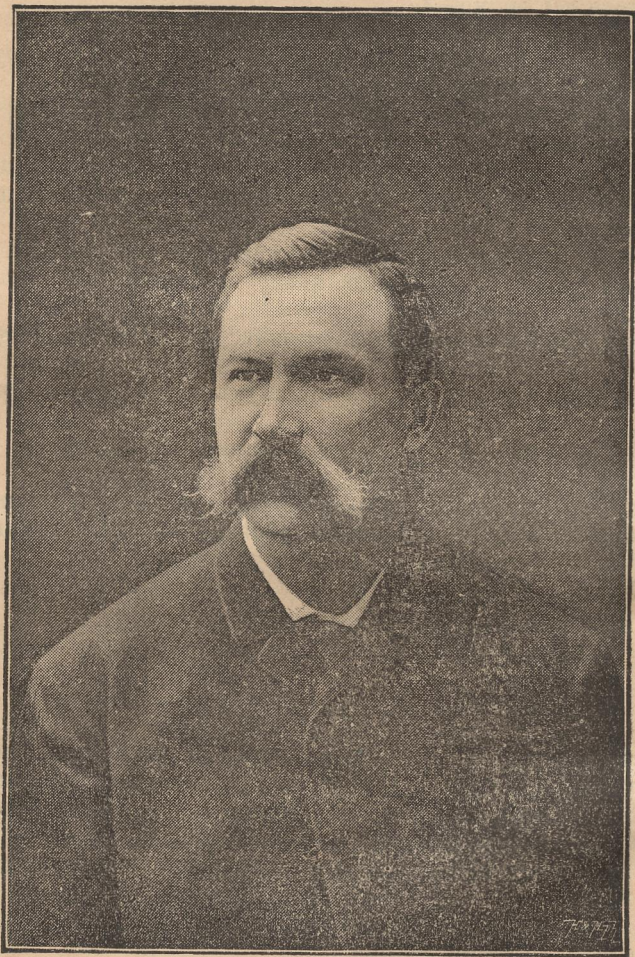
Въ станѣ на пѣвъ непритомнѣмъ опустила Настя голову на звинену свитку и закрыла очи.

— Насте, Насте! — причувъ ся ѣи наразъ голосъ... и вона побачила передь собою змучене, старече лице своёи неньки.

— Бѣдна, бѣдна моя горличко... Ходи дитинко, побавъ ся трошки!...

И стала Настя зовсѣмъ маленькою дѣвчинкою, зъ нѣженьками щарко бѣгаючими, въ одной бѣленькой сорочинцѣ, пѣдперезанѣй кусникомъ червонной повстяной крайки.

Мати пере б'їле надъ ставомъ и голосно, складно въ тактъ вѣдбывають ся въ еи ухахъ удари праника. Любо зеленѣ густый очереть, широкі круги розходять ся по зеркальнѣй поверхни воды... Подъ великою дуплавою вербою сидить вона, Настя, и дивить ся своими ясними дѣточими очима, якъ весело звивають ся пташки, майже зливаючись въ одну безконечну лінію, якъ, про-

Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый.

рѣзуючись крѣзь листьву, промѣне заходячого сонця падає и золотить дробну гарну зеленъ, щѣ поросла надъ берегами... Далеченько вѣдъ густыхъ липъ и тополь паньского саду потягнулись темный тѣни...

— Насте!... — наразъ крикнувъ чийсь-то проникливый голосъ. Здае ся Настя, що вона зскочила зъ лавки зъ очима широко отвореными...

Рѣгъ мѣсяця тихо зѣйшовъ досвѣта и освѣтивъ слабыми промѣнями розкиненій рѣчи и розбиту зъ вечера пьянымъ Павломъ посудину.

Бачить Настя, якъ щось страшне, неподобне, зелене тихо клубить ся въ кутку біля печи...

Двѣ червоныя точки рѣзше и рѣзше видѣлюють ся зъ масы, що клубить ся, ростуть, переливають ся, якъ свѣтячі очи вовка... Страхъ завододѣвъ нею: шумить-гуде въ головѣ, горло щось стиснуло не мовь-бы зелѣзными клѣщами... Страшныя, грѣзныя очи приближають ся до неѣ... Вона бачить, якъ надъ ея лицемъ вже повисъ чудернацкій, страшный образъ... Широка, синія губы розкрылись, смердяче дыхане душить еѣ, просто на груди кладуть ся тонкія, довгія холодныя пальцы зъ кривыми чорными когтями...

— Ратуйте!... хоче ся крикнути Настя, — ратуйте, добрый люде, се-жь Павло!.. Щось заторохкотѣло въ хатѣ... Настя бачить, якъ струѣ ярко-червонои крови бють навкруги неѣ живыми ключами, страшныя бризки падають на стѣны.

— Чого ты хочешъ вѣдѣ мене? — крикнула Настя, чого ты мучишь мою безталанну душу!... Не люблю я тебе... Лиши мене... не наводи на грѣхъ!...

— Убемъ Павла, убемъ — оденъ буде конецъ... — лепече чийсь тоненькій голосокъ... Бери сокиру, ось сокира блищить...

Кинулась Настя на середину хаты... Дика, неописана злѣсть взяла еѣ цѣлу... Заедно привиджують ся їй широко розкрытія, миготячі очи... Страшно, дугою, зогнулись надъ ними тонкія чорныя брови...

Такъ... се вона, Настя, стоить середъ хаты и судорожно, зъ людскою силою тисне ручку сокиры.

На купѣ розкиненои одежи, закинувши голову, спить по давному Павло, широко розвернувши руку. Хрыпле дыхане вырывае ся зъ его широкои груди... Средъ неспокойного сну вѣдѣ бормоче и погано лаеся.

— Довго ты мене мучитимешь?! — пытае Настя страшнымъ, глухимъ голосомъ, крѣзь сильно сцѣпленій бѣлыя зубы. — Довго ты питимешь мою кровь, сушиши мое безталанне сердце?... Такъ ты думавшь, що я не вѣдплачу тобѣ за свой муки?!...

Высоко замахнула Настя сокирою... Роздавъ ся глухой ударъ...

Страшно вываливъ ся мозокъ зъ розрубанои майже на половицю головы Павловои.

— Ось тобѣ ще!... Ось ще разъ!... — дикимъ, шипучимъ голосомъ крикнула Настя...

— Тяжкія удары розрубали грудь, зъ котрой ринули густыя, темныя потоки крови...

Глянувъ хмарный ранокъ своими сѣрыми очима и освѣтивъ страшный образъ...

Отямилась Настя, выпустила зъ рукъ сокиру, и зъ дикимъ крикомъ выбѣгла на улицу.

Безъ очѣпка, на пѣвъ гола, збита, уся въ крови бѣжить Настя.

Бѣжить Настя мимо убогой, похиленои хаты Степана Козаченка. А Козаченко вже вышовъ зъ хаты, и прижмурюючи очи поглядае на сходяче въ сѣрыхъ хмаркахъ сонце.

— Насте, а куды?... Що зъ тобою?!.. — крикнувъ Козаченко и выпустивъ зъ губы свою тѣлько-що закурену люльку...

— Насте, постѣй, Богъ зъ тобою!...

— Ой, Степане, Степане! — крикнула Настя и дрожачими руками вхопилась за рукавъ его полатанои свитины... — Ой, Степане, вѣзьми мене... я душу загубила!...

Защемѣло сердце Степанове, а въ очехъ заходили жовтѣ кружки.

Поглянувъ вѣнъ на блѣде, збожевольле лице Настѣ, поглянувъ на закровавленѣй обрывки еи сорочки, на синьо-червоной плямы еи збитого тѣла и догадавъ ся...

— Лихо мое!... що ты вчинила нещаслива!..

Настя заточилась. Сильною рукою пѣддержавъ сѣ Стефанъ и майже вѣсь у свою хату.

VI.

— Чоловѣка вбила!... Сокирою зарубала!... на дрѣбнѣй кущички!... — кричала Ключиха, стоячи біля шинку.

Велика юрба народу зѣбралась навкруги неѣ. Стоячи въ юрбѣ Ключиха не завважала, якъ розвязалась еи запаска и обома кѣнцями волочилась по землі.

— Заразъ повезуть, въ тюрму потащать!... до мѣста!... На ланцуху посадять въ зѣльзну клѣтку!... А я-жъ казала безталанному Павлови: не бери проклятушого вѣдьминого кодла!...

— Чого ты кричешъ, погана бабо, чого пхаешъ нѣсь не въ свою рѣчь!... — завважавъ хтось тамъ зъ юрбы.

— Правда, правда! — притакнули иншѣ. — Се бѣда лучилась надѣ нещасливими: грѣхъ смѣятись, грѣхъ судити...

— Хто его знае, якъ воно пришло до того!

— Мучивъ вѣнъ сѣ, сердешну, здорово!

— Поганый бувъ чоловѣкъ, зовсѣмъ ледачѣй!... завважавъ хтось тамъ.

— Отъ пропала славна дѣвчина нѣ за качанъ капусты!...

— Не одна молодиця пропала, — сумно сказавъ пѣдѣйшовшѣй саме Козаченко. Нѣхто не пѣзнавъ-бы въ нѣмъ безжурного гуляки, — вѣнъ увесъ не мовь-бы осунувъ ся...

— Мати Настина, бабуся, зъ тои бѣды взяла, та въ клунѣ на крайцѣ и повѣсилась!...

Вся купка народу якось-то страшно охнула, неначе-бъ одною грудью.

— Господи! — промовили старій. — Вѣдъ коли жиємо, такого не лучалось у насъ на селѣ!...

— Страшнй часы прийшли!...

— Везуть, везуть!.. — загомонѣло навкруги.

Зѣ-за рогу плота сперсгу показавъ ся вѣтъ, высокій, зѣ жовтымъ схорованымъ лицемъ. Вѣтъ йшовъ помалу, пѣдпираючись великою палицею.

Бѣда, змучена, зѣ очима глубоко запавшими сидѣла Настя, звязана бѣлымъ поясомъ, на возѣ. При кѣждѣмъ порухови воза хиталась еи гарна головка, щѣ опустилась безсилно.

Незнатъ чому, може бути, для формы, по обохъ бокахъ злочинницѣ сидѣли десятники зѣ суковатыми палицами.

— Бѣдна Настя! — казали давнй товаришки, киваючи головою и втираючи слѣзы.

— Прощай, безталанна, нѣколи вже не побачимо ся!... нѣколи!...

Степанъ стоявъ на боцѣ вѣдъ юрбы: Сильно сцѣпивъ вѣтъ зубами коротенькй цибухъ люльки, и щѣсь похожее на слѣзу тихо котилось на его щетинистй вусы...

Весело свѣтило горяче, весняне сонце. Цвили сады. Якъ розлите срѣбло мигтѣвъ широкй ставъ, и легонкй туманъ пѣдймавъ ся понадъ нимъ. На синѣмъ, прозорѣмъ небѣ, меркотячи пѣдъ яркими промѣнями, горѣвъ позолоченй хрестъ сельской церковцѣ...

В Е Л Ь М О Ж А.

(Пѣсля Ад. Мицкевича).

Изъ зеленого саду зѣ думовъ тяжковъ про зраду
У палацъ свѣй побѣгъ панъ-вельможа.
Вѣдъ самого ще ранку вѣтъ шукае коханку,
Вѣтъ шукае усюды, де зможе.

Глянувъ въ землю сурово, не промовивъ нѣ слова —
Охопила важка його дума...

Сивый вусъ закрутивши и табаки заживши,
Вѣтъ гукнувъ своего джуру Наума:

— „Гей ты, гаспѣдѣвъ сыну, зновъ дѣстанешъ у спину,
Якъ такъ будешъ невѣрно служити!...
Онъ вѣзьми на полицѣ двѣ найкрасшй рушницѣ,
Треба кулями ихъ понабити!“

Понабивши швиденько, изъ палацу тихенько
 Въ-двохъ до саду вони почвалали;
 До всього прислухались, до всього приглядались,
 И щось тамъ пѣдъ вербовъ завважали.

Пѣдъ вербовъ біля тину завважали дѣвчину, —
 Панъ вѣдъ злости ажъ потомъ заливъ ся.
 До дѣвчины-серденька промовлявъ козаченько
 И любовно їй въ вѣчі¹⁾ дививъ ся:

— „Ой дѣвчино кохана, не кохай свого пана,
 Не сиди ты у него въ вѣконци,
 Вѣнъ кохає, тай кине, твоя врода загине,
 Пропаде мовъ роса та на сонци.

— „Моя ласочко славна, я кохавъ тебе здавна,
 Ты кохати й мене присягалась,
 Та така твоя ласка: якъ грошима забрязкавъ,
 Ты старому за грошъ продалась!..

— „Зазорѣ на небѣ, я вже й їду до тебе
 На моїмъ воронѣмъ кониченьку,
 Щобъ тебе привитати, щобъ зъ тобовъ розмовляти,
 Щобъ обняти тебе молоденьку!“

Панъ-вельможа все чує, самъ зъ собою мѣркує,
 Кого вѣбити йому припадає,
 А джура догадавъ ся, чого панъ домагавъ ся
 И по тиху йому промовляє:

— „Пане мѣй, господине, я не влучу въ дѣвчину,
 Накотили ся сльозы на очахъ,
 И трясє лихоманка вѣдъ самого ще ранка,
 И чортяка пѣдъ пяти лоскоче!“

— „Мовчи, кодло гайдуче, ты менѣ надокучивъ,
 Прожену я зъ тебе лихоманку,
 Я звезу тебе зъ свѣта, пропадуть твой лѣта,
 Якъ не влучишь минѣ ты въ коханку!

— „Бий еѣ ты безъ страху, щобъ не давъ минѣ маху,
 Козака я й самъ въ землю вложу!...“
 Джура мовчки вицѣливъ и безъ страху выстрѣливъ,
 И влучивъ вѣнъ якъ разъ — у вельможу!..

Данило Старый.

¹⁾ въ очи.

Хата Федьковича.

ПЕРЕКЛАДЫ ВЪ ГЕЙНЕ.

1.

Коли наставъ чудовый май,
Садочковъ розвиваннѣ,
Тодѣ у серденьку моѣмъ
Прокинулось коханнѣ.

Коли наставъ чудовый май
И пташокъ щебетаннѣ,
Тодѣ я милѣй розказавъ
Журбу мою й коханнѣ.

2.

И рожу, й лілею, и сонце, й голубку,
Я все те, здавалось, любивъ до загину;
Теперь не люблю ихъ, — одну маю любку,
Дѣвчину-рыбчину, перлину едину;
Вона-бо, — кохання первѣсточка гожа, —
И сонце, й лілея, голубка и рожа.

3.

Тебе, моя любко одина,
На крылахъ пѣсенъ понесу
Надъ Гангъ, — тамъ розкѣшна краина,
Тамъ знаю долину-красу.
Въ саду тамъ при мѣсячнѣмъ свѣтлѣ
Чудовнй рожѣ цвितуть;
Тамъ лотосу квѣты розквѣтли
Сестрицю свою вони ждуть.
Смѣють ся фялочки гожи,
И погляды шлють на зѣрки,
И тихо шепочуть ся рожѣ,
Зашашнїи кажутъ казки.
Бѣжать, поступаючи злегка,
Газелѣ стрункї, сторожкї,
Шумлять и лунають здалека
Тї хвилѣ святой рѣки.
Тамъ сядемо, любко, зъ тобою,
Де пальмы красують ставнїи,
Нашьемось роскѣшѣ й спокою,
Приснять ся намъ сны чарѣвнїи.

4.

Спѣвавъ соловейко и липа цвила,
Всмѣхало ся сонце, скрѣзь радѣсть була;
А ты цѣлувала мене, обѣймала,
И такъ до тремтячихъ грудей пригортала.
Кричавъ чорный воронъ и листь опадавъ,
И соняшний промѣнь такъ прикро бльщавъ;
„Прощай!“ мы сказали — холоднѣ прощаннѣ! —
Ты чемно вклонила ся на чемно витаннѣ!

5.

Щѣлуй, а не клянись менѣ!
 Не вѣрю я въ слова зрадні!
 Слова солодкі, — та хотѣвъ
 Я-бъ поцѣлункѡвъ замѣсть слѡвъ:
 Я маю ихъ, то й зѣрю имъ;
 А слово?... слово — порошокъ, дымъ!
 Клянись, клянись, кохана зновъ!
 На слово вѣрить я готовъ!
 Схилю головоньку свою
 До тебе — й вѣрю, що въ раю.
 Я вѣрю, мила, вѣрю зновъ,
 Що бѡльшь нѣжъ вѣчна ся
 [любовь.]

6.

Чого такъ поблѣдли тѣ рождѣ ясні,
 Скажи, моя люба, менѣ?

Чого у зеленѡй травѣ запашний
 Блакитнї фїялки — сумнї?

Чого жайворѡнокъ такъ сумно
 [спѣва]
 Та жалѡбно въ небѣ яснѡмъ?
 Чого пахнѣ такъ запашна́я
 [трава,
 Не мовъ погребовый той дымъ?
 Чого навѣтъ сонце не грѣе менѣ,
 А прикро такъ свѣтитъ на дѡль?
 Чого на земли все смутне и
 [страшне,
 Мовъ сѹмнее поле могилъ?

Чого менѣ тяжко, вмираю не
 [мовъ?

Скажи, мое щасте яснѣ!
 О мила, кохана я любко, промовъ,
 Чого покидаешъ мене?

Леся Украинка.

7.

Не жаль менѣ, — пай сердце розбѣе
 Загублена любовь! Хочъ промѣнь бѣе
 Кругъ тебе зъ самоцвѣтѡвъ, — не жалкую:
 Я бацу твоего сердца нѡчь тяжкую!

Давно се знаю! Бачивъ я у снѣ.

Въ томъ сердцю нѡчь, — не промѣнѣ ясні;

Серденько те грызе змѣя страшенна;

Я бачивъ, любая, — що ты нуждѣнна.

8.

Въ тебе и дїяманты, и перлы,
 И все, що бажаешъ собѣ,
 Ты маешъ чудовїи очи —
 Чого-жъ ище, любко, тобѣ?
 Про тїи чудовїи очи
 Пѣснѣ я складаю мой,

Складаю я вѣчнїи пѣснѣ, —
 Чого-жъ ище, любко, тобѣ?
 За тїи чудовїи очи
 Я гину теперъ у журбѣ,
 Зовсѣмъ мене ними згубила —
 Чого-жъ ище, любко, тобѣ?..

9.

Якъ тѡльки дивлюсь я въ твої оченята, —
 Втѣкають вѡдъ мене всѣ думки сумнї;
 Якъ тѡльки почну я тебе цѣлувати, —
 Такъ весело, любо на сердцю менѣ.

Якъ тѡльки до сердца тебе пригортаю, —

Роблю ся я самымъ щасливимъ зъ людей;

Якъ тѡльки ты скажешъ: „кохаю, кохаю,“ —

Течуть-ринуть слѡзы у мене зъ очей.

10.

Якъ-бы тѣльки квѣтоньки знали,
 Якъ сердце сумуе мое,
 Зо мною-бъ тихенько рдади,
 Щобъ горе забувъ я свое.
 Якъ-бы соловейки те знали,
 Що я и слабый и смутный,
 Вони-бъ менѣ вѣшно спѣвали
 Свѣй спѣвъ голосный, чарѣвный.
 Якъ-бы про мой сумъ та печалѣ
 Почули небеснй зѣрки, —
 Изъ неба-бъ зѣшли й розва-
 [жали
 Мой сумъ та печалѣ тяжкй.
 Квѣтки, соловейко та зорѣ...
 Нѣхто зъ нихъ про тее не знá,
 А знае про лютее горе
 Дѣвчинонька гарна, ставнá.

Охъ, знае дѣвчинонька мила
 Те горе, що сталося менѣ,
 Бо сердце у мене розбили
 Ёи оченята яснй.

11.

Зъ мого тяжкого суму
 Складаю я пѣснѣ,
 Я имъ даю крылѣчка
 Легенкй, голоснй.
 На крыльцяхъ тыхъ легѣнкихъ
 Летять вони усѣ
 У сердце до моеи
 Дѣвчиноньки-красы.
 Пѣснѣ назадъ вернулись
 И жалѣбно брелять,
 Що бачили у серцѣ
 Не хочуть розказать.

М. Головатый.

12.

Якъ красно на свѣтѣ! Якъ небо блищитъ!
 На квѣтцѣ росинка, мовъ слѣзка, тремтитъ...
 Тутъ вѣтеръ пестить ся деревцемъ стрункимъ,
 Тамъ пѣсня лунае коханнямъ палкимъ, —
 А сердце розбите такъ тяжко болить,
 Що хтѣвъ бы въ холоднѣй могилѣ спочить...

13.

Загрѣй мои груди недужй
 Своєю рукою, дѣвчино!
 Чи чуешь? Тамъ столяръ майс-
 [струе,
 Буде менѣ домовину...

Вже й сонъ мой очи покинувъ
 И въ сердце налялось отруты...
 Охъ, майстеръ, кѣнчай-же роботу,
 Щобъ швидче на вѣки заснути!..

М. Коцюбинскй.

14

Ввѣйшовъ я въ свѣтлицѣ, де мила
 Присяги любовнй твердила.
 Де зрадницѣ слѣзы котились,
 Гадюки теперъ розгнѣздились.

15.

Хто кохае й нещасливо
 Та у перше, — царъ вѣнъ неба.

Хто-жъ и въ другй разъ такъ само,
 Того дурнемъ звати треба.
 Я дуракъ такой, бо вдруге
 Безуспѣшно я кохаю.
 Мѣсяцъ зъ зорями смѣть ся,
 Зъ ними й я... и умираю.

16.

По лѣсѣ блукаю и плачу.
 Стрѣчаю дрозда въ вышинѣ.

Поскокує пташка й питає,
Чого це такъ нудно минѣ.

Охъ, пташко, за це тобѣ ска-
[жуть
Сестрички твої — ластѣвки:
Вони надъ вѣконечкомъ любки
Будують тѣ мудрі хатки.

17.

Рибалонько гарненька!
Жени-но човникъ свѣй
До берега й сѣдаймо
На сѣй травѣ мягкѣй.

Горнись до мене смѣло,
Довѣрь ся ты минѣ:
Що дня-жь по дикѣмъ морѣ
Ты їздишь у човнѣ.

Це серце — чи-жь не море?
Чи-жь мало бурь у нѣмъ?
Є й приплывъ, вѣдплывъ, перлы
На днѣ його живѣмъ.

18.

Чи я въ ночи на лѣжку
Зарююсь въ подушкахъ, —
Прекрасный, милый образъ
У мене на очахъ.

Чи тихо задрѣмаю
И очи я стулю, —
Прокрадуеть ся нѣжно
Вѣнъ въ голову мою.

Нѣколи я и вранцѣ
Не розлучаюсь зъ нимъ.
Весь день ношу те личко
У серденьку своѣмъ.

19.

Серце, серце, не нуди ся!
Все-жь не вѣкъ пора смутна:
Що зима забрала въ тебе,
Все вѣдасть нова весна.

Та и скѣльки ще ты маєшь!
И який ще гарный свѣтъ!
Все любити — все, що любо, —
Ты не маєшь перешкѣдъ.

А. Крымскій.

ВЕСѢЛЬНИЙ ОБЫЧАѢ

БУКОВИНСКО-РУССКОГО НАРОДУ

въ
НАДНѢСТРЯНСКИХЪ ОКОЛИЦЯХЪ.

Написала

ЕВГЕНІЯ ЯРОШИНСКА.

Весѣлье у наднѣстрянскихъ селянъ зачинає ся звычайно въ пятницу вечеромъ. Молода прибравшись святочно ходить разомъ зъ дружкою по всѣхъ наиблизшихъ кривныхъ и запрошує ихъ на „Зачинайницу“. Насампередъ вѣстуетъ до „батька“ и до „матки“ (свѣдки слюбу) яко до найповажнѣйшихъ гостей весѣльныхъ. Молодой не ходитъ самъ просити гостей, але посылаетъ своихъ дружбѣвъ. Коли вже гостѣ посходятъ ся, сѣдають всѣ кру-

томъ стола и „матка“ зачинае шити вѣнокъ. Пришивши кѣлька листочкѣвъ бервѣнку подае голку отцеви молодой, той передеа еѣ матери, а мати зновѣ передеа старшому сынову або дочцѣ... Такъ иде чергою доки не зшиють вѣнокъ. Зачинаючи шити вѣнокъ спѣвають всѣ присутнїи сесю пѣсню :

1.

Благослови Боже и отецъ и мати,
Своему дитяти вѣночокъ зачати.
Дайте, мамко, голку,
Та й ниточку шовку.
Бодай-же си тотъ лѣсъ розвивъ,

Шо намъ таке зѣля зродивъ
Шо вно въ зимѣ не вмерзае,
Шо вно въ лѣтѣ не всыхае.
Шо вно въ зимѣ зелененьке,
А на веснѣ голушеньке.

Якъ вѣнокъ вже готовый, то позолочують его позлѣткою и прицепляютъ до него зѣ всѣхъ чотырохъ бокѣвъ по зубкови чѣснику та по чвертцѣ (25 крейцарѣвъ монеты). По тѣмъ кладуть на стѣлъ бѣду подушку, поверхъ подушки пару колачѣвъ и тошку соли. На ту сѣль кладуть вѣнокъ и спѣвають :

2.

Ой вѣнче мѣй, вѣнче,
Ты хрещатый бервѣнче.
Купувала-мъ тя на ринку,

Замыкала-мъ тя въ скринку.
Теперь якъ ты порушу,
То заплакати мушу.

По скѣнченю вѣнка берутъ ся до обыкованя деревця. Деревце мусить бути молоде соснове; его обыкають калиною, гвоздиками, бервѣнкомъ и воно черезъ цѣле весѣле стоить на серединѣ стола. Ажъ увѣ Второкъ бере батько деревце зѣ стола и выносить его, въ супроводѣ всѣхъ гостей, на подвѣре. Тутъ перекидае его черезъ хату. Наколи не зломить ся, то знакъ, що молодой мужъ не зломить вѣрности своѣй жѣнцѣ. Якъ-же деревце переломить ся, то противно.

Зачинаючи обыкати деревце спѣвають :

3.

Благослови Боже и отецъ и мати,
Своему дитяти деревце зачати.
Ой ходили мы въ горы,
Та вывезли деревце соснове.
Та будемъ ввивати зѣлячкомъ барвѣночкомъ
Та пахущимъ васильчкомъ.
Та черленовъ калиновъ,
Та поважновъ дитиновъ.
Райске деревце надъ раемъ стояло,
Надъ раемъ стояло въ рай си похилило.
Въ рай си похилило, сивненько зацвило,
Сивненько зацвило немного зродило.

Та зродило воно двѣ, три ягѳдочцѣ.
 Перша ягѳдочка молодой Василь,
 Друга ягѳдочка молода Марієчка,
 Трета ягѳдочка вся молода дружиночка.

Коли вже и деревце готове, то подають вечеряти, почѣмъ всѣ розходять ся до дому.

Въ Суботу рано кладуть молодѳй вѣнокъ на голову и высе-
 лають еѣ разомъ зъ дружкою въ село просити всѣхъ „грешныхъ
 християнъ“ на весѣле. Коли молоду вже приберуть, то сѣвають :

4.

Нѣ зъ вогню, нѣ зъ полому палає,
 На Марійцѣ злотый вѣнокъ снїяє.
 На Марійку еи ненько си ззирає,
 А вона єму такъ вповѣдає:
 Не дивиси мѳй ненеку на мене,
 Не зносила я свого вѣнка у тебе.
 Купивъ менѣ его мѳй Василь у Львовѣ,
 Давъ за него штиры золотѣ готовѣ.

Молода иде зъ дружкою, въ котрои въ однѳй руцѣ повѣсмо
 прядева а друга рука перевязана ширинькою а на нѣй висить
 колачь, черезъ цѣле село, вѳдъ хаты до хаты и ставши коло по-
 рога каже: „Просили Васѣ неньо и мама тай я Васѣ прошу, будьте
 ласкави прийти на весѣле“. Потѳмъ цѣлює ся зъ всѣма, котрѣ еѣ
 на вѳдповѣдъ кажуть: „Дай Боже щасливо!“ Декотрѣ обдаровують
 молоду. Молодый посылає дружбѳвъ въ село. Вони ходять зъ па-
 лицями, котрѣ попереязуванѣ шириньками, по цѣлѳмъ селѣ, та
 также ставши въ порога кажуть: „Просили Васѣ пана молодого
 неньо, мама, панъ молодой и мы Васѣ просимъ будьте, ласкави
 прийти на вѣсѣля.“ Поцѣлювавшиє зъ всѣма, вѳдходять до дру-
 гои хаты.

Вечеромъ вертають зъ „прошеня“ и зачинають ся „Заводины“.
 Позходять ся парубки и дѣвчата та гуляють на подвѳрю. Потому
 заводять молодого чи молоду до хаты, садять за стѳль и вече-
 ряють. При вечери сѣвають пѳдъ проводомъ музыки отсѣ пѣснѣ:

5.

Ой у горахъ снѣги впали,
 На долинахъ леды стали.
 Журиласи ластѳвочка, де ме лѣто
 [лѣтувати,

А де зиму зимувати?
 Учувъ тото соколочко,
 „Не жури си ластѳвочко“.
 Ой є въ мене два садочки,
 Тамъ мешъ лѣто лѣтувати.
 Тамъ мешъ лѣто лѣтувати
 Та и зиму зимувати.
 Ой у горахъ снѣги впали,

На долинахъ леды стали.
 Журила си Марієчка, де ме лѣто
 [лѣтувати,

А де зиму зимувати?
 Учувъ тото Василечко,
 „Не жури си Марієчко,
 Ой є въ мене двѣ свѣтлицѣ
 Та для тебе молодѳцѣ.
 Въ однѳ лѣто лѣтувати,
 Въ другѳ зиму зимувати.
 Ой є въ мене два покоѣ,
 Тай для тебе молодой.

6.

Ой зацвили фіялочки зацвили,
Цѣлу гору камѣнную закрыли.
Лишень одну стежечку лишили,
Шобы нею молоденькїй ходили.
Иде, иде молоденька стежечковъ
[стихенька,
За невѣ иде еи ненько зъ близенька.
„Не йди, не йди мѡй ненеку за
[мною,
Нема менѣ порадоочки зъ тобою.“
Ой зацвили фіялочки зацвили,
Цѣлу гору камѣнную закрыли.
Лишень одну стежечку лишили,
Шобы нею молоденькїй ходили.
Иде, иде молоденька стежечковъ
[стихенька,

За невѣ, за невѣ еи мамка зъ
[близенька.
„Не йди, не йди моя мамко за
[мною,
Нема менѣ порадоочки зъ тобою“.
Ой зацвили фіялочки зацвили,
Цѣлу гору камѣнную закрыли.
Лишень одну стежечку лишили,
Шобы нею молоденькїй ходили.
Иде, иде молоденька стежечковъ
[стихенька,
За невѣ, за невѣ еи милый зъ
[близенька.
„Ходи, ходи мѡй миленькїй за мною,
Бо я маю порадоочку зъ тобою.“

7.

Ой у мори на камени,
Ладо, Ладо.
Та тамъ сидя два братчики,
Ладо, Ладо.
Два братчики писарчики,
Ладо, Ладо.
Та пишуть листы розлучнїи,
Ладо, Ладо.
Та кого-жь бы тутъ розлучити?
Ладо, Ладо.
А Василька вѡдъ дядика,
Ладо, Ладо.
Ой у мори на камени,
Ладо, Ладо.
Та тамъ сидя два братчики,
Ладо, Ладо.
Два братчики писарчики,
Ладо, Ладо.

Та пишуть листы розлучнїи...
Ладо, Ладо.
А кого-жь бы то розлучити?
Ладо, Ладо.
Та Марѣйку вѡдъ мамочки,
Ладо, Ладо.
Ой у мори на камени,
Ладо, Ладо.
Та тамъ сидя два братчики,
Ладо, ладо.
Два братчики писарчики,
Ладо, Ладо.
Та пишуть листы та злучнїи,
Ладо, Ладо.
А кого-жь бы тутъ злучити?
Ладо, Ладо.
Та Василька изъ Марїевъ,
Ладо, Ладо.

8.

Ой у поли край дороги,
Та тамъ вѡрлы землю збили.
Пазорями поорали.
Тамъ Марцїоня красу сѣе,
Красу сѣе, розумъ садить.
Та якъ буде добра доля,
То я красу вѣ личку зносю.

То я красу вѣ личку зносю,
То я розумъ у дѡмъ пустю.
А якъ буде лиха доля,
То я красу кѡньми спасу.
То я красу кѡньми спасу,
То я розумъ зъ водовъ пустю.

9.

Ой у саду яблѣночка всякій цвѣтъ.
 Даете мя за нелюба по́ду въ свѣтъ.
 Якъ даете за милого дайте дары шовковій,
 Дайте дары шовковій на нихъ тороки шировій.
 Якъ даете за нелюба дайте дары кропивяній,
 Дайте дары кропивяній на нихъ тороки дротяній.

10.

Ой до Львова дорожечка до Львова,
 Обсаджена виноградомъ до кола.
 Ажь тамъ, ажь тамъ Маріечка заснула,
 Пришовъ, пришовъ ей ненько, — не чула.
 „Ой рубавъ бымъ винограду не вмѣю,
 Будивъ-бы я свою дочку не смѣю“.
 Ой до Львова дорожечка до Львова,
 Обсаджена виноградомъ до кола.
 Ажь тамъ, ажь тамъ Маріечка заснула,
 Пришовъ, пришовъ ей братчикъ, — не чула.
 „Ой рубавъ-бымъ винограду не вмѣю,
 Будивъ-бы я свою сестру не смѣю“.
 Ой до Львова дорожечка до Львова,
 Обсаджена виноградомъ до кола.
 Ажь тамъ, ажь тамъ Маріечка заснула,
 За невъ, за невъ ей милый, — не чула.
 „Ой врубаю винограду бо вмѣю,
 Ой збуджу я свою милу бо смѣю“.

Після вечерѣ беруть дружбы, котрї вѣдъ молодого до молодой прийшли, красну вышивану сорочку, котру молода сама вышивала, и несуть до молодого. Зъ ними идуть свашки и сестры молодой.

Идучи дорогою спѣвають :

11.

Мамка нѣчку не спала,	Зъ широкими полами,
Сорочку дошивала,	Зъ довгими рукавами.
Дошивала бѣлу	Зъ довгими рукавами,
Зятеви на Недѣлю.	Зъ великими квітами.

Прийшовши передъ хату молодого спѣвають :

Впала ожеледа зъ високого неба,
 А були мы натрафили, до кого намъ треба.
 Та якъ бы намъ не треба, мы-бы не пытали,
 Мы-бы таку дорожечку далеку не били.

Теперь входятъ до хаты, стають коло порога и дивлячись на стоячій на лавѣ жовтї чоботы, котрї молодой злагодивъ вже для молодой, зачинають спѣвати :

13.

Наша сорочка зъ самого лену,
Ваші чоботы не зъ сафіяну.
Наша сорочка изъ лелѣтками,
Ваші чоботы не зъ подкѣвками.

Зъ хаты вѣдповѣдають :

14.

Наші чоботы изъ сафіяну,
Ваша сорочка зъ синаго лену.
Наші чоботы изъ подкѣвками,
Ваша сорочка не зъ лелѣтками.
Наші подкѣвки будутъ брѣнѣти,

Зъ за порога кажутъ :

Наші лелѣтки будутъ лелѣти,
Ваші подкѣвки не мутъ брѣнѣти.
Наша сорочка зъ тонкого руба,
Ваші чоботы оба безъ луба.

Ваші лелѣтки не мутъ лелѣти.
Не все вы сорочку шили,
Лиш-есте си причепили.
Лиш-есте си причепили,
Шобы-сте си горѣвки напили.

15.

А ваші чоботы,
Шевской работы.

Зъ хаты зновъ спѣвають :

Якъ шевцѣ чоботы шили,
Усѣ шила поломили.

16.

Ой наші чоботы,
Вѣрмѣнской работы.

Вѣрмены чоботы шили,
Анѣ шила не зломилы.

Але дружбы и свашки входятъ въ хату, кладутъ сорочку на стѣлъ, кланяють ся и кажутъ : „Просили Васъ будьте ласкави приймити вѣдъ панѣ молодой даръ“. Молодой выкидае свашкамъ реньского на тарѣль и дае имъ жовтѣ чоботы для молодой. Теперь старша сваха здѣмивши чоботы въ гору спѣвае :

Гогъ чакъ, баранчакъ шабля на кѣвочку,
Бѣдна моя головочко пропила-мъ сорочку.
Бѣдна моя головочко я й гадки не маю,
Хоть сорочку я пропила то чоботы маю.
Въ нашего зятя та чорні бровы,
Дай-же намъ зятю хоть на подкѣвы.

Сѣвши за стѣлъ, вѣдятъ и пють. Збираючись ити до дому починають свашки спѣвати :

18.

Сватове панове, не бавте насъ,
Дайте намъ шо до насъ, вѣдправте насъ.
Свашечки любочки не бавте насъ,
Дайте намъ вѣдписъ, вѣдправте насъ.
Ой чорный баранъ а бѣле руно,
Скакала сваха але не дурно.

Въ Недѣлю рано молодой и молода лагодять ся до слюбу.
Зходятъ ся до нихъ батько, матка и другі гостѣ. Середъ хаты

ставлять ослѣнт, на котрый сѣдають отецъ и мати молодого чи молодой. Въ рукахъ держать вони колачѣ и сѣль. Передѣ ослѣнтомъ кладуть житный снѣпъ соломы. Поверхъ снопа стелять коверецъ и на него кладуть подушку. На ту подушку вклякае молодой або молада, кожде въ дому своихъ родичѣвъ. Оденъ зъ помежи гостей выступае и зачинае голосити ось яку рѣчь, котра носить назву прощѣ:

19.

Припало це дитя и склонило свой вѣнецъ передѣ вѣтцѣвскій столецъ передѣ Господомъ Богомъ, передѣ Исусомъ Христомъ, передѣ Матеревъ Божовъ, передѣ святовъ Тройцовъ единосущновъ, нероздѣльновъ, передѣ вѣтцѣмъ и передѣ матеревъ, передѣ братьями и передѣ сестрами, передѣ батькомъ и передѣ матковъ, передѣ вуйками и передѣ тѣтками, передѣ всевъ родиновъ далековъ и близковъ, передѣ сосѣдами и передѣ грешными христїянами вами, якъ ясна свѣчка передѣ образами.

Свѣчка сияе, палае вогнемъ врага возгласяе. И проситъ собѣ ца дитина новозбранна прощѣ. Насампередѣ проситъ собѣ у Господа Бога прощенїя а вамъ си кланяе, вамъ си кланяе и проситъ у васъ также прощенїя и благословенїя, шобы-сте еъ грешнїи христїяне благословили добрымъ серцемъ насампередѣ щастямъ, на довгий вѣкъ та на добрый бытъ. Шобы-сте еъ вырядили въ щасливу годину, въ далеку дорозу. И за другимъ разомъ проситъ собѣ также прощѣ ца дитина, абы-сте еъ добрымъ серцемъ простили и благословили. И за третимъ разомъ абы-сте еъ простили и благословили щастямъ та здоровямъ, на довгий вѣкъ та на добрый бытъ, та шобы-сте еъ вырядили въ далеку дорогу до Божого дому“.

За кождымъ разомъ всѣ присутнїи кажуть: „Няй Богъ проститъ и благословитъ.“

По прощїи идуть до церкви. Идучи дорогою сѣвають:

20.

Ой въ Недѣлечку рано
Море си розѣграло.
Тото не море грае,
Але сонце си купае.
То не сонце си купае,
Лишь Марїйка воду бере.
Воду брала потанала,
На ненека покликала:
„Дайте менѣ нььку ручку,
Та дайте ми й обѣ.
Та дайте менѣ обѣ
Віратуйте мене собѣ“.

— „Та не моя сынку воля,
Ратувати тебе зъ моря.
Василькова сынку воля,
Ратувати тебе зъ моря“.
„Дай Васильку менѣ ручку,
Та дай-же ми й обѣ.
Та дай менѣ обѣ,
Віратуешь мене собѣ.
Бо Васильку твоя воля,
Ратувати мене зъ моря.
Віратуешь мене зъ моря,
Я, Васильку, твоя доля“.

Прийшовши передѣ церкву сѣвають:

21.

Гей попе, попе, батьку нашъ,
Та втвори церковцю противъ насъ!

Гей попе, попе гордѣю,
 Та втвори церковцю въ Недѣлю.
 Не втворай церковцю въ Суботу,
 Попсуешь всѣмъ дѣвочкамъ роботу.

По слюбѣ розходятъ ся молодой до свои а молода до свои хаты. Идучи вѣдъ слюбу спѣвають :

22.

Гей мы въ церквѣ були,
 Богу си молили.
 Та мы въ церквѣ були

Мы тамъ шось видѣли.
 Два вѣночки на престолцѣ,
 Молоденькимъ на головцѣ.

23.

Та дякуймо попонькови,
 Якъ нашому батенькови.
 Шо намъ слюбъ давъ,

Не много взявъ.
 Вѣдъ пана молодого,
 Пѣвтора золотого.

Прийшовши передъ хату молодой зачинають спѣвати :

24.

Выйди мамко противъ мене,
 Ци познаешь теперъ мене ?
 Межи цими дѣвочками,
 Вмываю си слозочками.
 Выйди, выйди, моя мамко, противъ насъ,
 Та спытай си впередъ Бога, потѣмъ насъ.
 Та де твоє дитятко бувало ?
 Передъ райскими дверцами слюбъ брало.

Мама выходить и стрѣчає молоду чи тамъ молодого хлѣбомъ и солею. Братъ молодой взявши въ одну руку ширинькою обвязану палицю, а въ другу шириньку, котрой молода повинна держати ся, входитъ въ хату, роблячи на всѣхъ дверехъ знакъ хреста палицею. За нимъ входятъ всѣ гостѣ все по двое держачись также за шириньку. При обѣдѣ, котрый подають заразъ, спѣвають всѣ дѣвчата :

25.

А всѣ голубы на дубахъ сидя,
 Зазулька на калинѣ,
 А всѣ дѣвочки на округъ стола,
 Молода въ серединѣ.

Та всѣ голубы вразъ полетѣли,
 Зазулька закувала,
 А всѣ дѣвочкм вразъ заспѣвали,
 Молода заплакала.

По обѣдѣ звертають ся дѣвчата до брата молодой, котрый тутъ такъ якъ дружбы у молодого порядить весѣлемъ зъ такою пѣснею :

26.

Ты голубе гудатарь,
 Ты, брате — нашъ проводатарь.
 Завѣв-есь насъ, брате, до хаты,

Выведи насъ теперъ зъ хаты.
 Выведи насъ погуляти,
 На подвѣрю траву потоптати.

Въ молодого и въ молодон танцюють ажъ до вечера. Въ вечеръ молодѣжь розходить ся, а молодой зачинає збирати ся ити по молоду. Запрягають вѣзь, на него сѣдають батько, matka, молодой и его отецъ. Свагы, свашки, дружбы и бояре идутъ пѣшки. Идучи дорогою спѣвають:

27.

Ненька сына віряджала,	Але вісыпъ сынку,
Ладо, Ладо,	Ладо, Ладо,
Та такъ му наказувала:	Коникови въ гривку,
Ладо, Ладо.	Ладо, Ладо.
„Ой не пий сынку першу чашу,	Гривка буде подростати,
Ладо, Ладо,	Ладо, Ладо,
Бо перша чаша чарованая,	А ты будешъ газдувати“,
Ладо, Ладо.	Ладо, Ладо.

Прийшовши передъ ворота молодон спѣвають:

28.

Та не дайте намъ стояти,	Бо мы люде изъ дороги,
Та пускайте насъ до хаты,	Та збожѣли насъ вже ноги.
Зъ хаты вѣдповѣдають:	

29.

Не стѣй зятю за ворота,	Тай на конѣ вороніи,
На зеленѣмъ папороти	На бояре молодіи.
Бо на тебе метѣль мете,	Тай на конѣ бѣлогривіи,
Бо на тебе дощикъ иде;	На бояре чернобривіи;

Входятъ передъ хату. Старшій дружба мусить впередъ зловити молоду и завести за стѣль. Вона сидячи за столомъ склоняє голову на стоячій тамъ колачѣ. Молодой входитъ до хаты и роздає вѣсмъ домашнымъ подарунки. Чоловѣкамъ и хлопцямъ ножѣ, жѣнкамъ и дѣвчатамъ хустки и ковты. Дружцѣ, щѣ сидитъ коло молодон за столомъ, дає перстень. Ажъ теперъ та уступає ся и робить ему мѣсце. Молодой сѣдає біля молодон, а дружбы спѣвають:

30.

Встанъ старосто зъ гимберю,	Вже вѣчне завивало.
Вігягай покрывало зъ паперю.	Шобы го завивала,
Черлене покрывало,	Нѣколи не скидала.

Староста вытягає покрывало завите въ папѣръ и кладе его на двѣ зеленіи галузки. Старшій дружба бере тѣ галузки въ руки и хоче спустити покрывало на голову молодон; дружка ему въ тѣмъ перешкоджає вѣдганяючи его ширинкою вѣдъ молодон. Ажъ за третимъ разомъ мусить ся ему удати покрити молоду, бо инакше не бувъ-бы вѣнъ добрый дружба. По покритю молада встає на хвильку зъ-за стола, иде до скринѣ и роздає родинѣ молодого дары. Вѣтцєви шириньку, сестрамъ рушники, боярамъ

и дружбамаъ также шириньки. Старостамъ дае по рушникови, а матцѣ дае ажъ два рушники. Всѣ обдарованіи перевязують ся рушниками черезъ плечѣ, шириньки причепляютъ до пояса и танцюють по хатѣ хвалячись дарами. Мѣжь тымъ дружбы и бояре спѣвають :

31.

Зѣ той руточки
Двѣ три квѣточки,
Фалиласи княгиня,
Шо дарѡвъ повна скриня.
Як-же пришло до того,

А то нема нѣчого.
За ворота верба,
Коли дарѡвъ нема,
То йдѣть сѣ обдерѣти
Та насъ боярѣ подарѣти.

Сестры молодои такъ вѡдповѣдають :

32.

Вѣ насъ мамка старенька,
Сестричка маленька,

Ще дарѡвъ не наткали,
Шобы васъ дарували.

Бояре зновѣ кажуть :

33.

Було си вѣ куклы не грати,
Але було дары ткати,

Шобы теперь було
Насъ чимѣ обдаряти.

По дарованю сѣдають вечеряти. Батько и matka сидять поручѣ зѣ молодыми. Домашній припрошуючи до вечерѣ спѣвають :

34.

Ой хмѣль лугами, пшеничка ланами,
Просимо батька та чесну матку вечеряйте зѣ нами.
Ой хмѣль зѡветъ си, пшеничка зѡжнетъ си.
Просимо батька та й чесну матку, бо вечеречка минетъ си.
Ой летѣвъ горобель по надѣ ставъ,
Хотѣвъ водицѣ, не дѡставъ,
Та вдаривъ крыльми до леду,
Солодшій батьки вѡдѣ меду.

Дружбы и бояре зачинають такъ спѣвати :

35.

Бийте коточки вѣ лапки,
До запѣчної бабки,
Чей-бы си здогадали,
Повечеряти дали.
Цу коню цу,
Не хочу борщу,
На Бога впадайте,

Печенѣ ми дайте.
Сидить заяцъ пѡдѣ перелазомъ
Тай плаче, тай плаче :
„Я вже свой нѡжки обшуставъ,
Та ще-мѣ той закусочки не ку-
[шавъ“.

По вечери хочуть вже до дому ити та слѣвають :

36.

„Та засвѣти ясна зоре надъ нами,
Вѣберай си молоденька изъ нами“.

„Не плачь, не плачь, моя мамко,
[за мною,
Не беру я усе добро зъ собою.

Лишаю ти мое зѣля у саду,
Лишаю ти дрѣбнѣ слъзы по столу.
Будешъ зѣля поливати ранками,
Та будешъ го поливати слъзами“.

Потѣмъ встають, кланяють ся господареви и господинѣ дякуючи за гостину. Молодята вклякають и просять благословенства у родичѣвъ, а всѣ присутнѣ слѣвають :

37.

Не калинка си ломить,
Дитятко си клонить,
Вѣтцєви й матѣночцѣ,
Всѣ своѣ родиночцѣ.

Ты калиновый цвѣте,
Кланяють си дѣти,
Вѣтцєви й матѣночцѣ,
Всѣ своѣ родиночцѣ.

По благословенствѣ берутъ дружбы скрыню, въ котрѣй знаходить ся придане молодои, и саджають на вѣзь. Потѣмъ берутъ подушки, веренѣ, коверцѣ и складають все на вѣзь. Верхъ того сѣдає молода, молодой, батько и matka. Ъдучи до дому слѣвають дружбы и бояре :

38.

Наша молода наша,
Сидѣмала собѣ пташа,
Зъ ножечками, зъ ручечками,
Зъ чорненькими очечками.
Та небѣймо си ночи,

На зеленѣмъ обочи.
Конѣ намъ пѣдѣ ногами,
Биймо ихъ острогами.
Острогами зелѣзными,
Нагайками ремѣнными.

Приѣхавши передѣ ворота молодого слѣвають :

39.

А втвори мамко ворота,
Веземъ ти невѣстку якъ злота.
А втвори мамко вѣконце,

Веземъ ти невѣстку якъ сонце.
А втвори мамко новый двѣръ,
Веземъ ти невѣстку на выбѣръ.

Мати молодого выходитъ и витає молодятъ хлѣбомъ и солею. Потому заводять ихъ до хаты, садять за стѣлъ и слѣвають :

40.

Чагѣръ хаща,
Чи дѣвка краща?
Чи попова, чи дякова?
Таки наша мужикова.

Черезъ греблю, черезъ ставъ,
Чого-сѣ хотѣвъ то-сѣ дѣставъ.
Коли-сѣ дѣставъ то держи,
За другими не бѣжи.

Въ Понедѣлокъ зъ полудня идутъ родичѣ и кривнѣ молодой до молодого, щобы молодятъ на нове господарство обдарувати. Той похѣдъ называютъ про по емъ. Дорогою спѣвають :

41.

Ой учера изъ вечера,
Перепела учачена,

Та якъ-бы мы на слѣдъ пали?
Чей-бы-мъ еѣ вѣдшукали.

Пришовши до хаты спѣвають такъ :

42.

„Та день добрый, сватку нашъ,
Ой залетѣло наше гусятко до васъ,
Ой наше гуся бѣле шей зъ знакомъ,
Полетѣло вчера зъ вечера зъ гуся-
[комъ.

Горѣвки, свату, горѣвки,
Було не брати въ насъ дѣвки.
Бо наша дѣвка прошена,
Ведромъ горѣвка ношена.

Засѣвши за стѣлъ звертають ся до молодой зъ сею пѣснею :

43.

Сѣмъ баранѣвъ у лузѣ,
А осьмый на услузѣ,
А девятый воду носитъ,
А десятый пропѣй проситъ.

Ой на баранѣ вовна
А на цапѣ остѣ,
Гей дѣвочко Марієчко,
Честуй твой гостѣ.

Дружбы и сестры молодого спѣвають на то :

44.

Ой роде мѣй роде,
Та даруй-же мя добре.
Шобы я си гараздъ мала,
Шобы-мъ тобѣ дякувала.
Та якъ-сти си въ пропѣй брали,
То-сти волю обѣцали.
А якъ пришло до того,

Нема вже теперъ нѣчого.
Нѣ волами нѣ коровами,
Молодыхъ дарувати,
Лишень щастячкомъ та здоро-
[влячкомъ,
Молодыхъ честувати.

Молода кладе на стѣлъ полумисокъ и повну порцію. Зъ той порціѣ пѣе впередъ до каждого чоловіка, потому до каждой жѣнки. Чоловѣки кидають молодѣй по сѣрѣбному риньскому на полумисокъ ; жѣнки кидають еи то полотно, то краснѣ рушники на шию. Дружбы спѣвають :

45.

Ишла Марцюня зъ пивницѣ,
Та здыбали еѣ зовцѣ,
Та взяли си еѣ пытати,
Чимъ буде свой гостѣ витати.

„Ой е у мене вѣдъ мамки меду
два збанки,
Та тымъ я прийму свой пропѣй-
[чанки.

Вставши зъ-за стола идуть жѣнки завивати въ рушникъ молоду, котра до теперь ходила въ покрывалѣ. Завиваючи молоду въ рушникъ спѣвають:

46.

Анѣ Туръ нѣ Турица,
А зъ дѣвчины молодица.
Вчера була у вѣночку,
А сегодня вже въ рубочку.
„Чому ты, Марійко, не тужишь,

Вже другий разъ дѣвковъ не
[[будешь,
Русявѣ кѣсочки накрывешь,
Шовковѣ биндочки закинешь“.

47.

Ишла зъ мѣста навила си,
Найшла рушникъ завила си.
Анѣ пряла, анѣ ткала,
Лишь готовый завивала.

Ото файно, ото ладно,
Найшла собѣ завивало.
Та не соромъ еи буде,
Якъ вна пѣде межи люде.

Якъ вже молоду завють, то ведуть еѣ до вывода. Вона иде разомъ зъ молодымъ. За ними идуть батько, matka, дружбы, близшій кривнѣи и музыка. Дорогою спѣвають:

48.

Ми до вѣводу идемо,
Молоду ведемо.

Та черлена якъ калина,
А солодка якъ малина.

Прийшовши вѣдъ выводу родина молодои забавляе ся ще короткѣи часъ, потѣмъ берутъ ся всѣ за руки и спѣвають:

49.

Закувала зазулечка
Тай на зарѣночку,
Дякуемъ вамъ за хлѣбъ за сѣль
Тай за горѣночку.
Та дай Боже здоровячко
Ой мы знаемъ кому,
Та-же цему господарю,

Шо мы въ его дому.
Шобы вони не болѣли,
Тай не хорували,
Шо вони насъ напоѣли,
Тай погудували.
Шобы вони вѣдъ Господа
Ласку Божу мали.

Забираюгъ ся домѣвъ. Дорогою ще спѣвають:

50.

Гей мы були на пропоѣ
Там-емъ ѣли бараболѣ.

Нѣ варенѣи нѣ печенѣи,
Лишень въ каглѣ приשמаленѣи.

Вѣ Второкъ рано посылають молодята батькови 8 колачѣвъ батькѣвскихъ и просятъ, щобы вѣнъ бувъ ласкавъ разомъ зъ мат-

кою до нихъ прийти. Послы, гостѣ и музыка идутъ до батька спѣваючи:

51.

Ой чі, чі, ой чі, чі,
Несемъ до батька колачѣ.
Наші колачѣ кручені,
А наші батьки прошені.
Наші колачѣ пшеничні,
А наші батьки велишні.
Куда батько йшовъ,

Васильокъ зійшовъ.
Куда йшла матка,
Тамъ зійшла мятка.
Куда батько йшовъ,
Бервѣнокъ зійшовъ.
Куда матка йшла,
Тамъ рута зійшла.

52.

Гей чомъ добра годиночка настала,
Чомъ молоденька по свого батька пѣслала.
Пѣслала вона штыри конѣ вороні,
Щей до того два бояре молоді.
Дала вона штыри червоні на страву,
Шобы привезли батька на славу.
Зъ нами, батечку, зъ нами,
На калинові сани,
Гей на кедровѣ мостѣ,
Запрашали Фіны батька въ гостѣ.

Батько всѣхъ угощає а вони ему такъ спѣвають:

53.

Ой батьку, батьку, батьку нашъ,
Сподобавъ си намъ столикъ вашъ,
Бо ваші столы тисові,
На нихъ скатерти ленові.
На тыхъ столахъ колачѣ пшенишні,
Батькові слова велишні.

Зъ полудня приходить посоль вѣдъ родичѣвъ молодои и просятъ всѣхъ на „Сміѣны“. Молодята разомъ зъ цѣлою родиною идутъ до родичѣвъ молодои спѣваючи:

54.

Та не вѣй вѣтре въ горахъ,
Але вѣй по долині.
Та най наші сваты вчують,
Няй си для насъ приготують.
Та нема свата дома,
Поѣхавъ сватъ до Львова.
Порційки купувати,
Своѣ гостѣ честувати.

Та розпыхай свату хату,
Та кедрові сѣны.
Та кедрові сѣны,
Шобы гостѣ сѣли.
А въ нашого свата,
На петрущѣ хата.
А петрушка пѣдогнила,
А хата си завалила.

Въ родичѣвъ молодойи поуть, гуляють все ажь до вечера,
почомъ розходять ся и всегле кончить ся.

Сиротамъ спѣвають также сѣ пѣснѣ, лишь якъ зачинають
сиротѣ шити вѣнокъ, и якъ сирота просить благословенства то иншій.

Якъ сиротѣ зачинають вѣнокъ :

55.

Ты дѣбово ты зелена,
У три ряды засаджена.
Чому въ тебе пенѣкѣвъ много,
Зеленого нѣ одного.
„Ты Маріе молоденька,
Чому въ тебе дядѣвъ много?
Чому въ тебе дядѣвъ много?
А рѣдного нѣ одного“.
„Ой е въ мене рѣдный дядикъ,
Передъ Богомъ лежитъ,
Передъ Богомъ лежитъ,

На вхрестъ ручки держить.
Та въ Бога си проси“:
„Ой Боже, мѣи Боже.
Пусти менѣ, Боже, долевъ,
Та до моехъ давныхъ домѣвъ.
Свое дитя нарядити,
Тай на посагъ посадити“.
„Ой тамъ люде не Татаре,
Твое дитя нарядили,
Нарядили якъ кѣточку,
Посадили якъ сирѣточку.

Якъ сирота просить благословенства :

56.

Ой упали на долину ворота,
Кланяе си Маріечка сирота.
„Кому ты си, Маріечко, кланяешъ?
Коли ты рѣдненького дядѣ не маешъ“.
„Кланяю си добрымъ людемъ, родинцѣ,
Бо мѣи рѣдный дядикъ давно у глинецѣ“.

КОЛИСЬ И ТЕПЕРЬ.

На рундуцѣ¹⁾ пѣдъ церквою що вечера сходились та балакали то про те, то про се люде. Були тутъ старій и молодій. Не разъ и не двичѣ²⁾ выходивъ и я сюды послухати або й собѣ що небудь розказати. Выйшовъ я и сьгодня.

— А чи нема у васъ сѣрничка? — обернувъ до мене, на-топтуючи пальцемъ тютюнъ у люльцѣ, стукать, що доглядавъ церквы.

— Чому нема — е, — одказавъ я и давъ йому кѣлька сѣрничкѣвъ.

— Отъ, спасибѣ вамъ, це й на завтра стане... Бачъ, теперь усюды повелись сѣ сѣрнички, — звѣвъ дѣдъ на инше, — а давнѣйше

¹⁾ Пѣдъ пѣддашемъ. — ²⁾ два разы.

мы ихъ и не знали — все було кремѣнь та кресало... та инодѣ, якъ почнешь кресати, то можна пять люльокъ выкурити.

— Еге, дѣдусю, — одказавъ я. А колись и зъ кременя не вмѣли выкрѣсувати вогню, та тѣльки це дуже давно було.

— А де-же його брали? — спытали зацѣквалені парубки.

— Зъ дерева здобували: терли однимъ шматкомъ¹⁾ о другій, поки ажъ займеть ся...

— А хйба воно такъ займеть ся? — спытавъ одинъ парубокъ.

— А чому-жь нѣ! Осъ не помажь новои оси та й поѣдь...

— Е, вона пропаде, перегорить, — обѣзвалось кѣлька голосѣвъ.

— Тожъ бо то й е. Такъ ото кажу и здобували такъ вогонь; перше здобували його зъ усякихъ шматкѣвъ, абы тѣльки були-бъ сухі. А далѣ почали vyrѣвнювати дощечку зъ яркомъ²⁾ посерединѣ та й терли по ньому палочкою, звѣстно сухою. А опѣсля выгадали ще й такъ. Насаджували на одинъ кѣнець короткой палки колища, а у другій, де була дѣрка, всаджували мѣцный шнурокъ; до обохъ кѣнциѣвъ шнурка привязували невеличку у поперекъ палочку. Тодѣ ставили однимъ кѣнцемъ, де було колища, на суху дощечку и давили рукою на поперечну палку, шнурокъ розмотувавесь по-біля сторчовой палки тай крутивъ сѣ.

— Це поки здобудешъ вогню, то й зъ голоду умрешъ, — обѣзавъ ся одинъ зъ парубкѣвъ.

— Умерти не умрешъ, а що довго, то правда, хочъ и не такъ вже довго, якъ тобѣ здаеть ся, бо вони привычаѣлись до сего.

— А теперъ е де, щобъ такъ здобували вогонь? — спытало кѣлька голосѣвъ.

— Та й теперъ ще дикі люде такъ здобувають його, тѣльки сї люде живутъ вѣдъ насъ дуже далеко.

— А було-жь колись и такъ, що люде зовсѣмъ не вмѣли здобувати вогню, — протягъ я далѣ.

— Та якъ-же-жь вони жили? — спытавъ, неймучи вѣры, стукаръ. — Треба зварити або спекти, та й зимою въ холоднѣй хатѣ не сидѣтимешъ.

— Отже жили колись люде и безъ вогню. Та якъ не знали про нього, то и вли усьо сырвцемъ³⁾, найбѣльше овощъ, рослины та корѣне. Мясо спершу доводило ся имъ дуже рѣдко ѣсти. Вони хочъ и жили по лѣсахъ, де була велика сила усякой птыцѣ та звѣра, отже напередъ треба було? вѣдѣмати або вбити його. А якъ-же ты вѣдѣмаешъ, коли не вмѣешъ и сильця⁴⁾ сплести! Та не то, що не вмѣешъ, а й не знаешъ зъ чого його сплести!

— А вбити хйба не можна було? — спытали мене хлопцѣ.

— Еге, убий лишень, якъ нема нѣ рушницѣ, нѣ списа, нѣ ножа, просто нѣчогабѣвнѣко, бо не знали якъ и зъ чого ихъ зробити.

— А якъ-же-жь вони хаты будували? — дивувались хлопцѣ.

— Не було въ нихъ нѣ хатъ, нѣ иншой оселѣ. А жили вони

1) кусникомъ. — 2) долина, заглублена. — 3) сырцемъ. 4) силѣ.

такъ: сьогодні въ однѣмъ мѣси заночує, а завтра у другѣмъ. Пѣде шукати собѣ вѣжи, та такъ далеко зайде, що вже не хоче й вертати ся або дуже вже пізно. А чого йому й вертати ся! Тамъ у нього нѣкого й нѣчого не зѣсталось, а спавъ вѣнъ на деревѣ або въ порожній звѣрячѣй печерѣ. Вѣнъ и тутъ, якъ нема печеры, злѣзе на дерево, привяже себе вѣттямъ¹⁾, щобъ часомъ у ночи не впасти, та й засне.

— А якъ-же звѣръ нападетъ ся на чоловіка, чимъ-же вѣнъ обороняетъ ся? — зновъ спытавъ одинъ парубокъ.

— Та такъ просто руками й боре звѣря...

— А якъ не подужає?

— То й загіне: звѣръ розѣрве його и зѣсть. Тѣльки вже геть опѣсля додумавъ ся чоловікъ, що зъ палкою ходити краще. Може боровъ ся коли зъ звѣромъ, а біля нього лежала коляка²⁾ — отъ и спало йому на думку ударити нею звѣря. Ухопивъ вѣнъ єф и такъ оперезавъ звѣря, що той вѣдразу и ноги простягъ. Помѣтивъ чоловікъ, що бычь зручѣйшій вѣдъ палки та й ставъ його завсѣгды зъ собою брати. А иншому чоловікови неразь, може, доводило ся боротись зъ звѣромъ біля камѣня. Отъ и надумавъ чоловікъ ударити його камѣнемъ; ухапивъ, та такъ чворохнувъ звѣра по головѣ, що той вѣдразу скрутивъ ся. И почавъ тодѣ чоловікъ носити зъ собою та бити звѣра камѣнями.

II.

Отъ якъ помѣтивъ чоловікъ, що камѣнемъ та ще острымъ швидше убьешъ звѣра, то й почавъ вышукovati назарошне такі камѣнці. Тѣльки рѣдко коли знаходивъ вѣнъ острій, отъ и почавъ вѣнъ самъ ихъ робити. Вѣзьме одинъ камѣнь та й бєе по другому, поки вѣдѣбьє вѣдъ нього шматокъ. Тѣльки у нього все выходило не такъ, якъ йому хотѣло ся. И багато попесувавъ вѣнъ камѣня, и часу не мало згаявъ, поки навчивъ ся.

А камѣня доводилось йому бити усяке: и тверде и мяжке. Помѣтивъ вѣнъ, що лекше вѣдъ усякого камѣня бити кремѣнь, та тѣльки заразь, якъ здобудешъ його зъ землѣ, бо вѣнъ твердѣе вѣдъ воздуху. А далѣ додумавъ ся чоловікъ бити кремѣнь вповоджѣ, такъ, бачъ, лекше

Сидѣвъ вѣнъ такъ та вѣдбивавъ вѣдъ великого шматка камѣнючки, щобъ готові були на всякій злучай — захотѣло ся йому вѣсти. А поблизу³⁾ росли дерева зъ великими горѣхами. Вѣнъ вже знавъ, що ихъ можна вѣсти, бо не разъ бачивъ, якъ звѣрѣ розкусовали сѣ горѣхи. Пошукавъ вѣнъ пѣдъ деревомъ — нема. Треба лѣзти на дерево. Полѣзъ, нарвавъ ихъ та й давай вѣсти. Тѣльки не дуже то й розвѣси ся: одинъ розкусить, а десять покине — скаралущина, бачъ, крѣпка! „А що, якъ ударю камѣнемъ,“ — подумавъ чоловікъ, та узявши камѣнь, такъ стукнувъ по горѣхови,

1) галузями. — 2) кѣль. — 3) близько.

що й ядро сплющить. Узявъ вѣнь тодѣ другій горѣхъ, та тѣльки по ньому вдаривъ вже тихше, скаралущину розбѣивъ, а ядро збѣталось цѣле. Зъ сього часу шкода вже ламати зубы надъ горѣхами, бо камѣнюка служила йому за молотокъ.

— Гарный молотокъ — шматокъ камѣнюки? — реготали ся парубки.

— Еге, спершу це бувъ тѣльки шматокъ камѣнюки, а далѣ чоловікъ по-трохи все обтѣсувавъ та оброблявъ його, щобъ зручнѣйше нимъ бити. Згадавъ чоловікъ, що бычемъ дужче бивъ, нѣжь палкою, та й думає: „А-ну, дай я привяжу камѣнь до палки“. Узявъ вѣнь остроу, широченьку камѣнюку, розколовъ вею-жь зъ одного кѣнца палку, засунувъ у ту розколину ширшимъ кѣнцемъ камѣнюку, ще й привязавъ єѣ вѣтцямъ: И выйшла въ нього сокира.

— Ото сокира! И доброму хозяинову то годить ся, — жартували хлопцѣ.

— Такою сокирою багато нарубаєшь, — казали другі.

— Та вже яка-бъ тамъ не була, а все краще, нѣжь нѣякои, — одказавъ я. Опѣсля чоловікъ ставъ привязувати камѣнь дикимъ леномъ, що багато росло въ лѣсѣ. Може коли не схотѣвъ лѣзти на дерево ламати вѣття або дуже вже швидко треба було, а навкруги¹⁾ його рѣсъ дикій ленъ. Вырвавъ вѣнь кѣлька стеблынь, спробувавъ — крѣпкій, та зъ того часу и давай привязувати леномъ.

Довело ся чоловікови вбити звѣря. Перше вѣнь здиравъ шкѣру руками, а теперъ стало йому на думку: „А давай, спробую ще такъ, може воно лекше буде“. Узявъ вѣнь довгу, остроу на ребрѣ, камѣнючку та й давай знимати нею шкѣру зъ звѣра. „Е, такъ куды лекше, — теперъ-же я все такъ робитиму!“ — подумавъ чоловікъ, якъ зтягнувъ шкѣру. Въ иншихъ мѣсяцяхъ, де не було камѣня чоловікъ робивъ знаряде зъ кѣстокъ: и нѣжь, и молотокъ, и стрѣлку, и скрѣбачку — усе у нього зъ кѣстокъ. Ще й теперъ є люде, що замѣсць зелѣзныхъ мають у себе кѣстяне знаряде.

Вбивъ ото чоловікъ звѣра, здеръ шкѣру и ставъ вѣсти мясо. Ъвъ, ѣвъ, що зѣвъ, а що поквнувъ укупѣ зъ кишками та шкѣрою, самъ-же подавъ ся далѣ. Проходивъ вѣнь може не день и не два и вернувъ ся якось зновъ на те-жь саме мѣсце. Дивить ся — лежать и шкѣра и кишки, спробувавъ крѣпкій, та й давай тодѣ замѣсць леву привязувати камѣнь кишками. Та й камѣнь теперъ у нього не абы-який — чоловікъ такъ злѣумѣвъ вже його обробити, що вѣнь зовсѣмъ схожій бувъ на сокиру. Тою сокирою вѣнь не тѣльки бивъ звѣра, а й дерево рубавъ.

— Отамъ мабуть цѣлый рѣкъ одно дерево рубавъ, — смѣяли ся хлопцѣ.

— Уже-жь не те, що зелѣзною, — одказавъ я. Сокиры сѣ та молотки чоловікъ перше привязувавъ до палокъ, а далѣ доду-

¹⁾ навколо.

мавъ ся проверчувати у нихъ дѣрки и настромлювати на держаки. А проверчувавъ вѣвъ ихъ тежъ каменемъ, тѣльки вузкимъ та довгимъ; щобъ-же швидше повертѣти дѣрку, вѣвъ пѣдсыпавъ на те мѣсце, де вертѣвъ, пѣску.

Неразъ ночуючи на деревѣ, чоловікъ мерзъ вѣдъ холоду. И згадавъ вѣвъ, що, якъ сидѣвъ на шкѣрѣ, то йому дуже тепло було. Пошовъ вѣвъ туды, де покинувъ шкѣры; знайшовъ одну, а далѣ й другу и, лягаючи спати, одну пѣдославъ пѣдъ себе, а другою вкрывъ ся. Вранцѣ ще дужче захолодило и чоловікъ вже и въ день не скидавъ зъ себе шкѣрѣ; щобъ-же держались, вѣвъ позвязувавъ ихъ жилами. Опѣсля чоловікъ навчивъ ся ихъ шывати. Замѣць голки у нього було таке шило зъ камѣнючки або зъ кѣстки. Проколе нимъ дѣрочку у шкѣрѣ та й протягае у ню суху жилу, що служила йому замѣць нитки. Зшивъ вѣвъ собѣ таку одягу и ставъ въ нѣй ходити. Походивъ трохи — ажъ вона мулять тѣло, до крови постравъ: и ставъ вѣвъ зъ того часу зскрѣбати зъ шкѣры усе чисто. Задля сього вѣвъ робивъ такий острѣй, схожій на нѣжь камѣнючки, що звались скрѣбачками.

III.

Ходить чоловікъ по вѣвхъ усюдахъ — стрѣчае другого чоловіка або жѣнку. Стали вони й дивлять ся одинъ на другого, подивились, подивились та й розбѣшлись. И не разъ, може доводилось имъ стрѣчати ся. Отъ и помѣтили обоє, що вони бѣльше схожѣ¹⁾ одинъ на другого, нѣжь на якихъ звѣрѣвъ. А тутъ довелось може тѣй жѣвацѣ оборонити його вѣдъ звѣра або ще яку помѣчь дати — ну, й принявъ вѣвъ євъ до себе за товариша. Теперь имъ веселѣйше у-двохъ, та й полегкѣсть не абы-яка! То було кождому треба вибѣмати чи вбѣти птицю яку або звѣра; треба було й шкѣру зняти и зѣшкѣбати зъ неѣ усячину; треба й кишкы выполоскати та высушити. А тутъ ще, може, сокира поломалась або ще що-небудь, треба й сюды часу, такъ куды-жь тутъ самому справитись! Отъ и зѣставало ся у нього часто и те незроблене и друге. А якъ принявъ жѣнку за товариша, то половина усеи работы до неѣ вѣдѣйшла. Напавъ разъ на чоловіка звѣръ и дуже поранивъ його. Побачила жѣнка його раны, та за шкѣру та до воды. Принесла воды, напоѣла його, обмыла раны, ще й нагодувала його. Отакъ доглядала вона його, поки вѣвъ зовсѣмъ не одужавъ. И згадавъ тодѣ чоловікъ, якъ колѣсь самъ ще вѣвъ бувъ, звѣръ тежъ отакъ його покусавъ. Тодѣ вѣвъ тѣльки-тѣльки долѣзъ до воды и трохи бувъ не пропавъ, бо хочъ воды й напивъ ся, такъ ѣсти було нѣчого. И довело ся йому рвати та ѣсти траву, що тутечки росла. Якъ згадавъ усе те, то й сказавъ; „Нѣ, теперь не розбѣдемо ся — вкупѣ краще жити. Та й вона знала, що вкупѣ краще жити и не схотѣла кидати його: и згодились вони

¹⁾ похожій, подѣбный.

вкупѣ жити. Живуть ото вони та й живуть, не мѣсяць и не рѣкъ — вже у нихъ и дѣти чималенькї.

Пѣшовъ разъ чоловѣкъ, щобъ вбити якого небудь звѣра, та й натрапивъ на козу зъ козенятами. Козу-жь вѣнь убивъ, а козенята перше думавъ покинути. А далѣ й каже: нѣ, вѣзму и ихъ, може коли не буде що вѣти, то порѣжу. Принѣсь вѣнь своѣй сѣмьѣ убиту козу, ще й козенята привѣвъ и привязавъ ихъ до дерева. Якъ-же побачили ихъ дѣти, то ажъ пѣдстрыбують та бѣгають біля нихъ, та все придвляють ся, звичайно, вони ще нѣколи ихъ не бачили. А далѣ почали зъ ними бавитись, а козенята такъ и пырекають. Ну, а потѣмъ почали потрохи звикати. Минуло кѣлька тыжнѣвъ: козенята якось и вѣдвизали ся, и нѣкуды вже не втѣкають. Двлять ся дѣти, що козенята все слѣдкують¹⁾ за ними та вже бѣльше ихъ и не привязували. Побачивъ чоловѣкъ, що дѣти ними такъ втѣшають ся та й не ставъ ихъ рѣзати. Повыростали сѣ козенята и собѣ наплодили козенятъ. Дѣти стерегли ихъ, не пускали далеко вѣдъ себе, щобъ хижїй звѣръ не подушивъ, рвали имъ траву, гонили ихъ до воды.

Хочъ чоловѣкъ и живъ теперь зъ жѣнокю та дѣтьми, ще й козы мавъ, та все не живъ довго на однѣмъ мѣсеци. Живе оце день, другїй, живе тыждень, або й мѣсяць, а тамъ и подасть ся зъ усею сѣмьѣю и зъ козами на друге мѣсеце. Отакъ переходячи зъ мѣсеця на мѣсеце стрѣли²⁾ вони одну сѣмью,³⁾ таку-жь, якъ може и самїй, а далѣ й другу. Каждый зъ нихъ знавъ, що вкупѣ краще живеть ся: отъ и змовили ся вони жити усе вкупѣ — не розходитись. Теперь имъ нѣякого звѣра вже не страшно, бо ихъ громада вже чималенька, а гуртомъ можна вѣдбити ся хочъ вѣдъ якого звѣра. Та й звѣръ на гуртъ боять ся вже нападати, а въ гуртѣ, кажуть, и каша красше вѣтъ ся. Отже про кашу я тѣльки такъ сказавъ, бо вони нѣ кашѣ, нѣ нѣчого не вмѣли зварити. Та якъ-же його варити або пекти, не знаючи зъ чою и якъ здобути вогню. Отже прийшовъ часъ, що й до вогню додумали ся. Побачили вони, якъ блискавка запалила дерево. Зѣйшли ся подивитись на вогонь, а тутъ такъ гарно, тепло — вони й просидѣли усею нѣчь біля вогню. И може не разъ доводило ся имъ такъ грѣти ся. Якъ-же побачивъ чоловѣкъ, що вогонь дуже гарна штука; — чи мокрый ты, вѣнь тебе высушить, чи холодно, біля нього нагрѣешь ся, — то й ставъ жалкувати, що вѣнь рѣдко коли трафляеть ся. Ну, якъ-же-бъ його самому зробити, щобъ коли хочешъ, тодѣй бувъ? — думае чоловѣкъ. Отъ и згадавъ вѣнь, що, якъ бивъ камѣннїя, то сыпали ся искры, а одна и впала на сухой мохъ. Затлѣвъ ся той мохъ, та незабаромъ и згорѣвъ, бо його було трошки. Тодѣ-жь йому було байдуже! Теперь-же якъ пригадавъ це, то назнारошне⁴⁾ почавъ выкрѣсувати искры та пѣдкладати мохъ та сухе листя, щобъ затлѣло ся. А тодѣ давай роздувати, щобъ дужче горѣло. Якъ тѣльки выгадали вогонь, то оце подме холодъ, люде

1) идутъ слѣдомъ. — 2) подыбали. — 3) родину. — 4) навмысле.

зберуть ся до купы, розкладуть вогонь та й грѣють ся. Такъ инодѣ горить у нихъ вогонь цѣлу добу: день и нѣчь.

IV.

Отъ якъ навчивъ ся чоловікъ робити вогонь, то йому и жити стало краще. Чи змерзъ, чи обмокъ — заразъ и выхнешь та обдгрѣешь ся біля вогню. Тѣльки-жь хочъ и знавъ вѣнь про вогонь, та не знавъ, якъ зварити що або спекти. И може не мало минуло часу, поки вѣнь дѣзнавъ ся й про це. А стало ся це, може й не нарочно. Грѣвъ ся чоловікъ біля вогню та фѣвъ одинъ шматокъ мяса, другій-же лежавъ недалечко вѣдъ вогню. Поки зѣвъ вѣнь той шматокъ, а цей однимъ краємъ, що вѣдъ вогню, спѣкъ ся. Ставъ чоловікъ и цей шматокъ фѣти та й дивуець ся, що вѣнь такой смачный. Тѣльки-жь не увесъ вѣнь бувъ однаковый: що далѣ, то все сырѣйшій. И спало чоловікови на думку, що смачнымъ мясо зробило ся вѣдъ вогню. Та й давай тодѣ пекти той шматочокъ, що не дофѣвъ. Пѣкъ, пѣкъ, спробувавъ — смачне, та зъ того часу вже мало коли фѣвъ мясо сырцемъ, або й зовсѣмъ нѣколи. Опѣсля чоловікъ навчивъ ся й варити. Тѣльки варивъ вѣнь не въ горщикахъ, а въ шкѣрѣ.

— Якъ-же це такъ? — спытали мене вѣдразу усѣ слухачѣ.

— А ось я вамъ роскажу. Поки навчивъ ся чоловікъ робити посуду зъ дерева та глины, то шкѣра служила йому за все. Вона й барыломъ йому була и воду нею вѣнь носивъ и фѣжу въ нѣй собѣ варивъ. Выкопае собѣ яму, покладе у ню шкѣру вовною на спѣдъ, та такъ, щобъ шкѣра була й по бокахъ, щобъ вода, бачъ, не выливалася зъ неѣ, а другою — наносить у ню воды. Тодѣ и кидаетъ распалене камѣня у ту воду, поки вона не зробить ся окропомъ, такъ що й мясо можна у ньому зварити. А иншій робивъ и такъ. Почепить на деревѣ шкѣру, налье у ню воды, а пѣдъ нею розкладе вогонь, та такъ, щобъ вѣнь еѣ не досягавъ а щобъ тѣльки сама теплѣнь доходила до неѣ. Якъ вода нагрѣеть ся, то вѣнь кидавъ мясо. А якъ-же навчивъ ся чоловікъ робити зъ дерева начиня на посуду, то варивъ у нѣй. Перше йому було не пощастило. Поставивъ вѣнь повну воды посудину на распаленый камѣнь, а воно дно й выгорѣло: вода вылилася та й вогонь загасила. Отъ и спало йому на думку: а-ну я зроблю у сѣй посудинѣ камяне дно, адже-жь камѣнь не горить. Зробивъ дно, спробувавъ гараздъ, ну й ставъ чоловікъ опѣсля все такъ робити. А далѣ навчивъ ся еѣ обмазувати й глиною. Не разъ, може, доводило ся такой посудинѣ лежати на глеуватѣмъ ґрунтѣ, та ще у дощ. Отъ и поналѣплювалосъ на ню глины. Ставъ чоловікъ варити зновъ у нѣй собѣ мясо, поставивъ на горячій камѣнь, а глина й выхла. Чоловікъ заразъ и помѣтивъ, що якъ ставивъ на камѣнь сю посудину, то глина брала ся за руками, теперъ-же выхла и зробила ся тверда. Отъ на другій разъ чоловікъ вже назнорощне обмазувавъ зъ-окола усю посудину та й варивъ у нѣй. Якъ дѣ-

знавъ ся чоловѣкъ, що глина вѣдъ вогню робить ся крѣпкою, то йому не трудно було вже и зъ самой глины злѣпити яку-небудь посудину.

V.

Отакъ люде, що далѣ, все розумнѣйшали¹⁾. Багато запопомгло имъ те, що вони жили вкуцѣ, громадою. А хто хѣба не знае, що вкуцѣ краще жити, нѣжъ самому! Перше, якъ живѣ чоловѣкъ самъ собѣ, то й робивъ усе самъ. И вже якъ тамъ не зробить: чи погано, чи гарно, — воно збѣтавалось при ньому. Або якъ що выгадае, то тѣльки самъ и знае. Якъ-же стали люде жити громадою, то хто выгадае що гарного — воно усѣмъ на користь. А иншій ще й свого додадуть, щобъ краще було. Якъ живѣ чоловѣкъ самъ собѣ, то спавъ на деревѣ, привязуючи себе вѣтнямъ або у печерѣ, де ранѣйше²⁾ жили звѣрѣ. Теперь-же вѣнъ спить у ятцѣ — курѣнь такий: настромляе у землю колякъ, зведе ихъ у горѣ до купы та й накрыве вѣтнямъ та листямъ, а въ холодныхъ краяхъ шкѣрами. И вже не лягае на сырѣй земли, а стелить пѣдъ себе шкѣру або суху траву; мяса сырого тежъ не ѣсть, а варене або печене. Въ роботѣ тежъ полегкость стала:³⁾ одинъ пѣшли на охоту, другій роблять зъ камѣня знаряде: сокиры, ножѣ, слысы та скрѣбачки, щобъ изъ шкѣръ зшкрѣбати мясо; а жѣнки шьють зъ шкѣръ звѣрчыми сухими жилами одягу або варять та печуть.

Отъ хочъ-бы й те. Якъ живѣ кождый чоловѣкъ самъ собѣ, то хто знавъ про сокиру, а хто й не знавъ. Тѣльки й зъ тыхъ, хто знавъ, бѣльше привязували еѣ до палки. Якъ же стали жити громадою, то й дѣрки навчились проверчувати у камени и насаджувати ихъ на палки. Або хочъ и вогонь. Перше зовсѣмъ його не знали, а далѣ, якъ дѣзнали ся, то и варити й пекти навчили ся. Отъ и про рыбу. Перше чоловѣкъ не то що не вмѣвъ вѣйтати, а й не знавъ, чи можна еѣ ѣсти. Якъ-же покоштувавъ разъ, то и вдруге забажало ся. Вперше, може, вѣнъ и покоштувавъ еѣ ненарокомъ. Може, сидѣвъ або робивъ що на бѣрезѣ — ажъ ось плысъ и выкинулася рыба. А тутъ хто знае коли и вѣвъ та й поблизу нѣчого такого нема. „А давай, спробую, чи можна еѣ ѣсти“, — подумавъ вѣнъ. Розклавъ вогонь, слѣкъ рыбу та й ѣсть. „Е, воно смачне“, — думае вѣнъ, та й ставъ мѣзкувати⁴⁾, якъ-бы вже самому вѣйтати рыбу. Думавъ, думавъ, нѣчого не выдумавъ. Розказавъ вѣнъ про це своимъ товаришамъ: одному, другому, третьому, та й давай гуртомъ выгадувати — нарештѣ выгадали таки вудку. Сплели зъ лѣну вудку, привязали до неѣ деревяннѣй а хто кѣстяный гачокъ, почепили на нього червячка та й давай надити рыбу. А опѣсля може хто порадивъ причепити вудку до вудлыща — довгого патыка. А тамъ выгадали й ситку або волокъ. Тамъ уже

¹⁾ ставали разумнѣйшими. — ²⁾ передше, перше. — ³⁾ стало легше. — ⁴⁾ мѣзкувати.

й волокъ — тѣльки для прислѣва! Сплели його зъ дикого лелу або зъ иншой якои крѣпкой травы, — ну, та все волокомъ, хочь и поганымъ, бѣльше впоймаешь, нѣжь вудкою. Навчили ся люде и голки зъ кѣстокъ робати, хочь и не такѣ тонкѣ, якъ теперѣшнѣ зъ крыцѣ чи сталѣ, та имъ тонкихъ и не треба було, бо й одяга товста¹⁾ була. Не сидѣли старѣ безъ работы, та й дѣтямъ найшло ся дѣло — вони пасуть теперъ вже не пять або шѣсть, а чимале вже стадо кѣзь.

VI.

Якъ стали люде жити громадою, то вже и зъ мѣсяца не такъ часто переходили — незручно бо що-дня розбирати та зновъ ставити свой ятки чи куренѣ. Теперъ вони вже осядуть ся въ якѣмъ небудь мѣсяци та й живутъ, поки выпасуть усею траву побѣля своего становища, а тодѣ зновъ переходять на инше мѣсце. Теперъ и до хлѣба додуматись чоловѣкови лекше. Якъ ходивъ чоловѣкъ по всѣхъ усюдахъ, то не разъ доводилось йому коштувати усяку траву та й хлѣбъ який, жито або що. Нарве колоскѣвъ, вымне на долони зерна та й вѣть ихъ. Тодѣ йому байдуже було, якъ воно росте. Якъ-же ставъ довше жити на одному мѣсяци, то й помѣтивъ що зъ спѣлого колоска зерно высыпаеть ся до долу. А дощъ пѣде, размочить землю и аѣчне зерно те роси. Дивитъ ся чоловѣкъ — ажъ тамъ уже травиця, а далѣ й колосъ выкинувъ ся. Помѣтивъ це чоловѣкъ тай розказавъ иншимъ. Отъ и спало кому небудь на думку, а може й самому йому, натерти зъ колоскѣвъ зеренъ та покласти у землю. Поклавъ, а птиця и подзьобала усѣ. Вѣтъ тодѣ зновъ натеръ зеренъ и зновъ поклавъ ихъ у землю, а щобъ птиця не поклювала, такъ вѣтъ ихъ притрусивъ зверху щеплею. Опѣсля може кому прийшло въ голову скопати землю перше ясюю небудь палкою. А якъ побачили, що палкою, ширшою зъ одного кѣнця, бѣльше скопаешь, то й почали ихъ робити и зъ дерева, и зъ кѣстокъ великихъ звѣрѣвъ. Такъ додумались люде и до сохи²⁾ та плуга. Перше соха та плугъ були деревянѣ, а тамъ додумались зробити чересло та лемѣшь зъ камѣня. Запрягали вони найбѣльшихъ звѣрѣвъ, якъ осъ лося або ланя Сѣ звѣрѣв плодятъ ся въ теплыхъ краяхъ. Лося трохи меншій вѣдъ коня, рудый на масть, зъ довгими, схожими вгорѣ на лопаточку рогами; ноги у нього высокѣ, тонкѣ и, якъ у коровы, по двое копытѣвъ. Ланя геть менша вѣдъ лося и безъ рога. Запрѣгъ чоловѣкъ цихъ звѣрѣвъ, може одного, а може й обохъ вразъ, отже й вони пѣшли не вѣдразу: не трохи, мабутъ, попомучивъ ся, поки привычаѣвъ ихъ до работы. А може й зовеѣмъ не привычѣвъ и довело ся йому впоимати молоденькихъ та кохати ихъ поки у себе. Правда, тутъ ще довше довело ся ждати йому, поки вони повзростали та увѣшли у силу, такъ за те сѣ були вже слухнянѣ³⁾. Въ иншихъ кра-

¹⁾ груба. — ²⁾ мотики. — ³⁾ були вже послушнѣ.

яхъ, де не було сихъ звѣрѣвъ, запрягали дикихъ быкѣвъ, буй-волѣвъ, тѣ-що.

Давно вже знавъ чоловѣкъ, який крѣпкій лень: привязувавъ вѣнь нимъ и сокиру й молотокъ, плѣвъ зъ нього и вудочки. Отъ и надумавъ вѣнь сплести зъ нього одѣжу. У нього, хочъ и була, такъ дуже тепла, зъ самыхъ шкѣръ, тѣльки й одягати у холодъ. Ходити-жъ голымъ, якъ вѣнь це давнѣйше робивъ, теперъ соромъ, бо вѣнь вже не одинъ живе. Нарвавъ чоловѣкъ лѣну, сплѣвъ чималый шматокъ та й обгорнувъ ся нимъ, пѣдперезавшись мотузкомъ зъ того-жъ самого лѣну. Другі побачили та й собѣ давай такъ робити. Перше плели вони зъ сырого лѣну, а далѣ навчили ся здврати волокна та сушити ихъ.

Неразъ чоловѣкъ, наздоганяючи звѣря, занозювавъ¹⁾ собѣ ногу, бо нѣколи йому роздивляти ся та беретись якъ ось-ось звѣрь утече вѣдъ нього. Не разъ рѣзавъ вѣнь ноги й камѣнямъ. Отъ и выгадавъ чоловѣкъ пѣдъ ноги шкуратки²⁾. Узавъ, зшкрѣбъ зъ шкѣры мясо, позшкрѣбавъ геть чисто и вовну, высушивъ, вѣдрѣзавъ два шкуратки та й привязавъ ихъ до пѣдошвы жилами. А зимою, якъ де холодно, люде шили собѣ зѣ шкѣръ вовною у середину довгій чоботы. На пѣвночи біля Ледового моря тамошній жительцѣ³⁾ ще й теперъ шують такі чоботы, тѣльки зъ двохъ шкѣръ: одну вовною у середину, а другу — на верхъ, бо тамъ, бачъ, дуже холодно. Тамъ и всю одѣжу шують зѣ шкѣръ.

VII.

Такъ, выгадуючи то те, то друге, дѣйшли люде и до того, що замѣсьць камяного знярядя, якъ сокира, молотокъ, долото и иншій, стали робити ихъ зъ мѣди та зелѣза. Перше потрафили зробити тѣльки зъ мѣди, бо вона есть мякша вѣдъ зелѣза, та ще й черезъ те, що еѣ знаходять шматками. Може коли оравъ чоловѣкъ землю та й выоравъ такой шматокъ. Спробувавъ — твердый. „Гарна-бъ сокира була“ — подумавъ вѣнь. Привѣзъ той шматокъ до дому та й давай бити його камѣнемъ. Бивъ, бивъ, въ вишехъ мѣсяцяхъ ажъ ямки поробились, а все таки нѣчого не зробивъ, та зъ сердца й кинувъ той шматокъ геть. Захотѣло ся йому ѣсти — тамъ, бачъ, оравъ, а тутъ ще трохи махавъ руками, — розклавъ вѣнь вогонь, щобъ зварити собѣ що небудь, та якъ разъ біля того шматка мѣди. Якъ розпалали ся та мѣдъ, зробила ся мовъ присокъ, а чоловѣкъ, пѣдкладаючи дрова, якось и торкнувъ ся до неѣ, та ажъ скрикнувъ — такъ вона його опекала. Отъ и спало йому на думку: „А давай поставлю на ню горщикъ“. Поставивъ горщикъ, зваривъ собѣ ѣсти, дивить ся, а на мѣди слѣдъ зѣставъ ся. Попоѣвъ вѣнь, та якъ зачавъ бити камѣнемъ по мѣди, ажъ пѣтъ пронявъ. И якъ тѣльки прохолоне вона, то вѣнь зновъ еѣ розпалить, та зновъ почне бити. Доти бивъ, поки зробивъ таки собѣ

1) зранювавъ, заскалювавъ. — 2) малі кусинки шкѣры. — 3) мешканцѣ.

сокиру. А якъ помѣтили люде, що вѣдь вогню мѣдь стає мякшою, то вже ненарошне робили такій печь, де-бъ можна було зручнѣйше и дужче сѣ нагрѣвати. А далѣ побачили, що мѣдь можна й розтопити, та й навчилися выливати зъ неѣ, що треба, пѣдмѣшуючи у ню олова, щобъ мѣцнѣйша була. Такъ додумали ся люде й до зельза. Якъ-же навчили ся вони, якъ здобути зельзо, то почали робити усяке зельзне знаряде, перше незугарно, недотепно, а далѣ все краще та краще. И теперъ, куды не повернись, усюды треба зельза. Чи нѣжь зробити, чи лемѣшь скувати, — треба зельза; треба його и на маленьку голку, и на великій паровикъ, що бѣгає по зельзнихъ шинахъ, та й на самѣ шаны треба зельза.

Якъ живѣ чоловікъ одинъ, то вѣнь усе самъ и здобувавъ, а чого не вмѣвъ зробити або здобути, то такъ и зѣставало ся, бо нѣ вѣдь кого дѣзнати ся. А якъ стали люде жити купами, то дѣло пѣшло зовсѣмъ инакше. Теперъ можна було вже подѣлити ся й роботою: кождому вызначити яке небудь дѣло. Такъ кѣлька людей пѣшло на охоту по дичину, нашѣ зѣставали ся дома й робили сокиры, списы, молотки, тѣ-що, а жѣнки шили одягу або готували обѣдь. Тѣ принесли зъ охоты дичину, а сѣ натомѣсць зробили кѣлька штукъ знарядя, може хто поломавъ або згубивъ свое на охотѣ — отъ вѣнь и не гаятиме часу, — вѣзьме готове та й пѣде зновъ по здобычь. А жѣнки, поки тѣ охотились¹⁾, зварили обѣдь або пошили яку одежину.

И чимъ бѣльшали²⁾ купы, тымъ значить вони бѣльше набирали ся розуму и черезъ те кождому бѣльше хотѣло ся. А якъ самому задовольнити усѣ свои бажання та потреби! Йому треба й на охоту пѣти, щобъ було що ѣсти; треба на ноги хочъ и самѣ шкуратки, а все й на нихъ, поки зробишь, треба згаяти часъ. Адже-жь зъ шкѣры заразъ не зробишь обуви! Треба чоловікови й одягти ся, хочъ просто въ шкѣры, та все-жь зъ нихъ треба позшкрѣбати, высушити и позшивати — и на це треба часу. Та куды не повернись — все треба. Де-жь тутъ самому справити ся! Отъ и подѣлили ся люде роботою. А найбѣльше тодѣ, якъ осѣли ся вже на однѣмъ мѣсци. Той робить те, а той друге, той землю оре, а той чоботы шие, а та варить, обтирає та сѣмью обшиває. Нема у хлѣбороба чобѣтъ, вѣнь пѣде до шевця: цей дасть йому чоботы, а вѣнь шевцеву — хлѣба. Такъ обмѣняють ся своєю роботою и чоловікъ зъ жѣнкою. Правда, чоловікъ не каже жѣнцѣ: „На, тобѣ хлѣба, а ты звари менѣ обѣдь або пошей сорочку“; а жѣнка тежь не каже йому: „Я пѣду выперу тобѣ сорочку, а ты менѣ дай борошна“³⁾. Не кажутъ-же вони сего черезъ те, що живутъ вкупѣ и роблять до гурту. Одже выходить, що й вони мѣняють ся своєю роботою, тѣльки мовчки, не кажучи й не думаячи про це.

VIII.

Такъ и мѣняли ся люде до якого часу. По иншихъ селахъ ще й доси такъ мѣняють ся. Везе чоловікъ рыбу и вымѣнное на

¹⁾ полювали. — ²⁾ ставали бѣльшѣ. — ³⁾ муки.

хлѣбъ, яблока та грушки, на все те, чоґо йому треба. Отже люде помѣтили, що такъ незручно мѣняти ся. Треба хлѣборобови лемѣшь, а въ нього багато жита, набравъ вѣнть мѣшокъ чи два хлѣба и везе до коваля, щобъ обмѣняти зерно на лемѣшь. А коваль багато вже намѣнявъ хлѣба, та й каже: „Хлѣба менѣ не треба, а на сало замѣняю“. А въ того чоловіка сала анѣ шматка нема — шоґь його робити? Треба вѣнть до другого, а якъ и тому хлѣба не треба! Тодѣ вѣнть та змѣняй напередъ хлѣбъ на сало, а потѣмъ сало — на лемѣшь. Та поки здобудешъ лемѣшь, то й орана минае. А кождый знае, що якъ не въ пору зробишь, то тѣльки одна шкода. А може бути ще й такъ, що твого хлѣба нѣкому не треба, тодѣ зовсѣмъ зѣстанешъ ся ты безъ лемѣша, а значить и земля буде не орана. Отъ и выгадали люде грошѣ. Грошѣ це така рѣчь, що ихъ кождый, кому й не треба, то вѣзьме. Кождый знае, що за грошѣ вѣнть може й сегодня, й завтра й за мѣсяць й за рѣкъ купити, що йому треба. Одже самі грошѣ нѣчоґо вѣсьню не коштують: якъ-бы ихъ нѣхто не бравъ, то-бъ и мы зъ тобою не брали. Тодѣ хочъ-бы карбованцѣвъ десять або й бѣльше давали тобѣ за десятокъ кавунѣвъ, то ты-бъ и не вѣзявъ. На шоґь ты ихъ вѣзьмешъ, якъ добре знаешъ, що у тебе нѣхто ихъ не схоче брати, хиба тѣльки на те, щобъ ихъ кинути. Такъ ты-жъ робивъ не на те, щобъ нехтувати¹⁾ свою роботу. Значить грошѣ самі въ собѣ не мають нѣякои цѣны, вони тѣльки значки, що вказують скѣлько та або инша рѣчь коштуе, скѣлько на ню пѣшло твоєи работы та скѣлько згаявъ часу. Черезъ грошѣ можна всячиною краще мѣняти ся. Треба тобѣ чобѣтъ, а въ тебе багато кавунѣвъ, то продаешъ ихъ та й купуешъ собѣ чобѣты. Вимѣнюючи що небудь на грошѣ, чи якъ то кажуть продаючи, можна менше, помыляти ся, нѣжъ мѣняти ся безъ грошей.

Перше люде робили тѣльки сѣбѣнїи та золотї, а опѣсля почали кувати й мѣднїи. А якъ дѣзнали ся, що грошѣ не шо инше, якъ тѣльки значки, то стали робити и паперовї грошѣ. Тѣльки не все люде, а держава, бо якъ-бы кождый робивъ грошѣ, то ихъ нѣхто-бъ и не бравъ. А щобъ опрѣчь державы нѣхто не робивъ ихъ, то вона выдала законы карати тяжко тыхъ грошоробѣтниківъ.

И. Спѣлка.

¹⁾ марнувати.

ЕГО ЕКСЦЕЛЕНЦІА, ВЫСОКОПРЕОСВЯЩЕННЫМ МИТРОПОЛИТЪ

Д-РЪ СИЛЬВЕСТЕРЪ СЕМБРАТОВИЧЪ.

Замѣтні Русини.

Митрополитъ Д-ръ Сильвестеръ Сембратовичъ.

Д-ръ Сильвестеръ Сембратовичъ родивъ ся 3. вересня 1836 р. въ Дошници, ясельского повѣту, перемыской епархіѣ, де отецъ его, Антѣнъ Сембратовичъ, бувъ парохомъ. Мати его, Анна, була дочкою бл. п. Сильвестра Вислоцкого, пароха въ Фльоринцѣ. До нормальныхъ шкѣлъ ходивъ въ Яслѣ, Горлицяхъ и въ Тарновѣ, де скѣнчивъ ихъ въ 1848 р., — а до гѣмназіѣ — въ Перемышлѣ, у Львовѣ и коротенько у Вѣднѣ, де бувъ его стрый Йосифъ, вице-ректоромъ семінаріѣ. Скѣнчивши гѣмназію, слухавъ выкладѣвъ філософическихъ и богословскихъ яко стипендиствъ греко-уніятского института св. Атанасія Вел. въ Римѣ въ колегіѣ папы Урбапа VIII. de propaganda fide. Въ 1860 р. высвячено его; въ 1861 р., по зложеню ригорозѣвъ, одержавъ степень доктора богословія и вернувши зъ Риму до Галичины, словнявъ обовязки сотрудника при о. С. Вислоцкѣмъ въ Фльоринцѣ. Въ 1862. р. перенѣвъ ся зъ перемыской епархіѣ до львѣвской. Тогдѣшний митрополитъ галицкой Руси, Григорій Яхимовичъ, именувавъ его капеляномъ монастыря и катихитомъ женской школы въ Словитѣ, де пробувавъ до 1863 р. Въ р. 1863. именовано его префектомъ руской духовной семінаріѣ у Львовѣ и той обовязокъ повнивъ до 1870 р. Въ тѣмъ часѣ (1863 до 1865 р.), бувъ рускимъ катихитомъ при школѣ Домініганѣвъ у Львовѣ; въ 1864 р. именовано его референтомъ львѣвской митрополитальной консисторіѣ; въ 1865 р. зѣоставъ заступникомъ профессора догматики на львѣвскѣмъ університетѣ, а въ р. 1869 именовано его дѣйствиымъ профессоромъ того-жь університету. Въ 1872 и 1878 шкѣльныхъ рокахъ бувъ выбраний деканомъ и продеканомъ колегіѣ профессорѣвъ богословского факультету. Въ 1877 р. именувавъ его папа Левъ XIII. катедральнымъ архіпресвитеромъ митроп. капітулы у Львовѣ. 29. лютого 1879 ставъ єпископомъ юліополітанскимъ въ сторонахъ невѣрныхъ (in partibus infidelium), а пѣзѣйше помѣчникомъ митроп. Йосифа Сембратовича. По уступленю митрополита Йосифа въ 1882 р., перенявъ адміністрацію львѣвской архієпархіѣ. 20. н. ст. лютого 1885 р. именовано его митрополитомъ галицкимъ: интронізація на престѣлъ владицїй вѣдбуласъ 5. мая 1885 р. Въ сѣмъ 1891 р. одержавъ вѣдѣ цѣсаря титулъ Екецеленціѣ.

Митрополитъ Сильвестеръ Сембратовичъ ще яко профессоръ університету основавъ церковну газету „Рускій Сїонъ“, котра выходила 13 лѣтъ. Выдавъ такожъ молитвникъ въ народнѣмъ (малорускѣмъ) языкѣ и першій зъ Владикѣ въвѣвъ руску народну мову въ урядоване и въ оповѣщеня консисторіѣ. Надто ему треба завдячити основане дѣвочого институту у Львовѣ. Въ 1891. р. его заходами вѣдбувъ ся у Львовѣ синодъ провінціальный.

Д-ръ Сильвестеръ Сембратовичъ першій зъ галицкихъ митро-

политовъ заманифестувавъ ся яко Русинъ-народовець. Вправдѣ и его попередники не мали нічого спільного зъ москвофільствомъ, але своихъ пересвѣдченъ не марковали такъ якъ-бы треба було. Вѣнь-же-жъ дававъ неразъ доказы, що идеалы національнѣй ему неменше дорогѣй якъ и справы руской церкви. Веъмъ намъ стоить въ доброй памяти его рѣшуче выступлене въ соймѣ по проголошеню тамъ 25. надоліста 1890 р. звѣтної програмы Русинѣвъ-народовцѣвъ головою руского посольского клубу Юл. Романчукомъ, де вѣнь [митрополитъ] отверто заявивъ, що програма Русинѣвъ-народовцѣвъ була и есть его програмою, при котрой буде непохитно стояти и єѣ веьми силами пошпрати. Бажаючи и дѣломъ се оказати, взявъ вѣнь участь въ выборахъ до рады державной въ р. 1891, попираючи змаганя головного комитету выборчого.

Юліанъ Лаврѣвскій.

До людей, котрѣ въ нашѣй суспѣльности займали визначне мѣсце и положили для руской справы багато заслугъ и котрыхъ наша вѣтчина згадувати буде у вдячнѣй памяти — належить покійный Юліанъ Лаврѣвскій.

Вѣнь побачивъ свѣтъ 1821 р. въ Мшавѣ, въ сянѣцкихъ горахъ, де его батько Григорій бувъ священникомъ. До шкѣль ходивъ въ Перемышли пѣдъ доглядомъ своего стрія о. Ивана Лаврѣвского, пралата руской капітулы, а вѣдтакъ у Львовѣ. Скъичивши університетъ вступивъ на службу до суду, де перебувавъ яко актуарь-юстіціаръ, а вѣдтакъ яко державный прокураторъ въ Самборѣ [кѣлька мѣсяцѣвъ бувъ и въ Решовѣ] до 1861 р., въ котрѣмъ выбрано его посломъ до Союму краєвого зъ округа меншихъ посѣлостей Самборъ-Старемѣсто-Старасѣль.

Будучи либерального духа и надѣвичись, що ополячена руска шляхта перейде назадъ на рускій обрядъ и до руской народности, приступивъ покійникъ въ 1848 р. до такъ званого „Руского Собору“; коли однакожь завѣвъ ся въ своихъ надѣяхъ, приступивъ до „Галицко-руской Матицѣ“, котра саме тодѣ завязувалась, и на першихъ загальныхъ зборахъ сего товариства бувъ выбраный головою видѣлу правничого. Надто бравъ живу участь въ працяхъ „Львѣвской головной Рады руской“ и за програмою сей Рады стоявъ непохитно ажъ до смерти. Переселившись въ 1861 р. до Львова и ставши членомъ Видѣлу краєвого зъ куріѣ сѣльской, почавъ вѣнь запопадливо займатись справами народными и розбуджованемъ патріотичного духа межи рускою громадою львѣвскою. Тѣ часы були мабутъ найщаслившѣй въ его житю. Поважаний вѣдъ Полякѣвъ, хочъ вони бачили въ нѣмъ своего противника, протегованный рядомъ, высоко славленный веьми Русинами, горячо люблений и шанований цѣлою рускою молодѣжю, котра до него горнулась не мовъ до батька, розвивавъ невесыпучу и енергичну дѣяльність. Его заходами засновано у Львовѣ „Руску Бесѣду“ и „Рускій-народный театр“. Нынѣ истноване Рускихъ Бесѣдъ

и Руского-народного театру выдає ся декому зъ нашихъ людей — однимъ чимсь маловажнимъ, другимъ — чимсь цѣлкомъ природнымъ. Але хто знає тогдѣшній обставини, той зможе осудити, кѣлько то треба було наложити надзвычайнон праць, кѣлько то треба було перебороти величезныхъ перепонъ, щобы поставити дѣло, котре тодѣ здавалось навѣть майже неможливымъ. И хто знає тогдѣшній обставини, той зможе такожъ оцѣнити, кѣлько то тѣ двѣ институціѣ причинились до пѣднесеня народного духа, якъ вони сильно зъелектризували цѣлый рускій нарѣдъ, зъ якимъ невыказанымъ ентузіазмомъ принято отворене руского театру у Львовѣ. Згадайте поважанї рускій панотцѣ, а навѣть и вы чеснї селяне, якъ вы о кѣлканадцять, о кѣлкадесять миль фхали до Львова, щобъ побачити „Рускій народный театр“! Якъ вы славили ся тымъ театромъ, якъ чули себе пѣднесеными насупротивъ людей другихъ народностей! Справдѣ наколи-бъ пок. Юліанъ Лаврѣвскїй окрѣмъ заснована „Руской Бесѣды“ и „Руского народного театру“ нѣчого бѣльше не зробивъ, то заложенемъ тыхъ двоухъ преважныхъ институцій розбудивъ вѣнь духъ народный и патриотизмъ рускій такъ сильно, що для тыхъ заслугъ имя его въ серци кожного щирога Русина повинно бути записане у вдячнѣй памяти.

Ставши членомъ выдѣлу краєвого выготовивъ вѣнь вельми основный рефератъ въ справѣ обнятя заряду фонду индѣмнизацийного выдѣломъ краєвымъ, а такожъ обширный меморїалъ въ справѣ знесеня монополю соли. Лаврѣвскїй заступавъ енергично все и всюды интересы нашего селянства, а засновуючи вкупѣ зъ митрополитомъ Литвиновичемъ селянскїй [рустикальный] банкъ, бажавъ выдобути меншого брата зъ рукъ лихварскихъ. Не его очевидно вина, що по смерти обоухъ основатѣлѣвъ управа той институціѣ, до котрой не покликано нѣ одного Русина, не сповнила вложеного статутами обовязку обнизити стону процентову для своихъ членѣвъ, а тымъ способомъ довела до руїны багато нашихъ селянѣвъ.

Въ 1860-ыхъ рокахъ зладивъ вѣнь зъ порученя мѣнїстерства перекладъ закону цивильного на руску мову. „Честь и подяка“ — каже Якѣвъ Головацкїй въ своѣмъ „Очерку основаня Галицко-руской Матицѣ“ — „вѣдъ рода руского сему мужу!“ — Въ томъ часѣ именовано его членомъ комисїѣ экзаминаційной при другѣмъ экзаменѣ державнѣмъ (судовѣмъ) и яко такой экзаменувавъ вѣнь всѣхъ кандидатѣвъ Русинѣвъ по руски.

Мѣжь Русинами була втодѣ ще згода. Вправдѣ заходили немалї рѣжницѣ въ пытаню про языкъ въ рускѣй літературѣ; одначе въ політицѣ и на внѣ заховувалась зовсѣмъ солідарнѣсть. Лаврѣвскїй пѣдпомагавъ тогдѣшну народну руску літературу а въ політицѣ йшовъ вразъ зъ такъ зваными „Святоюрцями“. Мѣжь тымъ минули часы мѣнїстерства Шмерлінга, а настало мѣнїстерство Белькредѣ. Прийшла италїйско-пруска вѣйна, въ котрѣй побито австрїйске вѣйско пѣдъ Садовою (въ Чехахъ). Редакція „Слова“, котра передше, то зъ страху передъ Русинами-народов-

цями, то зъ болязи передъ рядомъ, крыла ся зъ своїми москальо-фільскими тенденціями, набравши теперъ вѣдваци и оживлена неоправданими надѣями, скинула маску и сказала отверто: „Мы до сего часу дурили свѣтъ и себе, мы брехали, заявляючись 15-миліоновымъ малорускимъ народомъ, окремишимъ вѣдъ московского и польского. Окремишого народу малоруского (чи украинского руского) нема, є тѣлько одинъ рускій (російскій чи московскій) нарѣдъ, и мы не Русины а Москаль“... Покѣйный идучи тодѣ ще вкупѣ зъ такъ зв. „Святоюрцями“ представлявъ имъ, що такой манифестъ „Слова“ не можна лишити безъ вѣдповѣди, що вѣдъ компромітує Русинѣвъ передъ свѣтомъ и вѣденскимъ рядомъ; — але вони вымовили ся вѣдъ того пѣдъ тымъ нужденнымъ позоромъ, що на такой голосы газетярскій анѣ рядъ не вважає!... Тодѣ самъ Лаврѣвскій написавъ статью до вѣденского „Вѣстника“, въ котрѣй запротестувавъ противъ манифесту „Слова“.

И зновъ минуло министерство Белькреді, минуло переходове министерство Байста, настало такъ зване „Біртгерминистеріумъ“. Вже за министерства Белькреді дѣстала Галицка Русь намѣстникомъ графа Голуховского а „Біртгерминистеріумъ“ обдарувало єѣ ще польскимъ языкомъ въ школахъ и урядахъ.

Тодѣ-то (въ р. 1869) умеръ Митрополитъ Литвиновичъ, котрый бувъ заступецемъ маршалка сойму кравого. По єго смерти именувавъ цѣсарь заступцемъ маршалка Лаврѣвского и надѣливъ єго австрійскимъ хрестомъ рицарскимъ ордеру Леопольда: опрѣчь сего Лаврѣвскій мавъ и папскій хрестъ командорскій ордеру св. Григорія великого.

Лаврѣвскій видячи, що въ Галичинѣ заведено мову польску по школахъ и урядахъ а тымъ самымъ Полякѣвъ зроблено панами въ краю, пересвѣдчивъ ся, що політика, якои держать ся Русины, не веде до цѣли, що зъ вѣдня, вѣдъ Нѣмцѣвъ-централістѣвъ, не дѣстануть вони нѣчого, а вѣдъ Полякѣвъ въ дорозѣ угоды могли бы хочъ часть своихъ правъ осягнути. Не выступавъ однакожь зъ сею думкою, дожидаячи догодной поры. Такою порою здавалася єму тая, коли министерство Гаснера въ р. 1869 предложило галицкому соймови, щобы тойже ва пѣдставѣ принятого радою державною закона рѣшивъ, що нѣхто не може бути обовязанымъ учити ся а вѣдтакъ и знати два краеві языки. И дѣсно той для руского языка вельми погубный внесокъ министерства позыскавъ рускихъ послѣвъ для пляну Лаврѣвского, и 23. жовтня 1869 поставивъ вѣдъ въ порозумѣню зъ другими рускими послами въ галицкомъ соймѣ свѣй угодный внесокъ. Не була то очевидно зла гадка, трѣбувати узысканя хочъ части своихъ правъ на пѣдставѣ угоды зъ Поляками, але цѣла акція въ тѣй справѣ не була анѣ зачата, анѣ такъ ведена, щобы могла щасливо удати ся. Правда, що въ бѣльшой части винній тому не Лаврѣвскій, що мавъ яє найщиршій намѣры, але другі рускі послы, на котрыхъ покѣйный розпочинаючи свою акцію мусѣвъ оглядатись, а котрѣ въ дальшой акціи, зовсѣмъ безъ достаточной причины, єго вѣдступили. Якъ-бы были и дальше єго поширали, була-бы нынѣ, безъ уймы чести рус-

кои, або вже згода станула, або бувъ-бы вѣдтакъ Лаврѣвскій и дальше на передѣ рускихъ послѣвъ вѣвъ оппозицію. Щобы по-пирати свою думку, вѣнъ заснувавъ політичну часопись „Основу“ (щѣ выходила 2 разы на тыждень черезъ 3 роки), але се нѣчого ему не помогло. „Твердѣ“ чи „Святоюрцѣ“ — головою изъ зависти — опустили его, а вѣнъ мусѣвъ або на якийсь часъ зовсѣмъ вѣд-сунути ся вѣдѣ політики, або шукати новыхъ союзникѣвъ. Вѣнъ звернувъ ся назадъ до народнои партіѣ, когра мѣжь тымъ, безъ всякои и безъ его помочи, и мимо безустанныхъ нападѣвъ моска-льофилѣвъ, розжилась була новымъ житемъ, заложила товариство „Просвѣта“, маюче велику вагу для цѣлого народу. Вѣнъ вступивъ одже до „Просвѣты“, — а въ р. 1870 выбрано его головою това-риства. Послухаймо, що про се пише „Правда“ въ Ч. 7. зъ р. 1873: „Коли-жь „Просвѣта“ взнесла ся на становище, дуже поважане у культурныхъ народѣвъ, коли за нею, якъ высѣвѣвъ Шевченко, не було „нѣ зерна неправды“, — тогдѣ приступивъ къ нѣй и по-кѣйный Юліянъ Лаврѣвскій. Мужъ сей, не добавляючи поля до працѣ для добра народу у товариствахъ, до котрыхъ належавъ зъ давнѣйшихъ часѣвъ, видачи що тамъ нема животворнои идеѣ а все носить въ собѣ зарѣдъ неминучои смерти, не мѣгъ инакше здѣяти, якъ яко живый получитись зъ живыми. Тее сполучене, рѣвно хосевне для обохъ сторонѣ, послужило чимало и „Просвѣтѣ“, особливо въ зглядѣ матеріальнѣмъ. Часъ сей, коли Лаврѣвскій стоявъ при „Просвѣтѣ“, можемо назвати другою фазою розвою товариства. А фаза ся зваменувалась ще й тымъ, що до значѣня літературногo товариства прийшло ще значѣне репрезентаціѣ сто-ронництва народногo, помимо того, що „Просвѣта“ нѣколи не займала ся політикою“.

Окрѣмъ сего, Лаврѣвскій має ще и ту заслугу, що выєдна-немъ фондѣвъ у министерства и у сойму галицкогo уможлививъ издавництво рускихъ учебникѣвъ гимназіяльныхъ, що есть незвы-чайно великои ваги для розвою рускогo слова и рускои просвѣты у нашѣмъ краю.

Та на жаль не судилось ему довѣло проводити „Просвѣтѣ“... 5. н. ст. мая 1873 р. о год. 4-дѣ по полудни вѣддавъ вѣнъ Богу духа по недовго треваючѣй хоробѣ. На день передъ тымъ умерла его жѣнка, такъ що обое ихъ ховали 6. мая при 20-тысячнѣмъ здвизѣ народу вельми величаво. По нѣмъ лишилось 6 дѣтей, 5 доньокъ и 1 сынъ — Володимиръ Лаврѣвскій.

Домонтаръ.

Олександръ Барвѣньскій.

Въ рядахъ не дуже численныхъ Русинѣвъ самосвѣдомыхъ, готовыхъ душу свою положить за вѣтчину, за Русь-Украину, осо-бливо свѣтло вызначуе ся симпатична особа посла Олександра Барвѣньского, котрого имя теперъ поручъ зъ именами Ст. Качалы, д-ра Ом. Огоновского и Юл. Романчука звязане зъ исторією на-

шого суспільно-політичного життя. Вдважний і горячий оборонець рідних інтересів руско-українських, належить він до людей праць і сильної волі, що немов лицарь грудьми пробивають собі дорогу наперед, і в чесній, розумній та ідейній роботі бачать усю мету і утіху свого життя.

Ол. Барв'їнський родився 8. н. ст. червня 1847 р. в Шляхтинцях, під Тернополем, де його отець Григорій був священником. З дому він був вінць любов'ю до всего, що руске. Дома внакше не говорило ся, тільки рускою мовою, а отець його, хоч був чоловік давніших часів, однак вже з семінарів вінць любов'ю до рідного слова, бо там навчився писати по руски в ді Ількевича, звісного видавця приповідок. В ді дом його в ді були рускі часовиси і книжки і вінць живо інтересував ся розвитком народного життя. Науку побирав Олександр Шперишу в м'сцевій сільській школі, а до 4-ої класу так зв. німецької школи в дідали його до Тернополя, де також скінчив гімназію в 1865 р. Коли ходив до низших класів гімназіяльних разом з братами Осипом і Володимиром [незабутним редактором „Правди“ і „Діла“], наняли для них родичів хату і присылали харч, а сільська кухарка „крива Гандзя“ варила їм їсти. Гандзя вм'яла багато казок і опов'дала їм дуже гарно. Брати знов, навчившись лекцій, залюбили слухати тих казок, і сї опов'даня заціпили в них любов'ю до рідного слова та в дічинили їм вхід до скарбони народної. Рух духовий 60-их років захопив був тоді і школьну молодіж, а в'сть про смерть Шевченка познайомила тогочасну молодіж з нашим поетом і його творами та творами інших українських письменників. З жаром читали школяр нові твори літературні, вучували їх на память, переписували — а головні Шевченка. Кождий майже спосібніший школяр писав поезії, одже і Олександр бувши в гімназії став римувати. Гімназісти утворили тоді кружок літературно-науковий *Громада*, а приймали до него тільки таких, що визначували ся любов'ю своєї мови і народности. На сходинах Громади читали громадяне свої в дічиті з літератури і історії рускої, выголошували горячі бесіди і промови, іменно в роковини Шевченкові і деклямували твори Шевченка та Федьковича. Патріотичні листи Будеволь [Данила Танякевича] оживляли громаду і вказували їй дорогу до народної роботи, а учитель рускої мови Яків Гудук [тепер парох в Трибухівцях] і Євгеній Згарскій [що опісля перейшов в табір московістів] закр'вали молодіж до щільного вучування своєї мови, літератури і історії в сю пору, коли ще не було ніяких з того підручників. Лев Лопатинскій, що опісля задля наживи пішов у московску службу, прив'з до Тернополя деякі українскі книжки і портрети гетьманів та с'ївав патріотичні п'сені української громади, котрі в дітак стали улюбленими п'снями тернопільської громади. Олександр Барв'їнскій виростав також духом сєї громади, до котрої прийняли его, як вступив до 7-ої гімн. класу, вкупі з его старшим

братомъ Осипомъ [авторомъ „Полуботка“] Молодшій его братъ Володимиръ ставъ громадяниномъ тодѣ, якъ Олександръ вже скѣвчивъ гімназію. Головою бувъ Андрій Сѣчинскій, а до вида-тифійшихъ належали Иванъ Пулюй [теперъ професоръ політехніки въ Празь], пок. Волод. Ганкевичъ [вѣдтакъ адвокатъ въ Бучачи] и знамениті декляторы Мих. Борисѣевичъ [теперъ проф. університету въ Инсбруку] и Євг. Курыловичъ [теперъ нотаръ въ Равѣ рускѣй]. Розбуджена любовъ до народу спонуковала до студіюваня народнихъ звичаївъ, мовы, записуваня пѣсень, казокъ, приповѣдокъ и переказѣвъ та до несеня свѣтла науки помѣжъ селянъ и мѣщанъ. Бувши въ 8 гімн. клясѣ дописувавъ Олександръ до часописи „Письмо до Громады“, що выдававъ у Львовѣ Северишъ Шеховичъ. Slavische Jahrbücher Йордана, котрі дѣставъ найстаршій братъ Гіполітъ зъ бібліотеки пок. архипресвитера Мартина Барвѣньского, звернули увагу Олександра на Славянщину, и его любою думкою було вѣддатись студіямъ славянскихъ языкѣвъ. Одначе отецъ не мавъ спроможности выслати его на науку до Вѣдня, а позаякъ наука славянскихъ языкѣвъ не дала бѣ єму буда такъ скоро прожитку, выбравъ вѣнъ своимъ заводомъ исторію. До исторіѣ набравъ охоты розчитуючись въ всесвѣтній исторіѣ Вебера, на котру звернувъ школярѣвъ увагу гімн. директоръ о. Василъ Ильницькій. Въ осени 1865 р. записавъ ся вѣнъ на видѣль фільзофічний у Львовѣ и слухавъ лекцій проф. Цайсберта [вѣнъ теперь професоромъ у Вѣдни]. Однакъ люба думка про науку Славянщины не покидала его. Тогдѣшній выклады професора руской літературы Якова Головацкого [котрый опѣсля вызандрувавъ до Росіѣ] могли хіба знеохотити кожного слухача; одже хочъ Олександръ записавъ ся на его выклады, та нѣчо не скориставъ зъ нихъ. Зъ власной пильности студіювавъ самъ руску літературу, учивъ ся мовы московской, чешкой и сербской та слухавъ польску літературу и старославянську граматіку, котру выкладавъ проф. Малецкій. Въ тѣмъ часѣ листувавъ ся зъ проф. Стояномъ Новаковичемъ въ Бѣлоградѣ, що бувъ вѣдтакъ сербскимъ міністромъ просвѣты. Барвѣньскій высилавъ ему Шевченкого Кобзаря, оповѣданя Вовчка, Стороженка и инші наші виданя, зъ котрыхъ Новаковичъ и инші сербскі письменники подавали переклады въ сербскѣй літературній часописи „Віля“, а Новаковичъ присылавъ зновъ сербскі книжки. зъ котрыхъ головно Осипъ Барвѣньскій опѣсля багато перекладѣвъ подававъ въ „Правдѣ“.

Прибувши до Львова въ осени 1865 р., заставъ Барвѣньскій лише розбитки першой „старой“ Громады. Пѣсля упадку „Вечерниць“ наставъ цѣлковитый розстрѣй, бо й „Нива“ перестала виходити, и „Мета“ доживала свого вѣку. Тутъ пѣзнавъ вѣнъ головныхъ репрезентантѣвъ такъ зв. „вечерничникѣвъ“: Волод. Шашкевича, Заревича, Льоніна Лукашевича, Костя Горбала, Ост. Левицкого, Ксен. Климковича. Нові люде, що прибули зъ провинціѣ, [Тернопѣльцѣ:] Андрій Сѣчинскій, Волод. Ганкевичъ, [Бережанцѣ:] Євг. Желехѣвскій, Олекс. Огоновскій, [Станіславцѣ:] Мелітонъ Бучинскій, Волод. Навроцкій, [Самбѣрцѣ:] Титъ Заячкѣвскій

и Волод. Ясеницькій, а крімъ тыхъ ще Титъ Реваковичъ и Михалякъ, постановили піддержати упадаючу „Мету“, а коли се не повелось, почали організувати „нову“ Громаду. Головою нової Громади выбрано Андр. Съчинського, а коли сей задля горячого темпераменту не мѣгъ поладити зъ такими рѣзномірними елементами, якї вѣшли до нової Громади зъ помѣжъ „Вечерничникѣвъ“, и зложивъ сей урядъ, выбрали тодѣ Барвѣньського вѣйтомъ, або якъ Заревичъ жартобливо называвъ Ortsrichter-омъ. Громада сходила ся звичайно у Съчинського, де обговорювано справи національної організації и роботи. Саме тодѣ, якъ „Мета“ хилила ся до упадку, прибувъ до Львова [въ пѣзній осени 1865 р.] Олекс. Кониській зъ подругою и пробувъ тамъ кѣлька мѣсяцѣвъ. До его гостинного дому заходили К. Горбаль, Левъ Лопатыньскій, Л. Лукашевичъ и Ол. Барвѣньскій мало що не кожного дня, а коли тамтѣ розправляли зъ молодою подругою и ея товаришкою курляндкою про найновѣйшї творы европейской літературы, про медицину и т. и., Барвѣньскій зъ Кониськимъ думали про те, щобъ упадаючій „Метѣ“ доставити новихъ статей. Се було перше знакомство Барвѣньського зъ украинськимъ поетомъ-патріотомъ, котрого горяча любовь Украины и щира охота підмогати Галичанамъ, додавали ему духа до працѣ для народу. Пѣсля упадку „Меты“ и выѣзду Климовича зѣ Львова ставъ Вол. Шашкевичъ выдавати „Русалку“, до котрой найбѣльше писавъ Кониській; одначе й ся газета небавомъ упала, а Кониській мусѣвъ ще передъ тымъ выѣхати зѣ Львова и поѣхавъ въ Дрезно и Берлінъ. Теперѣ рѣшила нова Громада поставити свѣй органъ. И такъ зъ 1. цвѣтня 1867 р. стала виходити на спѣльний коштъ громадянъ „Правда“, котрой редакторомъ выбрано Льонѣна Лукашевича. Около редактора, котрый зовсѣмъ безкористно займавъ ся редакцією, угрупувавъ ся кружокъ помѣчникѣвъ, котрыхъ вѣнъ запровадъ до работы літературно-наукової. Такъ почавъ Волод. Навроцкий свои географічнї статѣ, а Барвѣньскій вправлявъ ся до корекції и зъ заохоты Лукашевича помѣстивъ въ „Правдѣ“ першу историчну монографію „Гуны и Острияница“. При редакції помагавъ ще Євг. Желехѣвскій и Ол. Огоновскій. Зъ порады редактора почали помѣчники громадити матеріялы до украинсько-руского словаря, котрий опѣсля спожиткувавъ Євг. Желехѣвскій въ своѣмъ виданнѣ „Малоруско-німецкий словарь“. Пѣдъ конецъ 1867 р. навязавъ Ом. Партыцькій зносини зъ П. Кудѣшемъ и обнявъ редакцію „Правды“, а позаякъ вѣнъ живъ въ Тернополи, ставъ Барвѣньскій ея впорядникомъ зъ починомъ 1868 р., а Євг. Желехѣвскій в Венедиктъ Борковскій [братъ директора — теперѣ въ Росіи, на Кавказѣ] ему найбѣльше помагали. Въ сѣмъ р. (1868) познакомивъ Барвѣньскій зъ Григоріємъ Воробкевичемъ, котрый ставъ православнымъ капеланомъ у Львовѣ. Зъ его братомъ Сидоромъ [Даниломъ Млакою] переписувавъ вѣнъ вже вѣдъ 1866 р., а у Григорія бѣнавъ Олександръ щоденнымъ гостемъ, достарчавъ ему историчныхъ книжокъ про нашу исторію, котру вѣнъ (Григорій) студіювавъ залюбки

и зъ его порады ставъ писати историчні думы и инші поезіѣ, друкованій опбєла въ „Правдѣ“ пѣдъ прибранимъ именемъ Наумъ Шрамъ, котрымъ Барвѣньскій его самъ пѣдчисавъ, бо вѣнъ не хотѣвъ явно выступати задля можливои секатуры. Въ 2-ѣмъ рѣчнику „Правды“ помѣстивъ Барвѣньскій мѣжъ иншими рецензію на читанку Олек. Тороньского, котра спонукала Раду шкѣльну краєву не признати єи шкѣльнимъ учебникомъ, почѣмъ Рада шкѣльна краєва поручила єму укладъ такои читанки для вышой гѣмназіѣ, хочъ вѣнъ лєдво скѣнчивъ унѣверзитєть.

Въ вересни 1868 именовала его Рада шкѣльна краєва помѣчнымъ учителемъ [суплєнтомъ] въ Бережанахъ. Та поки щє вѣнъ выѣѣвъ зѣ Львова, стала молода громада нараджуватись, щѣбъ основати „Академічну Читальню“ [науково-забавне товариство] и єї нарады довели до заснованя „Просвѣты“. Одначе введено въ житє се новє товариство пѣзнѣйше, коли Барвѣньскій вжє бувъ суплєнтомъ гѣмназіѣ въ Бережанахъ [вѣдъ 25. вересня 1868 р.]. Налєжить щє завважати, щѣ будучи у Львовѣ помагавъ Барвѣньскій Гнатови Рожаньскому, котрый взявъ ся бувъ до выданя „Поезіѣ Шевченка“. Барвѣньскій радивъ перше упорядковати матеріяль, одначе Рожаньскій бувъ чоловікѣмъ палкои вдатѣ и волѣвъ выдати щѣ небудь скоро, хочъ-бы безъ вѣдповѣдного ладу. Коли-жъ Барвѣньскій опбєла выѣхавъ зѣ Львова, провадивъ дальше се выданє Гаврило Боднаръ, чоловікѣмъ вельми ширій, але неосвѣдомленій зѣ техничною стороною выдаваня, и тому львѣвске выданє поезіѣ Шевченковыхъ (1867–1868 р) выйшло таке непоравне.

Новє становище Барвѣньского вымагало звернути бѣльшу бачнѣсть на потреби школы и шкѣльной молодѣжи. Обнявши науку рускои мовы и літературы въ 7 гѣмн. класѣ, побачивъ вѣнъ наглядно потребу вѣдповѣднои читанки. Дѣставши въ 1869 р. зѣ Рады шкѣльной краєвой вѣзване до укладу такои читанки, взявъ ся живо до роботы. Робота була незвычайно трудна, бо не було майже нѣякахъ матеріялѣвъ нѣ житєписныхъ, нѣ літературно-критичныхъ. Мусѣвъ протє пильно збирати и майже все починати вѣдъ найдрѣбнѣйшихъ рѣчей. Треба було конечно оглянути ся за моральною пѣдмогою зѣ Украины, и ся робота довєла его до знакомства зѣ П. Кулѣшемъ. Щє передъ выѣздомъ зѣ Львова познакомивъ ся вѣнъ лѣтомъ зѣ Миколою Лисєнкомъ, щѣ тодѣ ѣхавъ до консерваторіѣ въ Липєкѣ, и мавши зложити читанку, звернувъ ся до Лисєнка о пѣдмому літературну. Лисєнко порадивъ єму обернутись до П. Кулѣша, щѣ проживавъ тодѣ въ Празѣ. Зѣ того часу почавъ вѣнъ листуватись зѣ П. Кулѣшемъ, котрый подавъ єму вельми цѣнний матеріяль и рады до укладу читанки. Протягомъ 10-хъ мѣсяцѣвъ зѣбравъ вѣнъ матеріяль на 60 аркушѣвъ друку зѣ житєписными и літературно-критичными замѣтками. Въ останнихъ дняхъ липця вертавъ П. Кулѣшь на Украину и завернувъ у Шляхтинцѣ, де Барвѣньскій тодѣ пробувавъ на „вакаціяхъ“ у свого батька зѣ братами Осипомъ и Володимиромъ. П. Кулѣшь переглянувъ рукописъ читанки и обговорювавъ зѣ бра-

тами Барв'ньськими нашї справи літературнї и національнї. Внїть тодї працював надь перекладомъ Св. Письма. Переписка и приязнь мѣжь Барв'ньськимъ и Кулѣшемъ зъ того часу не перерывались.

Учителюючи въ Бережанахъ, Барв'ньскїй виявивъ ся великимъ приятелемъ руской молодѣжи, до котрой вѣдносивъ ся немовъ батько. Яко самосвѣдомый патріотъ интересувавъ ся пильно поступомъ рускихъ школярѣвъ, не опускавъ нїякои нагоди, щобъ зближатись до руской молодѣжи, и впливавъ на розвѣй у неї національного почутя. Скоро почали тѣлько виходити першї книжочки „Просвѣты“ пѣдъ заг. „Зоря“, спроваджувавъ кождоу бѣльше число и при гѣдповѣднѣмъ поясненю обдаровувавъ ними и иншими виданями цѣ авѣйшихъ ученикѣвъ. Се мало добрый впливъ, бо молодѣжи почала интересуватись рѣднимъ письменствомъ, а се виявилось тымъ, що вѣдтакъ усѣ виданя „Просвѣты“ а такожо „Правда“ мали мѣжь бережаньськими школярами велике число вѣдбирателѣвъ а взглядно передплатникѣвъ. Школярѣ бережаньскїй обходили роковины Шевченковои смерти музикально-декляматорскими вечерницями, плекали національный сльѣзъ, вѣдвѣдували численно рускїй театръ, коли той завитавъ до Бережанъ, и пильно выучували рѣдну исторїю и літературу. Розчитуючись въ рѣднѣй исторїи и літературѣ молодѣжь гартувалась въ почтню національнѣмъ и запраплялась до будучоу работы патріотичноу. Тодѣшнїй бережаньскїй школярѣ мали добру славу горячихъ патріотѣвъ, а вступаючи на університетъ збѣлшували ряды самосвѣдомоу, патріотичноу молодѣжи.

Же въ Бережанахъ почавъ Барв'ньскїй готуватись до экзамену. Въ 1871. р. у вересни ставъ внїть професоромъ семінарїѣ учительскоу въ Тернополи. Праця тутъ була въ першихъ рукахъ для него вельми важка, бо мавъ все надобовязкове число годинъ, а до того мусявъ кнчиги экзамень. Зробивши экзамень для шкѣлъ выдѣловыхъ и гімназїй въ 1874 р., ставъ заходитись коло заснованя філіѣ „Просвѣты“ въ Тернополи, въ чѣмъ найбѣльше помагали ему К. Горбаль и Юл. Гецѣвъ. Выбранный до выдѣлу займавъ ся дуже широко ви розвоємъ и майже уся праця спочивала на его головѣ. Бравъ участь и въ основаню тернопѣльскоу Бурсы руской и вѣдтакъ бувъ ви выдѣловымъ. При тѣмъ одначе не перестававъ працювати надъ дослѣдами нашоу мовы и літературы, а коли К. Горбаль пѣддавъ ему гадку, щобъ внїть готувивъ ся на опорожнену катедру руской мовы и літературы въ Черновецкѣмъ університетѣ, ставъ приладжуватись до экзамену зъ руской и польскоу мовы и літературы. Бачивши такожо великїй недостатокъ проевѣты историчноу, друкувавъ въ „Правдѣ“ перекладъ „Исторїѣ Руси въ житєписяхъ“ М. Костомарова, що выйшла опѣсля и окремымъ передрукомъ. Одначе роботу его на нивѣ славянскоу фільольоґїѣ перервала сумна пригода: въ 1877 р. втративъ внїть свою подругу Софію, котра лишила ему двоє малыхъ дѣточокъ — Володимира и Ольгу. Се були важкї хвилѣ его житя и тѣлько безнастанна праця наукова и національна подали ему розвагу.

Вдтакъ въ 1878 р. зробивъ экзаменъ у Вѣднѣ дуже добре, и славный професоръ Микльшичъ сказавъ ему, що роботу порівнюючо-фільольоичну про носові звуки (котру вѣнъ назвавъ одличною роботою — „eine vorzügliche Arbeit“) може публікувати, та заохочувавъ его дальше робити на тѣмъ поли. Одначе обставини родинні не склалися по тому, щобъ вѣнъ мѣгъ жертвувати свѣй часъ на строго-науцнй студія. Пѣдувавши матеріяльно черезъ хобру пок. подруги, мусѣвъ бѣльше дбати про хлѣбъ насущный. Въ червни 1879 р. одруживъ ся вдруге [зъ Євгенією зъ Любовичѣвъ], а наслѣдкомъ надмѣрної працѣ шкѣльной въ переповненихъ школярами класахъ зацавъ на гортанный катаръ та мусѣвъ лѣтомъ 1880 р. шукати пѣльги въ Гляйхенберзѣ. Се ще бѣльше его зруйновало матеріяльно и зъ того часу мусѣвъ покинути всяку думку про фахове образоване. Мусѣвъ одже обмежити ся на те, на що мѣгъ спромогти ся въ даныхъ обставинахъ. Окрѣмъ работы на поли педагогичнѣмъ [въ „Газетѣ шкѣльной“ помѣстивъ простору стаго про науку матерної мовы въ народныхъ школахъ, — „Шкѣльной часописи“ про науку руской мовы въ середныхъ школахъ, — а въ „Дѣль“ серію статей: „Реформа народныхъ школъ зъ політичного и педагогичного становища] постановивъ працювати на поли просвѣтнѣмъ, именно въ напрямѣ національного освѣдомлюваня народу просвѣтою историчною, и на поли публіцистичнѣмъ. Ставъ одже вѣздити зъ кѣлькама товаришами [Ю. Гецѣвъ, д-ръ Лошнѣвъ, проф. Петро Левицкій, Ром. Бачинскій и инш.] на закладини читалень, котрѣ повставали навколо Тернополя по цѣлѣмъ пѣвнѣчнѣмъ Подѣлю. Однакъ хочъ рухъ мѣжъ селяньствомъ и мѣщаньствомъ [въ Тернополи, Милулинцахъ, Тербовли] почавъ ся, не було мѣжъ интелігенцією подѣльскою вѣякою звязи. Вѣнъ пѣднѣсь гадку заснованя „Руской Бесѣды“ и въ тѣмъ пѣдирали его найбѣльше ин. Шеховичъ, Гецѣвъ, Лошнѣвъ, Мишкевичъ, Бачинскій и инші, коли деякі математично выказували ему неможливѣсть истнованя „Руской Бесѣды“ и радилы вступати Русинамъ до Касина, щобъ вымогли тамъ заперену мероване рускихъ газетъ. Щобъ роздобути на те потрѣбнй засоби, устроено за его иніціативою при участи лѣвѣскои „Лютнѣ“ великій вечерницѣ, якихъ не бувало доси въ Тернополи. Вечерницѣ выпали величаво, доходѣ бувъ великій а публика руска розѣнтузіязмовалась. Зъ того часу стала руска публика домагатись такихъ вечерницъ и Тернопѣльцѣ пѣдъ проводомъ Ол. Барвѣньского и при головнѣй его участи почали щорѣчно святковати память смерти Шевченка, вдтакъ Костомарова, ювілей літературнй Д. Млаки и инш. Подруга Ол. Барвѣньского зъ пѣдмогою о. Крушельницкого зложила хоры жѣночій и мужескій, а у великій пригодѣ ставъ имъ о. Вѣтошинскій зъ Денисова зъ своимъ селяньскимъ хоромъ. Руска пѣсня розбудила Подѣле. На однѣмъ вечерѣ майже половина публики мусѣла вѣдѣйти безъ білетѣвъ. То причинилось до основаня „Руской Бесѣды“, котра стала не тѣлько товарискимъ, але й національнымъ осередкомъ мѣсцевои и подѣльскои интелігенціѣ.

Рівночасно писавъ Барвѣнскій для „Просвѣты“ *Исторію Руси* [III, IV и V часть] а въ 1890 р. *Илюстровану исторію Руси* та книжочки: *Богате и убоге село*, *Вендямінъ Франклінъ*, *Помочь власнѣ* [пбсѣля Смайлѣса], *Споминки про житє Волод. Барвѣнського*, *Царь Францъ Йосифъ I*, — и причинивъ ся до заснованя „Дѣла“, котрому вѣнъ и надавъ ту назву, бо коли москальофілѣ выступали зъ *словомъ*, то народовцѣ мали на аренѣ політичної выступити зъ *дѣломъ*. Ту треба зазначити, що пѣдъ ковецъ 1879 р. давъ Барвѣнскій ивїціятиву до помиреня партій мѣжь Русинами. За его приводомъ збѣралось кѣльканайцятъ патріотѣвъ на нараду въ сѣй справѣ. Рѣшено выдати вѣдозву [котра була надрукована передъ зборами „Русской Рады“ 1-ого листопада], взываючу выдѣлѣ „Русской Рады“ приймати Русинѣвъ безъ рѣжницѣ партій въ члены товариства. До того приступило багато старшихъ патріотѣвъ зъ провинціѣ, котрї заявили свою солідарнѣсть, хочъ не були на нарадѣ и позволили умѣстити свѣй пѣдписъ на вѣдозвѣ. До тыхъ належавъ и пок. Иванъ Наумовичъ; одначе поѣхавши передъ зборами до Львова и порадившись зъ проводирами москальофілѣвъ вѣдкликавъ свѣй пѣдписъ и зачавъ опбсѣля въ „Словѣ“ выкручоватись, що нѣбы-то вѣнъ не порозумѣвъ, о що розходилося. Кроктъ сей не похвалили и его прихильники. Якъ звѣстно тї найлѣпші змагали до помиреня, дякуючи проводирамъ москальофілѣвъ, закінчилися на вѣчѣмъ, и „Рада русека“ не хотѣла прийати мѣжь своихъ членѣвъ навѣтъ такихъ горячихъ патріотѣвъ, якъ шп. Романчукъ, Волод. Барвѣнскій, Лѣвнинскій, Нагѣбрный и т. и. Потыхъ памятныхъ зборахъ „Русской Рады“ стало выходити „Дѣло“. Олек. Барвѣнскій ставъ головнымъ помѣчникомъ „Дѣла“, а его статѣ були тамъ друкованї або безъ пѣдпису, або пѣдъ прибраннымъ именемъ (псевдонимомъ) *Подолкина* або *Олега* и вѣдносили ся головно до справы нашої національной и успѣльной організації. Вѣнъ переложивъ для „Бібліотеки найзнаменитшихъ повѣстей“ Дѣла I-ий и II-ий томъ повѣсти „*Въ оборонѣ чести*“ и I-ий томъ повѣсти „*Стефанъ Лаврентій*“, — а въ „Правдѣ“ помѣстивъ *Філософію, штуку* Тена, щобъ подати шкѣднѣй молодѣжи гарно и легко написану естетику. При тѣмъ вѣмъ Барвѣнскій не забувавъ, що намъ треба и инші народы познакомлювати зъ нашою справою. Дописувавъ одже до ліберальной и автономістичной тыжневои газеты „*Die Reform*“ Шузелки вѣдъ 1874 р. ажъ до еи упадку въ 1880 р. Вѣнъ особисто познакомивъ ся зъ Шузелкою и его наслѣдниками въ редакторствѣ д-ромъ Дворжакомъ и д-ромъ Йорданомъ [щѣ колись выдававъ *Slavische Jahrbücher*]. Въ довшій розмовѣ впевнявъ его Йорданъ, що украиньско-рускій нарѣдъ въ недалекой будучинѣ вѣдограє важну ролю въ европейскѣй політицѣ.

Барвѣнскій впевнивъ ся, що мы въ развою народномъ поступаємо такъ помалу для того, що наша интелігенція и людъ не мають живої свѣдомости національной, опертой на основномъ знаню бувальщины рѣдного краю и народу. Для люду одже, якъ вже сказали мы выше, зладивъ першу повну илюстровану исторію

Руси, а для інтелігенції почав видавати „Руску историчну бібліотеку“ зь наміромъ подати въ ній енциклопедію нашого историчного життя, зложеноу зь творівъ найлучшихъ историківъ. Вѣнь предложивъ проєктъ видавництва нашимъ ученимъ историкамъ, зь котрыхъ Украинцѣ підносили сумніввы що до можливости перекладу науковихъ праць историчныхъ на нашу мову. Одначе опісля побачили вони самі, що не тѣлько можна але й треба писати науковій рѣчи своєю мовою Запевнивши собѣ помѣчниківъ до перекладівъ, зложивъ цѣлий плянь и вѣдтакъ по нарадѣ зь нашими ученими историками почавъ видавати „Руску историчну бібліотеку“.*) Одначе на жаль руска інтелігенція не прийняла зь тымъ тепломъ, якого можна було сподѣватись. На се выдавцѣ слали львѣвскій москальофілъ доноси до Петербурга и его заказано ще передъ выходомъ I-ого тому, а зь Анатолемъ Левицкимъ [сыномъ пок. золочѣвского пароха Григорія] муєвѣ Барвѣньскій вести полеміку за несправедливій напасти.

Щобъ навязати взаємини зь Украинцями выѣхавъ Барвѣньскій въ серпни 1885 р. въ Кіівъ, а вѣдтамъ на могилу Шевченка. Вражнія зь тои подорожи описавъ вѣдтакъ въ „Дѣлѣ“ у фелетонѣ підъ загл. „На Украинѣ“. Вѣдтакъ бувъ въ Кієвѣ 1888 въ лютѣмъ на самі роковини Шевченковій и спѣзнавъ тамъ широку громаду, котрої муєвѣ розказувати про нашій справы, — и въ мартѣ 1891 року. Зь того часу звязокъ мѣжь Галичиною а Україною ставъ тѣснѣйшимъ и сѣ зносины підготовили нинѣшній зворотъ народовцѣвъ въ політицѣ.

Въ 1886 р. выбрано его раднымъ мѣста Тернополя. Тодѣ вѣнь вперше вѣдъ непамятныхъ часѣвъ ставъ промавляти въ радѣ громадскої рускою мовою. До того-жъ зобовязавъ вѣнь и иншихъ радныхъ-Русинѣвъ [проф. Загайкевича и мѣщанъ Сатурского и Чу-

*) „Руской историчной бібліотеки“ вышло доси:

Томъ I. Исторія Руси, Стефана Качалы.

Томъ II. Историчній монографіѣ, М. Костомарова. Томъ I.

Томъ III. Княжій періодъ Украины-Руси до смерти Володимира Мономаха, — Д. Иловайского. Томъ 1.

Томъ IV. Княжій періодъ Украины-Руси до князюваня Данила Галицкого, — Д. Иловайского. Томъ 2.

Томъ V. Монографіѣ до исторіѣ Галицкой Руси — М. Смирнова, М. Дашкевича и Д-ра И. Шараневича.

Томъ VI. Исторія Великого князѣвства Литовского, — В. Антоновича и Д. Иловайского.

Томъ IX. Историчній монографіѣ, М. Костомарова. Томъ 2. Б. Хмельницкій Томъ I.

Томъ X. „ „ „ „ „ 3. „ „ „ II.

Томъ XI. „ „ „ „ „ 4. „ „ „ III.

Томъ XII. „ „ „ „ „ 5. „ „ „ IV.

Томъ XII. „ „ „ „ „ 6. Гетьмановане Ивана Выговского и Юрія Хмельницкого.

Томъ XIV. Историчній монографіѣ М. Костомарова. Томъ VII. Руїна.

мака]. Зъ того часу мѣщане рускій и до нынѣ промавляють рускою мовою въ радѣ. — Коли Русины-народовцѣ постановили засновати своє політичне товариство „Народна Рада“, бувъ Ол. Барвѣнскій такожъ мѣжь першими єи основателями. — Въ 1885 р. поставивъ головный рускій комітетъ выборчій Ол. Барвѣнського кандидатомъ до рады державной противъ К. Трохольского; вѣдтакъ одначе Барвѣнскій вѣдступивъ вѣдъ своєи кандидатуру на передвыборчѣмъ зборѣ и просивъ выборцѣвъ голосувати на о. М. Сѣчиньского. Въ 1887 р. выбрала его рада мѣйска въ Тернополи членомъ комітету для принятя архієпископа Рудольфа и зъ того комітету делеговано его до комітету етнографічної выставки. Величаве принятє архієпископа Рудольфа въ Тернополи и домінуюча роля въ тѣмъ Русинѣвъ були головно дѣломъ Барвѣнського. — Въ 1888 р. выбрано его зъ рады громадской членомъ Тернопѣльскои рады повѣтової.

При тыхъ всѣляныхъ роботахъ не понехувавъ вѣнъ и педагогічныхъ праць. На вѣзване комісіѣ для укладу рускихъ учебникѣвъ уложивъ *читанку для доповняющєи науки* на 47 аркушѣвъ друку. Взявъ такожъ участь въ основаннїи „Учителя“, де помѣщавъ и помѣщає розпрывы педагогічній.

Въ листопадѣ 1888 р. Барвѣнскій перенѣсь ся до Львова. Ту бажавъ вѣнъ и въ „Просвѣтѣ“ и въ „Бесѣдѣ“ и въ „Товариствѣ имени Шевченка“ выкликати бѣльше житя; длятого принявъ головну участь у вѣдновленнїи „Правдѣ“, де подававъ проєкты реформъ нашихъ товариствъ и взагалѣ цѣлєи нашої суспѣльно-політичної работы. Бувши членомъ руского головно-го комітету при выборахъ до сойму (въ р. 1889) побачивъ вѣнъ наглядно, що політика такъ званої солідарности веде насъ Русинѣвъ-народовцѣвъ въ пропасть, що москальофилѣ поза нашими плечима переводять свои москальофилскїи цѣлєи, а насъ выширають що разъ бѣльше зъ усѣхъ позицій. Вѣнъ все и вєюды выступавъ зъ того часу за самостѣйною роботою політичною народовцѣвъ, и вкѣнци пересвѣдчивъ передовыхъ Русинѣвъ-народовцѣвъ, що дальша спѣлка зъ москальофилєями не може истнувати безъ необчисленой шкоды для руской справы. Спѣлка одже роздѣйшлась въ наслѣдокъ проголошеня головою руского клубу соймового, славнымъ нашимъ посломъ Юліаномъ Романчукомъ, народной и політичної програмы Русинѣвъ галицкихъ. Ся програма мѣститъ ся въ тыхъ словахъ: „Признаване самостѣйности руской народности и руского языка и окремишности вѣдъ Москальѣвъ и Полякѣвъ та особливша дбалѣсть о свѣй языкъ и свою народнѣсть, вѣрнѣсть для австрійскои державы и пануючої династіѣ, вѣрнѣсть для греко-католицкои церкви, умѣренный либерализмъ и старанє о розвѣй селянства и мѣщанства“. Вѣдъ сєго часу уся дальша національно політична работа галицкихъ Русинѣвъ вѣдбуває ся на основѣ сєи програмы, котра вєрѣчѣмъ не єсть новою, бо єѣ въ головныхъ рєсахъ уложено ще въ 1848 р. Супротивъ сєи програмы стоять такъ зв. „твердї“, котрї кажуть що вони не Русины а Москальѣ...

Въ мартѣ 1891 р. выбрали Барвѣнського Русины зъ округа

выборчого Кам'янка-Броды посломъ до Рады державнои. Ту за короткій часъ давъ ся вѣнъ пѣзнати яко вельми способный бесѣдникъ выголошенемъ основнои рѣчи про нашѣ шкѣльнѣи вѣдносини.

Отсе подали мы житѣ чоловѣка, що вѣдъ хвилѣ коли опустивъ лавку шкѣльну у вѣсѣхъ важнѣйшихъ справахъ народныхъ бравъ и бере живу и дѣяльну участь. Не знаємо справдѣ нѣякои важнѣйшой работы народнои, нѣякого важнѣйшого выступу чи манифестаціѣ національнои, нѣякого важнѣйшого збору чи нарады украинско-рускихъ патріотѣвъ, де-бы Олександръ Барвѣнскій не бувъ помѣчний и словомъ и дѣломъ. Якъ небудь доси пробувавъ далеко вѣдъ центра, вѣдъ Львова, але се не спиняло его являти ся ту завсѣгды, коли тѣлько потреба вымагала, коли добро справи народнои его кликало. За тежъ и его голосъ ставъ въ нашѣи патріотичнѣи громадѣ вельми важкѣи, вельми впливовый: всякѣи зъ насъ, знаючи працю, посвячене для справи народнои, вѣдвагу коли йде о рѣднѣи святощѣ, невсыпучу енергію и чистый немовъ кришталъ характеръ Олександра Барвѣнскогo, мусить схилити передъ нимъ свое чоло и признати въ нѣмъ одного зъ найлѣпшихъ сынѣвъ нашої вѣтчизны.

Домонтаръ.

Леонідъ Глѣбѣвъ.

Рѣдко котрому письменникови взагалѣ доводить ся обходити 50-лѣтній ювілей своєї літературнои дѣяльности — Русинѣи-Украинцѣи се щастѣ трафляє ся ще рѣдше... Знеможенѣи тяжкою патріотичною працею въ рѣзнихъ напрямѣхъ, нашѣи письменники скоро опускають сей свѣтъ, покидаючи розпочате дѣло въ самый горячій часъ на молодшій силы... Коли-жъ часомъ доля дозволить выбранцѣи обходити на своѣмъ вѣцѣ те радѣсне свято, то такой злучай выкликне у насъ велике вражѣне и чималу втѣху. Такой щасливои хвилѣ доживъ славный нашъ байкаръ-поетъ Леонідъ Глѣбѣвъ, котрому сего року дозволила щаслива доля святковати 50-лѣтній ювілей своєї літературнои працѣи.

Л. Глѣбѣвъ уродивъ ся 19. ст. ст. лютого 1827 р. въ селѣ Веселѣмъ Подоль, полтавскои губерніѣ, де пробували тогдѣ его родичѣ. Дитиннѣи лѣта провѣвъ въ Горбахъ, и тамъ вчасно полюбивъ своѣи народѣ. Выховувавъ ся у дѣдичѣвъ Родзянкоѣвъ. Родзянки належали до числа давныхъ справдѣ освѣченыхъ украинскихъ дворянъ, що вмѣли горячо дорожити усѣмъ рѣднимъ, рѣдними звичаями и обрядами. Усѣому уважно придивлювавъ ся Леонідъ. Вже змалку кохавъ ся въ цвѣтахъ и єму казали доглядати цвѣтникъ въ садѣ, а въ додатку назвали его королемъ цвѣтѣвъ. Знакомѣи и рѣднѣи звичайно такъ и витали хлопця: „Здоровъ бувъ Льолику, квѣтчастый королику!“ Середъ такихъ обставинъ зродилась и скрѣпилась въ дитинѣи любовъ до всего краснаго и розумнаго на родинѣ, и зъ него виробила ся чесна, добра и чутлива

людина. Вѣдали Леоніда у полтавску гімназію въ 1840 р. Науку перервавъ вѣнъ задля хоробы въ 7-бй класѣ въ 1848 р. и проживавъ дома. Тутъ попались ему въ руки Шевченковѣ „Кобзарь“, Гребінчині „Приказки“, и спонукали его писати по украиньски. Тогдѣ написавъ вѣнъ перші свої байки „Вовкъ и кѣтъ“, „Вовкъ и вѣвчарь“. Скрѣпивши здоровлѣ, вступивъ 1849 р. до нѣжиньского лицею, де ажъ въ 1855 р. скѣнчивъ свою освѣту, позаякъ всѣлякй невзгодины вѣдрывали его вѣдѣ школы. Службу зачавъ Глѣбѣвъ яко учитель, найперше въ Чорномѣ Островѣ, подѣльскои губерніѣ, а вѣдтакъ вѣдѣ 1858 до 1863 р. въ гімназіи въ Черниговѣ. Про его житѣ въ тыхъ мѣстахъ годить ся сказати, що его тамъ загално вѣѣ любили и поважали, особливо-жѣ цѣнили свого наставника школярѣ, котрымъ вѣнъ такъ займаючо розказувавъ про землю и людей. Ту однакожѣ вѣнъ такъ тяжко занедужавъ, що нѣхто не вѣривъ, щобы вѣнъ мѣгъ подужати. Хочъ вѣнъ и подужавъ, то все вѣдѣ того часу зачавъ недомагати на очи. Коли за выдаванѣ въ двохъ мовахъ (украиньскои и московскои) тыжневой часописи „Черниговскій Листокъ“ приневолено его покинути учительство, переживъ вѣнъ кѣлька лѣтъ въ Нѣжинѣ, де померла его жѣнка. Глѣбѣвъ понавъ ся въ велику бѣднѣсть и тѣлько дякуючи запомозѣ приятелѣвъ вѣнъ не дѣйшовъ до загибѣли. Въ такѣй тяженькѣй доли Глѣбѣвъ безневинно пробувавъ до 1867 р., коли дозволено ему вернутись до Чернигова, де и вступивъ до канцеляріѣ мѣсцевого губернатора; вѣдтакъ въ р. 1867 именовано его управителемъ земскои друкарнѣ въ Черниговѣ. На тѣмъ становици оставъ ся вѣнъ ажъ до сего часу, будучи заразомъ почеснымъ директоромъ черниговьского театру, выбудованого добродѣйнымъ товариствомъ. Вѣнъ оженивъ ся вдруге и зъ сего другого подружя маѣ одного сына, котрый щиро доглядаѣ поетичнй творы недужого батька, помагаючи выявляти ихъ на свѣтъ божій.

Ще въ гімназіи, пѣдѣ впливомъ Шевченкового „Кобзаря“ и устныхъ розмовъ зъ поетомъ Чужбиньскимъ, рѣшивъ ся Глѣбѣвъ твердо написати цѣльй цикль байокъ въ рѣднѣй мовѣ. Вони почали появлятись разомъ зъ иншими вѣршами въ „Черниговскихъ Вѣдомостяхъ“, въ „Основѣ“ и въ „Черниговскѣмъ Листку“, при котромъ немало напрацювавъ ся Глѣбѣвъ; часомъ самъ одинъ складавъ вѣнъ цѣльй числа и самъ такожѣ вѣвъ рѣвночасно коректу. Крѣмъ байокъ и ліричныхъ вѣршѣвъ Глѣбѣвъ написавъ добру комедію „До мирового“. Пѣсля 1863 р. не подыбуемо новыхъ творѣвъ Глѣбова въ печати довгій-довгій часѣ, бо цѣльыхъ 27 лѣтъ. Але въ тѣмъ часѣ вѣнъ не вѣдкладавъ украиньского пера; пѣсенѣ его выливали ся, тѣлько що вѣнъ не оголошувавъ ихъ. Ажъ въ 1890 р. починають зновъ появлятись въ „Зорѣ“ и въ „Дзвѣнку“ его нові байки, жарты и загадки на велику втѣху землякамъ.

Глѣбѣвъ писавъ вѣршованою мовою ліричнй поезіѣ, жарты, загадки и байки. Байки однакожѣ становлять головну характеристику его творѣвъ. Кожда байка Глѣбова є немовъ прегарный выкѣнченый малюнокъ. Въ деякихъ зазначивъ авторъ горячу лю-

бовь до України. Взагалъ-жь поезія Глѣбова проста, щира, сердечна, тепла, пещотлива.

Всѣ Русины високо цѣнять працю Леоніда Глѣбова на користь рѣдного письменства. Тожъ коли почала зближатись радѣсна хвиля ювілею 50-лѣтної его дѣяльности, помѣтили „Дѣло“, „Зоря“, „Дзвѣнокъ“, „Правда“ и „Народна Часопись“ ширшій ювілейнї споминки, повнї сердечной симпатїв и щирыхъ бажань. *Василь Лукич.*

Василь Чайченко.

Василь Чайченко, се одинъ зъ передовыхъ писателѣвъ нашої найновѣйшої doby літературной. На ниву літературной дѣяльности выступивъ вѣнъ зъ початкомъ 1880-ыхъ рокѣвъ и зразу вже выживъ талантѣ неабьякій. Доси пробувавъ силъ и въ поезїи, и въ белетристицѣ, критицѣ и въ популярныхъ літературно науковыхъ розправахъ — а всеюды зъ успѣхомъ дуже добрымъ. Не єсть се одже письменникъ, котрый на ниву нашої письменства являє ся рѣдко немовъ-то для розрывки, але письменець, щѣ на нашу роботу літературну дивить ся зовсѣмъ поважно, щиро и трактує єѣ якъ самосвѣдомый, горячїй, патріотичный сынъ нашої вѣтчїны. Зъ повною готовостю запомагає вѣнъ майже всѣ наші виданя своїми рѣзnorodными а цѣнными творами и працями. А вже-жь и наше товариство „Просвѣта“ тѣшитъ ся великою прихильностю Василя Чайченка и числить его мѣжь своихъ найщирѣйшихъ помѣчникѣвъ. [Коштомъ товариства выйшли окремыми книжочками его творы: *Середъ ледового моря* (Ч. 122), *Гутенбергъ и Гарфільдъ* (Ч. 124), и *Иванъ Котляревскїй*, украинскїй письменникъ (Ч. 132)]. Зъ огляду на се именували его сегорѣчнї загальнї зборы товариства „Просвѣта“ почеснымъ членомъ. На карткахъ „Дзвѣнка“, „Правды“ а особливо „Зорѣ“ дуже часто можна подыбатись зъ его творами, котрї Русины витають вельми симпатично. Ставлячи високо писаня Василя Чайченка, а мѣжь ними оцѣнюючи якъ слѣдъ и его повѣсти та оповѣданя, редакція „Зорѣ“ при матерїальнѣй пѣдмозѣ товариства имени Шевченка приступила вже до окремого виданя его творѣвъ белетристичныхъ, котрї появлять ся въ двохъ томахъ. Въ томъ першїй увѣйдуть его оповѣданя: *Екзаменъ*, *Безъ хлѣба*, *Сестрица Галя*, *Сама*, *Зовсѣмъ сама*, *Зъ згадокъ про дитячї лѣта*, *Хата*, *Непокрѣный*, *Нелюбъ*, *Зустрѣчь*, *Каторжна*, *Утѣчка*, *Байда*, *Оповѣданя про Павла Хлѣбороба*, *Дрѣбнички* [*Чудова дѣвчина*, *У церквѣ*, *Вербы*, *Квѣтки*, *Вѣтеръ*, *Лѣсъ*] и *Дѣти* [*Олеся*, *Грицько*, *Украла*]. Томъ другїй буде мѣстити его обширну повѣсть: *Соняшний промѣнь*. *Василь Лукич.*

Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый.

До найлѣпшихъ нашихъ писателѣвъ драматичныхъ належить Иванъ Тобилевичъ Карпенко-Карый. Родивъ ся 14. вересня 1845 р.

на Украинѣ въ селѣ Арсенѡвцѣ, Єлисаветградского повѣту. Скончивши школы служивъ вразѣ зъ славнымъ нашимъ артистомъ Маркомъ Кропівницькимъ въ мѣйскѡй управѣ въ Бобринци; вѡдтакъ черезъ 20 рокѡвъ поперебувавъ на службѣ державнѡй та громадскѡй. Въ 1883 р. вступивъ вѡнъ у славну труппу М. Старицкого, де грали тодѣ Кропівницькѡй, Заньковецька и Затиркевичка. Вѡнъ ставъ одже товаришемъ тои артистичнои трѡйцѣ, котра сценічною грою стала славною въ Росіи. Въ р. 1884—1887 бувъ на засланоу въ Новочеркаску на Дону: вернувши господарувавъ въ Шепетѡвцѣ: теперь вѡдъ 2 рокѡвъ єсть зновъ въ театрѣ, передше въ товариствѣ М. Садовского, а теперь — А. Саксаганьского. Оба вони суть єго рѡдними братами. — Литературну свою дѣяльність почавъ ще въ 1881 р. написавши оповѣданѣ „Новобранецъ“ а вѡдтакъ „Безталанна“. Въ 1883 р. ставъ писати драматичнѡй творы для украиньского театру. Доси написавъ драмы: *Чабанъ*, *Бондарѡвна*, *Хто виненъ?* (Безталанна), *Наймичка*, *Не такъ пань якъ пѡдпанки* (Що було, те мохомъ поросло), *Батькова казка*, *Иванъ Тубилецъ* и т. и., — и комедіѣ: *Мартинъ Боруля*, *Сто тысячъ* и инші. Деякѡй зъ тыхъ творѡвъ выданѡй друкомъ.

Драматичнѡй творы Карпенка-Карого суть справдешною окрасою нашон литературы. Въ нихъ кожда особа — живый и цѣлый характеръ, окремый самъ про себе, кожда хвиля — частина житя, вся дѣя — драматична цѣлѡсть. Вѡнъ шукає темъ, змѣсту — середъ самого житя, бере свой драмы чи комедіѣ (тему, характеры и поодинокѡй сцены) прямо зъ живого житя... То й не диво, що въ єго творахъ кожда сцена, кожде слово вяже увагу, викликує глибоку задуму. Вѡнъ єсть батькомъ реального напряму въ теперѡшнѡй драматургії украиньско-рускѡй, навернувши нашу драматургію рѣшучо на шляхъ новый.

Артистъ.

Данило Мордовецъ.

Побачивъ свѣтъ божій 6. грудня 1830; тѣмназію скончивъ въ Саратовѣ, а университетскѡй науки вѡдбувъ въ Казани и Петербургѣ. Въ р. 1864-ѡмъ почавъ служити въ статистичнѡмъ вѡддѣлѣ „Министерства путей сообщенія“, де за 16 лѣтъ дослуживъ ся до „Превосходительства“ [Ексцеленціѣ]. — Свою литературну дѣяльність розпочавъ въ р. 1854-ѡмъ, написавши стихотворнѡй вѡдрывки зъ исторіѣ морскихъ походѡвъ запорожского козацтва въ початку 17-ого вѣку пѡдъ загол „*Козаки и море*“, котрѡй помѣстивъ у выданѡй собою въ р. 1859-ѡмъ въ Саратовѣ книжцѣ „Малорускѡй Сборникъ“: тамъ и замѣстивъ свой пробы перекладѡвъ оповѣданъ Гоголя. Вѡдтакъ написавъ оповѣданя: *Дзвонарь*, *Салдатка*, *Старць*, *А все Пречиста*, — и алеторичнѡй розповѣдки: *Скажи мѣсяченку*, *Сонъ-не-сонъ*, *Изъ устъ младенцевъ*, *Будякъ и Житиме до вѣку*: до того дѣлу єго писанъ належать и розповѣдки: *Нь собѣ, нь людамъ* и *А я въ попа обѣдала*. Зъ иншихъ єго писанъ въ нашѡй мѡвѣ, годить ся

піднести прегарну и зъ глибокимъ ліризмомъ написану обширну водновѣдъ П. Кулѣшеви підъ заголовкомъ: *За крашанку — Писанка*.

Въ своихъ украинскихъ творахъ Мордовецъ переважно поетъ и то поетъ ліричний. Підъ зглядомъ мелодійности языка и сердечной ширости тону, тремтячого въ кождѣмъ уступѣ его творѣвъ, въ нашій літературѣ мало хто ему дорівнає. Змѣстъ его оповѣданъ и розповѣдокъ служить ему немовъ провѣдною ниткою, коло котрой може снувати барвисті арабески поетичныхъ рефлѣксій и очерты чудово-милыхъ и своєрѣднихъ картинъ.

Грицько Запаренюкъ.

Грицько Запаренюкъ, господаръ зъ Волчковоць, снятынського повѣту, єсть сыномъ мужика пок. Стефана Запаренюка. По батькови дѣставъ вѣнъ хату, кусникъ города, та й двѣ невеличкѣ нивы, а жѣнка Параска зъ роду Гавдуникѣвъ привела ему яко придане маленьке телятко. Грицько оженивъ ся въ 23. роцѣ житя. Широю и невтомимою працею, тверезостею и ошадностею побѣльшивъ вѣнъ свое майно, докупивши ще кѣлька моргѣвъ ґрунту такъ, що теперъ має около 6 моргѣвъ доброго поля, зовсѣмъ чистого вѣдъ всякихъ довгѣвъ и се выстає ему на скромне удержанѣ себе и своєї родини, то єсть жѣнки и одной дочки, бо друга вже вѣддала ся. Дочку свою молодшу Марцю посылавъ въ Коломыѣ до шкѣлы; теперъ вона провадить крамничку и помагає ненцѣ въ господарствѣ.

Запаренюкъ належить до визначного галицкого патріотичного мужицтва. Що єго підносить понадъ иншихъ, то головно те, що вѣнъ єсть човѣкѣкъ незвычайно чесного и правого характеру, та що вѣнъ готовъ завсѣгды до самопожертвованя за добро людскости, за добро загалу. Вѣдтакъ, єсть се човѣкѣкъ обдарований особливимъ талантомъ, котрый цѣлкомъ безкористно, безъ жадныхъ претенсій обертає на те, чтобы поправити незавидну долю своихъ братѣвъ-селянъ. Тѣ его характеристичнѣ цѣхи суть ще тымъ важнѣйшѣ, що вѣнъ не знає, якъ то кажуть, нѣ писаного нѣ друкованого. Вже въ молодыхъ лѣтахъ займали его справы дотыкаючѣ долѣ селянъ, а оженившись, почавъ жваво и выразно займати ся справами въ громадѣ, а навѣтъ въ повѣтѣ. Въ тѣмъ часѣ померъ тамошний дѣдич Айхорнъ; Запаренюкъ довѣдавшись о тѣмъ, що родина помершого задумує продати дѣдизну, удавъ ся до властивцѣвъ зъ просьбою, чтобы єѣ вѣдпродали мѣсцевимъ селянамъ. Коли ему се обѣцяли, почавъ вѣнъ широко заходитись, чтобы спонукати громадянъ до закупна сеи прекрасной, богатой дѣдизны. Однакожь его мудрѣ и переконуючѣ рады та представлення не мали впливу. Селянство було темне, само собѣ недовѣрчиве. Якъ небудь его любили и шанували, мимо те єго не послухали, кажучи, що зъ часомъ поле дармо прийде мужикамъ, чоґо одначе не дѣждали ся. Въ дальшѣмъ житю старавъ ся вѣнъ передовсѣмъ о те, чтобы не допустити жидовы до села, бо переконавъ ся на власнѣй очѣ, якъ

руйновались ті села, де жидова розсѣлась. На якийсь часъ поздержувавъ вѣнь погубный наплывъ жидовы на громаду до тогды ще чисту, але зъ часомъ недбайлива старшина громадска поставила на своѣмъ. На жалъ и тогдѣшній старшій братя церковній згодились прийняти пейсатыхъ въ громаду, а застерегли собѣ тѣлько теб, щобы жиды давали брацтву церковному передъ Рѣзвняными святами коляду и почесне. И справдѣ якийсь часъ заливалось брацтво жидѣвскою сивухою, але не надовго. Жиды примѣтивши свой клунки, почали вѣдворкувати, а навѣтъ смѣло наганяти „гофвъ“ вѣдъ хаты. Ажъ теперъ почала громада пѣзнавати розумну раду Грицька, — та вже на жалъ було за пѣзно. Своими розумными радами и выступами, звернеными заедно на добро громады, зъєднавъ вѣнь собѣ бѣльше освѣчену горетку Волчковянѣвъ такъ, що тѣ уважали его немовъ своимъ батькомъ. Днями и ночами сходились вони до Грицька на пораду и вѣдраду. Щырыми заходами сикъ людей выбрано 1872. р. Грицька до громадской рады и зроблено его асесоромъ. Ажъ тутъ розвинувъ вѣнь широко свою дѣяльнѣсть. Передовсѣмъ постаравъ ся о те, щобы суды не вѣдбувались передъ коршмою, де нищено бѣдныхъ людей тымъ, що кождый бѣдолаха при якѣй небудь нагодѣ мусѣвъ вѣсхъ судцѣвъ частувати за трудъ горѣвкою. Вѣдъ сего часу всякій засѣдана и громадскій суды вѣдбувають ся въ громадской канцеляріи. Однакъ годъ було якъ слѣдъ спинити пѣяньство мѣжь старшиною, а тымъ бѣльше въ цѣлѣй громадѣ. Тай, правду сказавши, Грицькови мимо всего вже не ставало на тѣлько доказѣвъ на те, щобы выказати темнымъ людямъ, якъ страшно руйнуе ихъ силы погубне пѣяньство. Лучилась на щасте въ недалекѣмъ селѣ добра нагода, а именно урочистѣсть заведена тверезости въ Карловѣ (въ 1875 р.). Грицько зѣбравъ кѣлькохъ Волчковянѣвъ и повѣвъ ихъ до Карлова. Наслухавшись тутъ до сыту переконуючихъ бесѣдъ о наслѣдкахъ пѣяньства, вернувъ до дому и почавъ горячо намовляти громадянѣвъ, щобы вѣдреклись горѣвки и всякихъ шкѣдливыхъ напоѣвъ. Не було хаты въ селѣ, де-бы Грицько въ сѣмъ дѣлѣ не набесѣдувавъ ся. Якъ разъ лучилась на се въ его домѣ нагода — хрестины згаданой дочки Марцѣ. Нашъ Грицько скликавъ цѣлу свою улицу на сѣ першій въ та мошной громадѣ не-горѣвчаній хрестины у себе и, даючи першій примѣръ красоти и можности тверезыхъ обходѣвъ домашнихъ, наклонявъ своихъ гостей, щобы чимъ скорше выреклись плюгавыхъ и погубныхъ звычайѣвъ пѣяньства. Такъ и сталося его заходами зголосилась цѣла улица до тверезого житя, а за ними и другій громадяне, такъ що наразъ майже около сѣмсотъ зреклось урочисто въ церквѣ разъ на все пѣти горѣвку.

Яко радный и асесоръ охоронявъ вѣнь громаду передъ всякими ворогами, и стерѣвъ старшину громадску передъ довгими руками. Вѣдтакъ, яко членъ рады шкѣльной мѣсцевой, положивъ Грицько великія заслуги и въ громадѣ побудовано прекрасцу школу, заведено потрѣбній порядки и устережено громадскій грѣшь передъ хапчивыми людьми. Въ тѣмъ часѣ сталась ще одна важна рѣчь. Староста Віталі звернувъ бувъ увагу сен громады, щобы подѣлити

якъ найкорше частину трюки (надъ 840 моргѣвъ, — а треба знати, се найбогатша громада въ толоки) помѣжь громадянъ, бо приде часъ, що паны простягнуть свой руки до громадского майна и позабирають. Грицько, змѣркувавши, що се готово дѣсно до такого прийти, почавъ зъ молодечимъ жаромъ наклонювати до сего громаду, але на жалъ безуспѣшно. Одинъ зъ радныхъ, на жалъ навѣтъ ученый, пошеувавъ все. Той ученый заедно говоривъ: „Дѣ-точки, по що я мѣжь вами?! Поки я жию, будьте певнй и волосъ зъ головы вамъ не спаде“. — „Дай Вамъ Господи прожити ще многй лѣта! Мы вамъ покѣрнй, мы на васъ рахуемо, якъ на рѣдного батька!“ — скликнула цѣла майже громада. Жалъ зробилосъ Грицькови, немовъ-бы прочувавъ щось злого. И дѣсно. Невдовзъ зажадавъ тамошний дѣдичъ 190 моргѣвъ для себе. Батька не видно! Ледви, неледви удалосъ громадѣ заходами Грицька та его прихильникѣвъ уратувати 178 моргѣвъ, а 12 моргѣвъ таки забравъ дѣдичъ. Страта 12 моргѣвъ вправдѣ на около мала, але багато страху и дива наробила цѣлѣй громадѣ. То якийсь вѣщунъ той Запаренюкъ, — казали люде. Вѣдтакъ дѣдичъ забирае другу частину громадскихъ зарѣнокѣвъ, — батька нема!... Запаренюкъ стае дубомъ, розпадаеся надъ силы. Дбайлива частина громадянъ, щобы уратувати бодай то що єсть, пѣзнавшисъ на лихѣй господарцѣ громадскѣй, переперла Грицька въ пленіпотента грунтѣвъ громадскихъ. Тяжкий гѣркий обовязокъ вложили тымъ громадяне на плечѣ Грицька, бо тутъ приходило бороти ся не тѣлько зъ чужими, але навѣтъ зъ власными ворогами. Грицько однакъ зельзною вытревалоостью и розумомъ пографивъ се зробити, зъ чимъ цѣла громада черезъ незгду, недбалѣсть и нерозумъ черезъ довгій часъ не могла собѣ рады дати. Але на жалъ невдячна частина громады якъ разъ за его добре дѣло и сердце почала вѣдъ теперь страшно завидувати Грицькови за те, що вѣнъ самъ потрафивъ безъ жадныхъ коштовъ выграти великій процесъ зъ дирекцією зельзницѣ.

Якого сильного духа сей чоловікъ, яку любовъ зыскавъ вѣнъ мѣжь чесною гореткою тамошнихъ громадянъ своєю правотою, бачимо ось зъ чого. Коли 1880 р. рознеслась по Галицкѣй Руси вѣсть о першѣмъ вѣчу у Львовѣ, и Грицька неприхильна єму частина громадянъ не узнала способнымъ на делегата, то Грицько постановивъ навѣтъ пѣшки йти, щобы конечно бути на сѣмъ першѣмъ зборѣ всѣхъ Русинѣвъ. Однакъ бѣднй люде, видячи въ нѣмъ совѣтного своего опѣкуна, и бажаючи, щобы вѣнъ ихъ заступивъ на вѣчу, не хотѣли его пустити пѣшки въ таку далеку дорогу; вони постановили зложитисъ на дорогу своего делегата. Грицько радъ-не-радъ мусѣвъ приняти вѣдъ нихъ якусь частку и поѣхати вразъ зъ иншими делегатами. Приѣхавши запѣзнавъ ся зъ львовскими патріотами, збѣльшивъ свой вѣдомости духовій, а вернувши, подѣливъ ся сѣмъ зъ громадянами. Вѣдтакъ вѣдбувались вѣча и по иншихъ мѣстахъ, Грицько бувъ всюда. Вернувши домѣвъ бере ся вѣнъ заразъ заводити те, що чувъ або бачивъ доброго; наклоняе народъ до тверезости, ошадности, выплаты довгѣвъ, засновуваня у себе крамницѣ, спѣлокѣ и читалень. Въ 1887 р. особлив-

шимъ ёго заходомъ засновано въ Волчкѡвцяхъ народну читальню, а въ два роки вѡдтакъ 4 христїанскїи крамницѣ. Вѡдъ двохъ роковъ почавъ снятынскїи повѣтъ въ сѣмъ взглядѣ выразно двигатись. Запаренюкъ буває на кождѡмъ зборѣ, а навѣтъ мусить бути, бо цѣле селянство, ба навѣтъ и интелїгенція бажае ёго бачити. Замѣтнїи ёго бесѣды у формѣ приказокъ, ёго глубоки думки просто порывають.

Въ справахъ банковыхъ и въ справахъ сиротинскихъ находятъ нещасливїи въ нѣмъ широго порадника, а навѣтъ помѡчника. При выборахъ знаменита сила, що безкористно жертвуе дорогой часъ и здравле, та зносить и наибѡльшїи неприємности, чтобы тѡлько прислужитись народному дѣлу. Не одна нѡчка пройшла ёму въ трудахъ, не одна слеза оросила поморщене вже лице Грицька... Чоло и лице поморщились, голова посивѣла не зъ журбы о себе, а зъ журбы о другихъ. Словомъ се справдешный мужикъ-патрїотъ.

Батк.

С М Ъ Ш Н Е.

Въ школѣ. *Учитель* : — Скажи-но, Ивасю, чому свѣтло сонца яене а мѣсяца блѣде? — *Ивасъ* : — Бо сонце свѣтитъ въ день, а мѣсяць въ ноци.

Войтовскїи розумъ. *Петро* : Гей, пане начальнику, а якъ мае ся тамъ ваш писарь? *Вѡйтъ* : — Та иду довѣдатись, бо однїи кажутъ, що вже вмерь, а другїи, що ще жие, але я анѣ одному анѣ другому не вѣрю.

Пѡдъ заѣздомъ. *Гѡсть* : Чи тутъ заѣздъ пѡдъ медведемъ? *Слуга* : Нѣ, то готель пѡдъ конемъ. *Гѡсть* : То все одно. *Слуга* : Якъ то все одно. Прецѣнь медвѣдъ не естъ конемъ! *Гѡсть* : Такъ, такъ, бо все готель суетъ пѡдъ псомъ..

На дорозѣ. *А.* — Ну, куме, ѣдете чи нѣ? бо я чекаю, щобъ минути ся! *Б.* — Та-же бачите, що ѣду — а чого-жь я ставъ?

Питане. *Мати* : Диви, Васильку, курчатко вже выклювуе ся зъ яечка! *Василько* (надумавшись) : Але якъ воно тамъ влѣзло?

Осторожный. *А.* А чому ты на нѡчь привязуешь ся до лѡжка? *Б.* Во бачишь, менѣ часто снить ся, що я звѡдкись падаю. Тому я для певности — на що менѣ-дурно боятись?!

У лѣкаря. — Пане докторе, у мене все дѣти хорїи. Отсе принѣтъ вамъ одно на взорець. Запишѣтъ лѣкарство для всехъ.

Притомный. *А.* Що се за погань сидить? *Б.* Та се моя жѣнка! *А.* Такъ? Яке миле личко!

Дотепный. *Адвокатъ* : Що?! Ты просишь, щобъ я взявъ тебе за льяка? Та-же ты передъ мѣсяцемъ сидѣвъ за крадѣжь! *Льякай* : Воно такъ, але-жь вы мене на судѣ такъ выхваляли, що я подумавъ : мабутъ вамъ любо буде мати мене за льяка.

